

HARTMANN VON AUE
DER ARME HEINRICH

XIII. SZÁZADI NÉMET KÖLTŐI ELBESZÉLÉS

BEVEZETÉSSSEL, JEGYZETEKSEL ÉS SZÓTÁRRAL

KIADTA

HEINRICH GUSZTÁV.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1882.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

BEVEZETES.

A középkori német udvari vagy műeposz legjelesebb képviselői: Hartmann von Aue, Wolfram von Eschenbach és Gottfried von Strassburg. Már a kortársak e három költőt a lovagi elbeszélés mestereinek tekintették és a jelenkor helybenhagyta ezen ítéletet. Mind a hárman a lovagi rend tagjai, a nemességhez tartozó és a nemesség számára író költők; mintáik a francia nagy trouvèrek, főleg ezek legjelesbiké, Chrestien de Troyes, a középkor egyik legkiválóbb költője, kinek virágzása a XII. század második felére (1150—1190) esik; találékonyságuk, önállóságuk, főleg mai fel fogás szerint, nem nagy: rendszerint híven követik a cselekvény menetét, a mint forrásaikban találták; de nem fordítók és nem is oly önállótlanok, mint némely modern kritikus, a jelenkor igényeinek alkalmazásával, állítja. Emberi és költői egyéniségek ott is fölismerhető, hol műveiket forrásaikkal összehasonlíthatjuk, és nem igen vesztesít.

tek jelentőségben és értékben, mióta az egykorú franczia költészet kiváló termékeit behatóbban ismerjük.

Hartmann, Wolfram és Gottfried magukban véve is önálló egyéniségek; sajátos gondolkodásuk, világnézetök, izlésök könnyen fölismerhető. Senki sem fogja az egyiknek művét a másiknak tulajdoníthatni. Hartmann nemes gondolkodású, józan és derült életbölcseiségű, vallásos, egyszerű ember; minden túlság és túlzás ellensége, a *mâze*, az önmérséklés és mértéktartás, minden téren és minden tekintetben, az ő föelvé; ő a középkor legjelesebb mesélője, a kellemes előadás mestere. Wolfram mély gondolkodó, ki a világ és az élet nagy problémáival küzködik, a kor legfontosabb és legbonyolultabb kérdéseit megfejteni igyekszik; stílusa és előadása azért sokszor homályos és nehézkés, mellékes dolgokra kiterjeszkedő, ki nem forrt ideákkal túlterhelt; alkotó ereje és talán képzettsége is kisebb volt, semhogy nagyszerű problémáit megfejthette volna. Gottfried az emberi szív és szenvedélyek kitűnő ismerője és rajzolója, szellemes ember és író, optimisztikus világnézetű, sokszor könnyelmű és nem ment a léhaságtól, fényes stilista, a nyelv és a vers utól nem ért mestere. Nem egészen helytelen hasonlat, midőn Wolframot és Gottfriedet Klopstockkal és Wielanddal vagy Schillerrel és Goethével

hozzák párhúzámba. Hartmannt nehéz volna egy újabbkori író mellé állítani; ő az ellentétes alakok közt általában középhelyet foglal el, kerüli jeles kortársainak némely feltünőbb hibáit, de nem is ösztözik teljesen Wolfram és Gottfried fényes jelességeiben.

Az udvari költészet azon irányát, mely ezen három nagy költőben érte el virágzása tetőpontját, Heinrich von Veldeke indította meg a XII. század második felében, francia minták után dolgozott *Eneit*-jével. Eilhard von Oberge, az első német *Tristan*-regény szerzője, megelőzte őt a francia izlés és lovagi szellem átültetésében; de Veldeke egyszersmind az új verselés és rímelés megalapítója, és ő tette először Németországban a szerelmet a cselekvény középpontjává. A kortársak és a későbbi nemzedékek azért nem Eilhardot, hanem Veldekét tekintették és dicsőítették az «új költészet atyjának» és saját mesterüknek. Legnagyobb tanítványa Hartmann, ki mesterét minden tekintetben felülmúlta és csakhamar teljesen elhomályosította; Wolfram és Gottfried, Hartmann fiatalabb kortársai, egyszersmind ez utóbbinak tanítványai, kik szeretettel és tisztelettel tekintenek fel hozzá. Gottfried *Tristan*-jában (4619—4635) így emlékszik meg Hartmannról:

Hartmann der Ouwære,
ah! wie der diu mære

beid' ûzen unde innen
 mit worten und mit sinnen
 5 durchverwet und durchzieret!
 wie er mit rede figieret
 der âventiure meine!
 wie lûter und wie reine
 sîn kristallîniu wortelîn
 10 beidiu sint und iemer müezen sîn!
 sî koment den man mit siten an,
 sî tuont sich nâhe zuo den man
 und liebent rehtem muote.
 swer guote rede ze guote
 15 und ouch ze rehte kan verstân,
 der muoz dem Ouware lân
 sîn schapel unt sîn lôrzwi.¹

Sokkal terjedelmesebben, de nem ily jellemző vonásokban dicsőíti Hartmannt egy későbbi költő Heinrich von dem Türlin, *Die Krône* című nagy költeményében (2348—2437).

Hartmann életéről keveset tudunk.² Nem bi-

¹ 3 *beide* — *und*, mind — mind; — *ûzen* az alakra, *innen* a tartalomra, az eszmékre megy; — 4 *mit worten* a költői kifejezésre, *mit sinnen* a költői felfogásra céloz; — 6 hogyan találja el előadásában a monda, az elbeszélés mély értelmét, alapon-dolatát! — 10 most is és örökké ilyenek fognak maradni, ilyeneknek elismertetni; — 11 (szavai) gyöngéden közelednek az olvasó felé és mind jobban simulnak hozzá és megnyernek minden tiszta szívet; — 14 *ze guote*, jó akarattal; *ze rehte*, érdeme szerint, méltányosan.

² Hartmann von Aue, herausgegeben von Fedor Bech, Leipzig, 1870, 2. kiadás, három kötet. A költő összes műveinek legjobb kiadása. — Ludw. Schmid, Des Minnesängers Hart-

zonyos, hogy hol és hogy mely évben született. Csak következtetések, saját munkáinak jellege és nyelvezete,¹ valamint egyes elszórt czélzások alapján mondhatjuk valószínűnek, hogy a sváb herczegségben,² a felső Neckar vidékén, a XII. szá-

mann von Aue Stand, Heimat und Geschlecht, Tübingen, 1874. — E. Naumann, Über die Reihenfolge der Werke Hartmanns von Aue, Zeitschrift für deutsches Alterthum, XXII (1878). — Wilhelm Greve, Leben und Werke Hartmann's von Aue, Fellin, 1879. A költő életére vonatkozó többi dolgozatok elavultak.

¹ Hartmann nyelve nyelvjárási sajátságoktól majdnem teljesen ment, de a mi dialektikus itt-ott akad, mind a sváb (alemann) dialektus sajátságai. A legfeltűnőbbek; 1. *m* a szó végén *n*-né lesz, pl. *ruon* (e h. *ruom*, dicsőség): *tuon*, *oehein* (e h. *oeheim*, nagybátya): *stein* stb. — 2. *sch* átmegy *s*-bé, pl. *laste* (e h. *laschte*, ebből: *leschen*, oltani), *wünste* (e h. *wünschte*, ebből: *wünschen* kívánni) stb. — 3. egyes szók és alakok, mint: *menigîn* e h. *menigi* vagy *menige*, sokan; *kreftigôt* e h. *kreftiget*, ebből: *kref-tigen*, erősíteni; *dur* e h. *durch*; — 4. a többes 2. szem. -ent ragja, mely költeményeiben körülbelül száz nyolczvanszor fordul elő; — 5. a mássalhangzók gyakori megkettőztetése, pl. *bitten*, *ritter*, *vatter*, *disse* stb., *biten*, *riter*, *vater*, *dise* helyett. L. e nyelvi sajátságokról, mint épen sváb dialektikus jellemvonásokról: Weinhold, Alemannische Grammatik, Berlin, 1863.

² Az egyetlen komoly adat, melyből némelyek a költőt frank lovagnak tartják, Hartmann egyik dalának következő helye:

und lebte mîn her Salatin und al sîn her,
die 'n bræhten mich von Franken niemer einen vuoz —

azaz: és ha Saladin és egész serege még élne is, ki nem hozná-nak egy lépésnyire is Frankenből. Csakhogy *Franken* itt kétségtelenül a középkor szokásos kifejezése szerint nem a. m. a. frank herczegség, hanem a. m. Nyugat (ellentétben a Kelettel)

zad hatvanas éveinek végén — legkésőbb 1170-ben — született. Hartmann nemes származású volt; a kortársak ¹ és a kéziratok mindig *herr*-nek (úrnak) nevezik, mely cím csak nemest illet, míg a polgári származású költőt a *meister* (mester) elnevezés jellemzi; ő maga három ízben *riter*-nek (lovagnak) nevezi magát. Azt is maga mondja, hogy *dienstman ze Ouwe*, azaz: az Aue-család vazallusa volt; de hogy a számos sváb Aue-nemzettség közül melyikhez tartozott — Thurgau? Ortenau? Reichenau? Obernau, Rosenberg mellett? a legtöbb valószínűség ez utóbbi mellett szól, — azt nem sikerült eddigelé teljes biztossággal kideríteni. A kortársak és műveinek kéziratai min-

Az idézett versek különben, még ha *Franken* alatt a frank hercegség értendő is, nem azt bizonyítják, hogy Hartmann frank születésű volt, hanem csak azt, hogy a szóban forgó dal szerzésekor Franken hercegségben tartózkodott. [Greve különben tagadja, hogy ezen dal a Hartmann szerzeménye.] — Ellenben Heinrich von dem Türlin (Krône, 2353) ezt mondja Hartmann *Erecjéről*:

den von der Swâbe lande
uns brâhte ein tihtære —

azaz: melyet egy sváb költő írt, — és az *Armer Heinrich* hőse sváb lovag.

¹ Wolfram von Eschenbach: *mîn her Hartman von Ouwe*; Rudolf von Ems: *H. de Ouwe*; Konrad von Stoffeln: *von Ouwe her H.*; Wirnt von Grafenberg: *der herre H.* — Heinrich von dem Türlin egyszer (Krône, 2360) *meister Hartmann*nak nevezi; de itt, az összefüggés szerint, nem a költő származására, hanem költői jelességére céloz.

dig csak *Hartmann von Ouwe* vagy *der Ouwaere* (az Auei) névvel említik.

Hartmann ritka műveltségű férfiú volt. Tudott írni és olvasni, értett jól franciául és latinul, ott-honos volt az ókori mythologiában és történetben, — pedig ez ismeretek a középkori lovagoknál, még az első rangú költőknél is, a legnagyobb ritkaságok közé tartoztak. Hiszen pl. Wolfram, a mély gondolkozó és dús tapasztalású férfiú, még írni és olvasni sem tudott! Latin tudományát, melyet szeret alkalmazni és mindig helyesen alkalmaz, Hartmann valószínűen egy kolostori iskolában ¹ (St. Gallenben? Reichenauban?) sajátította el, melyet ifjúságában — talán, hogy utóbb a papi pályára lépjen? ² — látogatott; a franczia nyelvet, melyet sokkal jobban bírt, mint a középkori német költők legnagyobb része, vagy épen

¹ Jellemző e tekintetben, hogy *Gregorius*ában (a 986. vers-től) a kolostori oktatást és nevelést terjedelmesen és helyesen írja le.

² Feltűnő a *Gregorius* következő helye (1359—1363), mely azt sejteti, hogy egy időben a költőnek magának is választania kellett a lovagi és az egyházi pálya közt:

Ritterschaft daz ist ein leben
der im die mæze kan gegeben,
sone mac niemen baz genesen,
er mac gotes ritter gerner wesen
dann' ein betrogen klösterman —

azaz: a lovagiság oly élet, hogy senki jobbat nem kívánhat, ha ugyan igényeinek megfelelni tud. Inkább isten lovagja lesz az ember, mintsem önhitt barát.

Franciaországban tanulta meg, melynek éjszaki tartományában úgy látszik egy ideig tartózkodott, vagy a keresztes hadjárat alkalmával, melyben részt vett és melynek vitézei közt francziák igen nagy számmal voltak. Maga is több helyütt hangsúlyozza műveiben «tanúlt» voltát; a kortársak és az ifjabb nemzedék pedig, nemcsak józan életbölcseiségére, hanem kétségtelenül ismereteire való tekintettel is, *der wise Hartman*-nak (bölcsh. H.) szokták nevezni.

Gyermekkora és ifjúságának első éveit igen boldogok lehetnek; a költő későbbben sokszor fájdalmas vágygyal emlékszik meg életének ez eltűnt szép éveiről. Urának halála, mely úgy látszik döntő befolyással volt állására, és utóbb egy szerencsétlen szerelmi viszony megkeserítették kedélyét¹; de sem az egyikről, sem a másikról nem tudunk az egyszerű ténynél többet. Azt sem tudjuk, hogy miért és vajon mily körülmények

¹ Egyik dalában (Bechnél II., Hauptnál IV.) így szól a költő:

Swaz fröuden mir von kinde wonte bi,
die sint verzinset als es got gebôt:
mich hat beswæret mines herren töt,
dar zuo sô trüebet mich ein varnde leit:
mir hât ein wîp genâde widerseit,
der ich gedienet hân mit stætekeit, —

azaz: a mi örömöm volt gyermekkorom óta, azt mind megfizetem isten akarata szerint: engem megkeserített uram halála, s azonkívül egy nyugtalanító baj szomorít: egy nő megtagadta tőlem kegyét, kit tartós hűséggel szolgáltam.

közt és mikor indult a szent földre. Csak annyi bizonyos, hogy *egy* keresztes hadjáratban — talán 1189-ben, vagy valószínűbben 1197-ben, VI. Henrik császár vezérlete alatt — részt vett. Halála évét sem tudjuk bizonyosan; Gottfried von Strassburg 1210-ben még mint az élő költők egyik legjelesbikét dicsőíti, Heinrich von dem Türlin 1220-ban már a halottat siratja. Hartmann tehát 1210 és 1220 közt halt meg.

Hartmann néhány értékes szerelmi és keresztes dalon kívül két nagyobb epikus munkát (*Erec* és *Iwein*), egy (vagy két, az egyik nem bizonyosan az ő műve) tanító irányú szerelmi levelet (*Büchlein*-nek nevezte a kor az ilyen költeményeket), egy verses legendát (*Gregorius*) és egy költői elbeszélést (*Der arme Heinrich*) írt. E művek közül *Erec* a költő első, *Iwein* talán ¹ utolsó dolgozata, amaz a XII. század kilenczvenes éveinek elején, emez a XIII. század első éveiben készült. A két mű közt körülbelül egy évtized (1192—1202) fekszik, a mi az utóbbinak felfogás, szerkesztés, nyelvezet és stílus tekintetében kiváló fölényét az *Erec* fölött eléggé megmagyarázza. Költeményei nem terjedelmesek. Hartmann nem szereti a cselekvény azon túlhalmozottságát, mely

¹ Nem egészen alaptalan ugyanis azoknak véleménye, kik az *Armer Heinrichet* tartják Hartmann utolsó művének.

különben a középkori francia és német udvari eposz egyik jellemző, de épen nem előnyös vonása. Nála az alapgondolat, melyet cselekvényben meg akar testesíteni, a főcél; költeményei azért nem is teljes biografiák,¹ melyek — mint a legtöbb középkori lovagregény — a hős életét a bölcsőtől a sírig tárgyalják: csak annyit mesél el és úgy szövi az elbeszélést, hogy a műbe fektetett alapgondolat teljesen érvényre juthasson. Azért helyesen monja róla Wackernagel,² hogy egyetlen középkori epikus költő sem gondolta annyira át az elbeszélést, mint ő.

Erec és *Iwein* az Artus-monda köréhez tartoznak. A költő forrásai Chrestien de Troyesnak két lovagregénye.³ De Hartmann nagyobb művész, mint a kitűnő francia költő; főleg *Iwein*-ja

¹ A *Gregorius* kivételével, hol a tárgy maga e biográfiai teljességet ha nem is követeli, de legalább indokolja.

² Deutsche Literaturgeschichte, 2. kiad. Basel, 1879, 246. l.

³ A francia és a német *Erec* pontos egybevetését adja Bartsch a Pfeiffer-féle *Germaniában*, VII, 141—185; — a francia és német *Iwein*-ét Güth a Herrigféle *Archivben*, XLVI, 251—292, és F. Settegast, Hartmanns *Iwein*, verglichen mit seiner altfranzösischen Quelle, Marburg, 1873. — Az *Erec* első kiadását Mor. Haupt eszközölte (Leipzig, 1839, 2. kiad. 1871), az *Iwein*-ét Benecke és Lachmann (Berlin, 1827, 4. kiad. 1877). Újfelnémet fordítások: *Erec* von S. O. Fistes. Halle, 1851 (2. kiad. 1855), *Iwein* von Wolf Graf von Baudissin, Berlin, 1845. — Chrestien de Troyes művei: *Erec* ed. Im. Bekker, Ztschrift für ds. Alterthum, X. — *Li romans dou chevalier au lyon* [*Iwein*] ed. W. Holland, Hannover, 1862.

messze túlszárnyalja Chrestien francia költeményét, mely alapjául szolgált. A költő főczélja nem a mese maga és annak bonyodalmai, hanem alapeszméjének megtestesítése, mire Chrestien, ki e tekintetben igazibb, mert naivabb epikus költő, nem törekedett. Az *ember* és a *lovag* kötelességei sokszor összeférhetetlenek vagy legalább komoly összeütközésbe jönnek egymással. Ha a hős emberi kötelességeit elhanyagolja, mint Iwein, ki a lovagi élet közepette megfélekedzik nejéről, épen oly helytelenül cselekszik, mint ha lovagi tisztjének igényeit szem elől téveszti, mint Erec, ki szép neje karjaiban tétlen életet él. Csak az lehet boldog, ki e kettős kötelességét egyeztetni és mind a kettőnek megfelelni tud. *Erec* a gyakorlatlan költő fiatalkori műve; *Iwein* a tehetségének teljes birtokába jutott, a nyelv- és verskezelés terén nehézségeket nem ismerő művész remeke, «az elbeszélő műköltészet legszebb virága», mint újabbak elnevezték. Forrásával szemben a költő amott még ingadozó és önállótlan, itt már teljesen ura az anyagnak és az alaknak.

A *Gregorius*.¹ verses legenda, melynek alapgondolatát már a cím másik fele: *der guote sündere* (a jó bűnös) sejteti. Valódi megbánás a leg-

¹ Ed. K. Lachmann, Berlin, 1838, — H. Paul, Halle, 1873. — Fordította S. O. Fistes, Halle, 1851, 2. kiad. 1855, és K. Simrock, Frankfurt, 1865.

nagyobb bűnöst is kiengeszteli az Istennel. Gregorius története valódi Oedipus-história, középkori felfogással, keresztyén alappal. A hős egy testvérpár bűnös szerelmi viszonyának gyümölcse. Szülei az egyházi pályára szánták, de Gregoriust jobban vonzá a világ fényes szolgálata, azért lovag lesz. Mint ilyen nőül veszi anyját, ki fogadást tett volt, hogy soha férjhez nem megy. Egy ideig élvezik a házasság örömeit, midőn a szörnyű bűnök egész láncolata kiderül. Ekkor elválnak egymástól s megbánják tetteiket. Gregorius egy sziklához lánczoltatja magát a tenger közepén, hol tizenhét esztendeig él. Ekkor a rómaiak, Isten egyenes sugallatára, meghívják őt a megürült pápai székre. Az új pápa csudákat mivel; azért fölkeresi őt anyja is, hogy tőle bűnei bocsánatát nyerje. A «jó bűnösök» megismerik egymást s ezentúl együtt, egymást segítve és vigasztalva, szolgálják az irgalmas, kegyes Istent. — Hartmann — ezúttal is egy franczia forrás alapján ¹ — tapintattal és ízléssel, itt-ott meg-

¹ Vie du pape Grégoire le Grand, legende française, publiée pour la première fois par Victor Luzarche, Tours, 1857. — V. ö. Fr. Lippold, Die Quelle des Gregorius Hartmanns von Aue, Leipzig, 1869; továbbá Littré, Histoire de la langue française, II, 170; és Germania, XIII., 188—195. II. A mondáról l. Germania, XV, 284 és XVII, 106. — A papság nagyra becsülte Hartmann legendáját: kétszer is fordították le latin versekbe (J. Grimm und And. Schmeller, Latein. Gedichte des X. und XI.

nyerő humorral tárgyalja a visszataszító tárgyat, mely gyönyörűen elmesélt és különösen alaki szempontból is kitűnő költeményében kellemes és vonzó novellává alakul.

Az *Armer Heinrich*¹, Hartmannak az én meggyőződésem szerint legszebb költeménye, közvetlenül az *Iwein* előtt vagy után készült. A költő maga mondja, hogy e novellája tárgyát egy könyvből vette, — talán egy latin munkából, — mely azonban nem maradt reánk.

Az elbeszélés tartalma röviden a következő: Svábfországban élt egyszer egy gazdag, tekintélyes és lovagi erényeiről híres nemes, Heinrich von Aue. Ez ugyanazon családnak volt tagja, melynek vazallusai közé a költő maga is tartozott, ki az Aue-családtól kölcsönözte saját nevét is. A föld minden örömeivel gazdagon megáldott ifjú lovag a világ szolgálatában megfeledezett Istentől, ki minden jónak kútfeje, és a földi dicsőség

Jhdts., p. XLV, — és Zeitschrift für ds. Alterthum, II, 487—500) s német prózai kivonatban felvették a «Szentek életébe» (*Der Heiligen Leben*, Augsb. 1471) is.

¹ Sokszor adták ki. Tudományos értékűek: Mor. Haupt (Leipzig, 1842. 2. kiad. 1881), Wilh. Müller (Götting., 1842), Wilh. Wackernagel (Basel, 1853) és F. Bech kiadásai. — Újfel-németre lefordították: Fr. Köch (Halle, 1848), K. Simrock (Berlin, 1830, 2. kiad. Heilbronn, 1875) és H. v. Wolzogen (Leipzig, 1873). — A költemény tárgyának önálló költői feldolgozását (1837-ből) találni Adalb. v. Chamisso költeményei közt, ed. H. Kurz (Leipzig, 1874), I, 230—240. ll.

mulandóságáról. Az Isten őt ezért súlyos nyavalyával büntette meg, mely a szerencse fiát egyszerre a föld legboldogtalanabb lakójává tette. A világ, mely őt eddig kedvelte és örömmel fölkereste, undorral vonult most vissza tőle és nem akart róla tudni. Heinrich annál boldogtalanabb volt, minél kevésbbé bírt Jób erényével, a türelemmel és önmegadással. A lovag fölkereste Montpellier és Salernot, korának leghíresebb orvosi iskoláit; de a montpellier-i orvosok nem tudnak rajta segíteni és a salernói tudósok teljesen megfosztják őt a meggyógyulhatás utolsó reményétől is, mert tudtára adják, hogy nyavalyája csak egy szeplőtlen szűznek, ki magát feláldozza érte, szíve vérével volna meggyógyítható.¹ Heinrich belátja, hogy e gyógyszert egész vagyonával sem szerezheti meg; azért elajándékozza birtokait Isten házáinak és a szegényeknek, és csak egy majorságot tart meg, hová visszavonul. A majeros és családja, kikkel a lovag régebben is igen jól bánt, most szívesen és szeretettel ápolják testi-
leg és lelkileg beteg urukat, ki e jó emberek közt idővel vigaszt és nyugalmat lel. Főleg ápolja őt a

¹ E nézet a középkornak egyik legelterjedtebb (még az ó-testamentumból származó) hite volt: a lelkileg tiszta gyermeknek vagy nőnek vére tisztító, kiengesztelő, megszentelő erővel bír. L. főleg Casselnek a 19. lapon idézett, különösen ezen kérdésre nézve tanulságos értekezését.

majoros legidősb gyermeke, egy nyolcz ¹ éves szép leány, ki ritkán hagyja el urát és oly bizalmas szeretettel viseltetik irányában, hogy Heinrich öt tréfásan «feleségének» szokta nevezni. — Három évet tölt Heinrich e család körében, midőn a majoros egy alkalommal kérdezi, hogy a salerno híres orvosok miért nem segíthettek rajta. A lovag elmondja a tudósok véleményét, hogy csak egy szeplőtlen szűz önfeláldozása mentheti öt meg undok betegségétől. A majoros leánya is hallja urának elbeszélését, és a mély szánalom s titkos vonzalom, melyek lelkét eltöltik, azon elhatározást érlelik benne, hogy meghal szeretett uráért, szüleinek jótevőjéért. Szülei hiába töreksenek a gyermeket visszatartani. A leány figyelmezteti őket, hogy jó urok halála szerencsétlenné teszi őket, míg, ha életben marad és egészséges lesz, sorsuk még az eddiginél is kedvezőbb lesz; — továbbá, hogy ő maga ezen önfeláldozásával megszabadul a csalfa élet minden vesélyétől s bajától és rögtön megnyeri az ég koronáját. A szülék végre azt hiszik, hogy gyermekökből a szent lélek szól, és bár vérző szívvel, belenyugszanak elhatározásába. De ura maga sem akarja

¹ A heidelbergi és kalocsai kéziratokban tizenkétévesnek (302 *eine mait — wol von zwelf jâren*) van mondva a leány, s tagadhatatlan, hogy ezen kora jobban indokolja gondolkodását és fellépését.

áldozatát elfogadni és csak akkor mutatkozik erre hajlandónak, midőn a gyermek szülei is pártolják a szép leány kérését. — Most Heinrich Salernóba utazik a hajadonnal, kit az ámuló orvos is hiába figyelmeztet a halál kínjaira. A leány tánröríthatatlan; türelmetlen örömmel várja a halálos dőfést. Az orvos bezárkózik vele szobájába, meztelenre levetkezteti és az asztalra köti; azután köszörüli kését. Erre figyelmes lesz az ajtó előtt várakozó lovag s a kulcslyukon keresztül betekint a szobába. Midőn itt a leányt kiterítve látja, kinek gyönyörű alakja őt elbájolja, hatalmas szájalom fogja el szívét és rögtön belátja, hogy bálván cselekszik, midőn önhatalmilag akar egy nyavalyától megszabadulni, melyet Isten bűnei miatt küldött reá. A leánynak nem szabad érette meghalnia. Heinrich kinyitatta az ajtót és kijelenti, hogy nem akarja a szűz halálát. Ez előbb kérésekkel, utóbb szemrehányásokkal, sőt szidalmakkal próbálja megtántorítani urát; de ez állhatatos marad, kifizeti az orvost és visszatér a leánynyal szüleihez. Heinrich e magatartásával bebizonyította, hogy régi gondolkodását teljesen megváltoztatta s Isten most meggyógyítja a megtértet, kit a világ ismét a legnagyobb örömmel és szeretettel fogad. De a sváb lovag most nem feledkezik meg többé a boldogság és szerencse adományozójáról, hanem egyesíti Isten szolgálatát a

világ szolgálatával. A majorosnak oda ajándékozta a majorságot, mely betegségében kedves menhelye volt, a leányt pedig, kinek egészségét és új boldogságát köszönte, nőül veszi.

Nem tudjuk, hogy ez elbeszélést mily alakban találta a költő; tény, hogy az az ő feldolgozásában a legszebb és legtisztább erkölcsi eszmék keretévé lett. Szabad az életet élveznünk — ezeket tanítja a költő a legvonzóbb alakban, — de nem isten nélkül; nem kell a földi lét örömeit, a szépséget, a dicsőséget, a világ tetszését megvetnünk, de ne egyedül ezekre építsük lelkünk üdvét; az Istenről megfélemezőt sujtja a büntetés ostora, ha még oly magas állású is; a szív titkos vonzalma óriásokká teszi a gyöngéket, és az igaz hűséget célhoz juttatja a Mindenhatónak irgalma; a valódi, önfeláldozó, önmegtagadó szeretet pedig lerontja a társadalmi korlátokat, melyek a nemest a szolgától, a gazdagot a szegénytől elválasztják.¹

Grimm szerint e népregének ősalapja egy pogány mondában keresendő, melyben a nő feláldozta magát férjeért (mint Alkeste Admetosért), — hiszen a beteg sváb lovag is «feleségének» nevezi a kedves gyermeket, ki utóbb érte meghalni kész.

¹ L. különösen S. Cassel szép értekezését: Zum Armen Heinrich Hartmanns von Aue. [Weimarisches Jahrbuch ed. Hoffmann von Fallersleben és Oskar Schade, Hannover, I. 1854, 408—478. II.]

A keresztyénség átalakította és nemes szelleméhez illően módosította e régi véres történetet, mely azután századokon keresztül a nép hagyományában élt, míg a keresztes hadjáratok idejében — talán egy tényleges esemény közvetítésével — a sváb Aue-család egyik tagjához fűződött. A mint e monda Hartmann költeményében előtünk fekszik, nem tartalmaz az sem tárgyában, sem a cselekedetek indokaiban semmit, a mi érzésünket sérthetné vagy világnézetünkkel feltűnően ellenkeznék, bár kétséget sem szenved, hogy az egész történet a középkor világában gyökerezik. A csoda, mely eredetileg kétségtelenül középontját képezte az elbeszélésnek, megszűnt csoda lenni; a legendából novella lett. A betegség, mely a sváb lovagot sujtja, Isten büntetése, melytől azonban nem egy második személy vagy egy csodálatos bűvös varázsszer, hanem önmaga menti meg magát. Lelki tisztátalansága eredményezte teste tisztátalanságát; a mint szíve a fájdalmak iskolájában megtisztul, elválik tőle testének nyavalyája is. Ha van csodás elem az elbeszélésben, ez az ártatlan leány azon önelhatározása, hogy feláldozza magát uráért. De e csodát is lehetőleg indokolta s érthetővé tette a költő. A leány nem csak uráért hal meg, ki családjának legnagyobb jótévője, nemcsak szüleiért, hogy azoknak gondtalan és boldog életet biztosítson, nemcsak ön-

magáért, hogy a földi lét bajaitól és csábjaitól megszabaduljon; ez indokok még nem elég mélyen gyökerezők; meghal azért is, mert — maga sem tudja világosan, de érzi és sejti, — mert urát szereti és mert igen jól tudja, hogy — a társadalom uralkodó előítéleteinél fogva — nem lehetnek egymáséi. E titkos, mély vonzalom jobban megérteti velünk tettét, mint azon tudákos és gyermekéveit csakugyan túlhaladó philosophiai és theologiai reflexiók, melyeket vele a költő elmond, kit némely újabb bírálók¹ e miatt túlságos szigorral, helytelen mértéket alkalmazva, megítéltek. A modern költő kétségkívül még határozottabban, talán kizárólag lélektani indokokra fekteti a cselekvényt; de várhatjuk-e ezt a középkori költőtől, kit csak a «kaland», az esemény maga szokott érdekelni? És épen középkori mértékkel mérve, el kell ismernünk az *Armer Heinrich* nagy költői értékét, mert e költemény mint az emberi szív történetének egy kis szakasza messze fölötte áll a korabeli, többnyire üres és mélyebb érdeket azért ritkán keltő lovagregényeken. Hozzájárul Hartmann költeményénél az előadás, nyelvezet és stílus bája, mely e verses novellát a középkor egyik legszebb, legvonzóbb termékévé teszi.

Hartmann költeménye négy kéziratban (bár

¹ Főleg Gervinus, *Geschichte der deutschen Dichtung*. 5. kiad., 1871, I. köt. 556. l.

az egyik csak csekély töredékeket tartalmaz) maradt reánk. E kéziratok két csoportot képeznek, melyeknek egyike a költeményt eredeti alakjában, másika átdolgozott alakban nyújtja.

Az *Armer Heinrich* eredeti szövegét tartalmazza a következő két kézirat:

A, a strassburgi kézirat, mely a költemény kiadásainak alapját képezi. E kézirat, melynek pontos szövegét a Grimm testvérek kiadása nyújtja, 1870-ben elégett.

C, a St. Florianban talált csekély töredékek, melyeket Franz Pfeiffer *Germaniájának* III. évfolyamában (347—348. ll.) közzétett. E töredékekből származik a következő tíz vers: 653—656, 667—670, 861—862, melyeknek fölvétele által a strassburgi kéziratnak 1520 verse 1530-ra emelkedett. Megjegyzendő, hogy e versek közül 667—670 és 861—862 *B*-ben is állanak, míg 653—656 csak *C*-ben találhatók, a 656-dik itt sem teljesen.

A költemény tetemesen átdolgozott és részben (főleg *Ba*) eltorzított alakját tartalmazza a következő két kézirat, melyek egy közös (elveszett) kéziratból másolvák:

Ba, a heidelbergi kézirat, melynek érdekesebb vagy (ritkán) tanulságosabb eltéréseit Haupt feljegyezte kiadásában, és

Bb, a kalocsa-i kézirat, mely nyomtatásban is megjelent: *Koloczaer Codex altdeutscher Gedichte*,

herausgegeben von Joh. Nep. Grafen von Mailáth und Joh. Paul Köffinger, Pest, 1817. 421—464. ll.

Hartmann e költeményével Lachmann is sokat foglalkozott, ki több hibás vagy romlott helyét szerencsésen kijavította. Legértékesebb kiadásait Haupt és Bech eszközölték.

A jelen kiadás első sorban hallgatóim számára készült, kiknél a régi nyelv ismeretét nem tételezhettem fel. A jegyzetek és a szótár azért tartalmaznak sok oly anyagot és adatot, melyek első pillanatra elemieknek tetszhetnek, de a hazai középiskoláinkból kikerült tanulóknak német nyelvi készségét tekintve, nem csak hasznosak, hanem egyenesen szükségesek is. Forrássaimat és segédeszközeimet e «Bevezetés» jegyzeteiben felsoroltam. E kiadásnak némileg kiegészítéseül szolgál *Középfelnémet nyelv- és verstanom*, mely még ez évben kikerül a sajtó alól.

Ha e könyvecske, mely a német philológiának első ily irányú terméke irodalmunkban, megnyeri a közönségnek, melynek szánva van, tetszését, a régi germán irodalmak más kiválóbb műveit is szándéksom philologusainknak könnyen hozzáférhetővé tenni.

Budapest, 1881. szeptember 15.

RÖVIDÍTÉSEK.

eh., en., es., ei. = erős hímnemű, nőnemű, semleges nemű főnév, erős ige.

gyh., gyn., gys., gyi. = gyenge hímnemű, nőnemű, semleges nemű főnév, gyenge ige.

elj. saj., tul., tárgy. = előljáró sajátító, tulajdonító, tárgyesettel.
jel., mt. = jelen, múlt.

egy., tb. = egyes, többes szám.

ign. = igenév; — *mn.* = melléknév; — *szn.* = számnév.

igh. = igehatározó; — *kt.* kötőszó; — *nv.* = névmás; —
indsz. = indulatszó.

áth., benh. = átható, benható ige.

rh. = rendhagyó ige.

t. n. = tulajdonnév.

nom.. gen., dat., acc., conj. = nominativus, genitivus, dativus
accusativus, conjunctivus.

ófn., kfn.. úfn. = ófelnémet, középfelnémet, újfelnémet (a mai
német nyelv).

szkr., gör., lat., = szanszkrit, görög, latin.

frz., ang., ósz. = franczia, angol, ószász (ó-almémet).

DER ARME HEINRICH.*

Ein ritter sô gelêret was,
dag er an den buochen las,
swaz er dar an geschriben vant.
der was Hartman genant;
5 dienstman was er ze Ouwe.
er nam im mange schouwe
an mislichen buochen;
dar an begunde er suochen,

* A: *Dis ist von dem armen heinriche.* — Ba: *Dietz ist der arme heinrich, got mach vns im gelich.* — Bb: *Ditz ist ein mere rich von dem armen heinrich.*

1. *gelêret*, tanúlt, a ki írni és olvasni tud. A legtöbb udvari költő *ungelêret* volt: sem írni sem olvasni nem tudott, Rolandsl. 77, 7 *selbe er den brief las, wande (mivel) er wole gelêret was.*

2. *an den buochen lesen*, 3. *an den buochen schriben*, 8. *an ete-waz suochen*, ma mind ez esetekben *in áll*; l. 517 is.

5. *ze Ouwe*, olv. z' *Ouwe*. V. ö. 49 *und was von Ouwe geborn.*

6. *im* pron. reflex., a mai *sich.* — Különböző könyveket átvizsgált, körültekintett az irodalomban.

8. *er begunde suochen*, sok ige, mely ma zuval veszi maga mellé az infinitívust, a kfnben csak egyszerű infinitívussal áll; ilyenek *beginnen*, *pflegen*

- ob er iht des funde,
 10 dâ mite er swære stunde
 möhte senfter machen,
 und von sô gewanten sachen,
 daz gotes êren töhte
 und dâ mite er sich möhte
 15 gelieben den liuten.
 nû beginnet er iu diuten
 ein rede, die er geschriben vant.

geruochen, wænen, geturren, getrûwen stb.

9. *iht des.* E szók *iht, niht, vil, genuoc* főnévileg sajátítóval állanak (v. ö. lat. *multum iucunditatis, satis virium*): Vajon nem találhatna-e olyas valamit. Ha e szók egyike alany, az állitmány rendszerint egyes számban áll, pl. 373 *sô vil ze Salerne meister ist*; 402 *mir geschach vil êren*; Boner 52, 97 *vil liuten ist blint stb., — funde, mt. conj.*

10. Wirnt von Gravenberg utánozza e verseket *Wigalois* cz. költeményében, 8, 26—30 *Ob ich mit minem munde Möhte swære stunde Den liuten senfte machen, Und von solchen sachen, Daz quot ze hœren wære. — Möhte, tudnék, képes volnék, nem mai értelemben: akar-*

nék. V. ö. Iwein 2286 ichn mac noch enkan iu gebieten.

12. *von sô gewanten sachen, t. i. ob er iht funde*: és vajon nem találna-e olyan történetet; — *sache* sokszor, mint itt is, a tárgy körülírására, általános megjelölésére szolgál, l. 105. Hasonlóképen szerepel *dinc* is.

13. *daz — töhte* (l. *tügen*), az alany *iht*: valamit, a mi szolgálhatna (isten dicsősé-gére); — *êren* tb. tul.

15. hármaz czélja van a köl-tőnek: mulattatni akarja az olvasókat, isten dicsőségét hirdetni művében, és magát ked-vessé tenni az embereknél.

16. *iu* tb. tul. *dû-ból*: nek-tek.

17. *die er olv. djer* (egy szó-tag); — *rede a. m. mære* 29. v. — *geschriben*, tehát könyvből,

dar umbe hât er sich genant,
 daz er sîner arbeit,
 20 die er dar an hât geleit,
 niht âne lôn belibe,
 ûnd swer nâch sîme libe
 sî hœre sagen oder lese,
 daz er im bittende wese
 25 der sêle heiles hin ze gote.
 man seit, er sî sin selbes bote

nem szóhagyományból vette a tárgyat.

18. *dar umbe* — *daz*, azért nevezte meg magát, (mint a költemény szerzője) *hogy* stb.. t. i. *daz er niht âne lôn sîner arbeit* (*die er dar an hât geleit*, melyet reá fordított) *belibe*.

20. *geleit* a. m. *geleget*. E szótagok: *agi, age, ege* a szó közepében rendszerint *ei*-be vonatnak össze: pl. *saget* — *seit, getregede* — *getreide, gegen* — *gein, tragest, traget* — *treist, treit, megede* — *meide, verteidigen* ebből *tagedinc, meister* ebből *magister* stb.

22. t. i. *und daz er* (a 24. versben), *swer sî hœre sagen oder lese, im bittende wese*, és hogy az, a ki e történetet magának felolvastatja vagy maga elolvassa — *nach sîme libe*, a költő élete (halála) után

— könyöröggön (imádkozzék) érte; — *sîme*, ebből *sineme*.

23. *sî* t. i. *disc rede* vagy *ditz mære*.

24. *bittende* (jel. ign.) *wesen* a. m. *bitten*; — *er wese im bittende* (sajátítóval) *der sêle heiles* (ma *das Seelenheil*), imádkozzék lelke üdvösségeért.

25. *hin ze gote*, istenhez forduljon imájával.

26. *er*, az az ember, ki másért könyörög; — *sin selbes bote wesen*, saját érdekében cselekedni, tehát itt: saját magáért esedezni, v. ö. *Vridanc, Bescheidenheit* 15, 13, ki azt mondja a lelkésről: *In der messe ist er ein bote Für alle Kristen hin ze gote*; — *selp* minden személyes és birtokos névmáshoz járulhat, számban és nemben megegyezve azokkal, mint a latin *ipse*; pl. *ich*

unde erlœse sich dâ mite,
swer über des andern schulde bite.

Er las ditz selbe mære,
30 wie ein herre wære
ze Swâben gesezzen;
an dem enwas vergezzen
deheiner der tugende,

selber v. *selbe*, *mîn selbes*, *mir selbem*, *mich selben*, *wir selbe* stb., l. 248, 829, 838, 843, 1080, 1403; — *sîn* egy. saj. *er-böl*.

27. v. ö. Hartm. *Gregoriûsât* 3401 *Swër umb' den sündære bite*, *Dâ lœse er sich selben mite*.

29. *er*, az első versben megnevezett *ritter*, a költő; — *ditz selbe mære*, a szóban forgó, a 17. versben említett történetet.

30. *wie* a. m. *daß*; — *der herre*, nemes lovag, l. bev. 8. l.

31. *ze Swâben*, a svábok közt, Svábhonban. A nép nevének többes tulajdonítója sokszor szolgál az illető ország vagy tartomány nevéül; v. ö. Nib. 2 *in Burgonden*, 5 *zen* (t. i. *ze den*) *Burgonden*; *ze Kriechen* stb. E tb. tulajdonítóból lettek idővel az országok nevei: *Swâben*, *Burgunden*, *Kriechen* (Görögország) stb., melyek egyes számú semleges nemű nomi-

nativusoknak tartattak s utóbb (de a kfnben még nem) rendesen ragoztattak: *Swâbens*, *Burgundens*, *Kriechens* stb.

32. *enwas*. A tagadó szócskát (*ne*) a középfelnémetben vagy a szó végére függesztik, pl. *sîn* a. m. *sine* (ő nem), *dune ichne*, *dane* (te nem, én nem, itt nem) stb., — vagy a szó elejéhez csatolják *en* alakban, pl. *ich enmohte* (én nem tudtam), *du enlâst* (te nem engedted), *er enwas* (ő nem volt) stb.

33. ezen sajtátító *vergezzentól* függ.

34. *ritter* olv. *rittr*.

35. *ze vollem lobe*, hogy teljes (esorbitatlan) dicséretet arasson.

36. *niemen* tul., — *einem wol sprechen*, vkít dicsérni. Senkit sem dicsértek annyira.

37. abban az egész tartományban, az egész vidéken.

38. *ze handen haben*, bírni; ma: *bei der Hand haben*.

die ein ritter in sîner jugende
 35 ze vollem lobe haben sol.
 man sprach dô niemen alsô wol
 in allen den landen.
 er hete ze sînen handen
 geburt und dar zuo rîcheit;
 40 ouch was sîn tugent vil breit.
 swie ganz sîn habe wære,
 sîn geburt unwandelbære
 und wol den fürsten gelîch,
 doch was er unnâch alsô rîch
 45 der geburt und des guotes
 so der êren und des muotes.

Sîn name was gar erkennelich :
 er hiez der herre Heinrich
 und was von Ouwe geborn.

39. *dar zuo azon felül.*

40. nemes származásához és gazdagságához hozzájárult egyéniségének (jellemének) deréksége.

41. *swie ganz wære* előmondat, az utómondat: 44. *doch was er* stb. De bármily kiváló volt is gazdagsága és előkelő származása, — kiválóbb volt mégis nemessége és deréksége.

45., 46. A sajátítók (*geburt*,

guotes, êren, muotes) *rich-töl* függenek, gen. *copiæ*; *vol* is sajátítóval szokott állani.

47. *sîn* a személyes névmás sajátítója, melyből, utóbb a birtokos névmás lett: *sîn name* a. m. *eius nomen*, neve; épen úgy *mîn, dîn* stb.

49. *geborn*, ign. *bern-ből*. Hartmann ura tehát *Aue* «született» ura volt, míg a költő csak mint vazallusa nevezte magát urának családi birtoka után. Azért itt *was von Ouwe*

- 50 sîn herze hâte versworn
 valsch und alle törperheit
 und behielt ouch vaste den eit
 stæte unz an sîn ende.
 ân' alle missewende
 55 stuont sîn êre und sîn leben.
 im was der rehte Wunsch gegeben
 ze werltlichen êren ;
 die kunde er wol gemêren
 mit aller hande reiner tugent.

geborn, míg Hartmann maga
 (fent. 5. v.) *dienstman was ze*
 (nem is von) *Ouwe*.

51. *valsch*, tárgyeset der
valsch-ból.

52. *den a. m. disen*, ezt az
 esküt.

53. *stæte igh*.

55. *stuont, stân*-ból ; állt, azaz
 volt.

56. *im was gegeben*, osztály-
 részeül esett, ő bírta ; — *der*
wunsch, a legnagyobb, legjobb,
 legtokéletesebb (bármiben), a
 mit az ember kívánhat, körül-
 belül a mai eszmény (*das*
Ideal). V. ö. Erec 331 *ein lip sô*
gar dem wunsche glich, valóban
 eszményi test.

57. *ze*, tekintetében.

58. *die t. i. die werltlichen*
êren.

59. *hande saj. hant*-ból. A kfn.
 nyelv e sajátítóval különbözô
 kifejezéseket alkot, melyek
 mind minôséget, módot jelen-
 tenek, pl. itt *aller hande tugent*,
 minden nemû jelesség ; 484
welher hande swære, mily nemû
 fájdalom ; *maneger hande sache*,
 sokféle dolog. Ma már csak
allerhand (mindenféle) haszná-
 latos ; Opitznél (17. száz.) még
vielerhand is található. — Ha-
 sonló módon használatosak a
 kfnben *slahte* (nemzetség),
kunne (nem, faj) és *leie* (mód),
 pl. 169 *des wart vil maneger*
slahte sîn gedinge, azért igen
 sokféle volt az ő reménye ;
 1458 *mit aller slahte sache*,
 minden nemû dologgal ; 795
da enist deheiner slahte leit,
 ott semminemû baj nincsen ;

60 er was ein bluome der jugent,
 der werlte fröude ein spiegelglas,
 stæter triuwe ein adamas,
 ein ganziu krône der zuht.
 er was der nôthaften fluht,
 65 ein schilt sîner mâge,
 der milte ein glîchiu wâge :
 im enwart über noch gebrast.
 er truoc den arbeitsamen last

így pl. *maniger leie*, sokféle; *einer leie*, egyforma; *wurze maniger kunne*, sokféle gyökér stb. Ma a *leivel* képzetek még gyakoriak, pl. *einerlei*, *zwei-erlei* stb., *mancherlei*, *vielerlei* stb. E mai kifejezések: *auf mancherlei art*, *in keinerlei weise* tehát tulajdonképen pleonasmusok, mert a *lei* már maga is *fajt (art)*, *módot (weise)* jelent. De ezen kifejezések már a kfnben is találhatók, a mi bizonyítja, hogy a *lei* eredeti értelme régen elhomályosult.

60. *der* és *diu bluome*, l. 68 *last*.

61. *ein sp. der fröude der werlte*, a világ benne örömét látta.

63. a finom erkölcs tökéletes mintaképe.

66. *glichiu e. h. gelichiu*,

egyformán bőkezű volt mindenki iránt.

67. benne semmi sem volt tulságban, de nem is hiányzott semmi; — *über igh., enwart a. m. ne wart*, l. 32. *enwas*.

68. *der last*, ma *die Last*. A szók nyelvtani neme nem mindig ugyanaz a kfnben mint ma. Így pl. régebben *hímneműek*: *gewalt*, *list*, *art*, *lust*, *site*, *ungedult*, *last*, *vlamme*, *bluome* (de nőn. is), *slange*, *loc* (für), *angest* stb., melyek ma nőneműek, *morgenrôt*, *ungemach* stb., melyek ma semlegesek. A kfnben nőneműek: *schôz*, *vlô*, *witze*, melyek ma hímneműek, és e semlegesek: *gesiht*, *urteile*, *stift* (kolostor) stb. Régebben semlegesek: *mist*, *trank*, *tou* (harmat), *spor* (sarkantyú), *abgründe*, melyek

der êren über rücke.

70 er was des râtes brücke
und sanc vil wol von minnen.
alsus kund' er gewinnen
der werlte lop unde prîs.
er was hübesch und dar zuo wîs. 6 –

75 Dô der herre Heinrich
alsô geniete sich
êren unde guotes
und frœlîches muotes
und werltlîcher wünne

ma himneműek, és e nőneműek: *wâfen, wolken, spriu* (*Spreu*, polyva), *armuot, urkünde* (okmány) stb. Sok esetben ingadozik a szók neme, l. pl. 60 *bluome*; — *der êren arbeitsamer last* alatt az uralkodó (hűbér úr) és előkelő lovag számos társadalmi és politikai kötelessége, feladata értendő. *Last* különben, épen úgy mint *bürde*, a *kfnben* inkább a tömeget, a nagy mennyiséget, mint annak terhes voltát jelenti. Innen az ily kifejezések: *der tugent, vröuden, hübscheit last*, a nagy erény, öröm, szépség, vagy Lobgesang auf Maria 54, 8. *du swebest oben ob aller êren bürde*. — A «terhet» *arbeitsam* (a mi

munkával, fáradsággal jár) fejezi ki.

69. *über rücke* a. m. a mai *auf sich*, vállain.

70. tanácsával át tudott segíteni minden bajon, «áthidalt» minden nehézséget; *brücke* a *kfnben* sokszor a. m. közvetítő.

71. *minnen* inf. főnévileg használva, mint ma *das Lieben*.

74. *hübesch* a. m. *hövesch* (ebből *hof*, saj. *hoves*) udvari, finom, művelt, «courtois», és csak később a. m. szép.

74. *dô idő-, dâ helyhatározó*.

76. *geniete* mt., e. h. *genietete*; — *êren, guotes, muotes* és *wünne* sajátítók *genieten-től* függnek.

- 80 und was für al sîn künne
 gepriset unde geêret :
 sîn hôchmuot wart verkêret
 in ein leben gar geneiget.
 an ime wart erzeiget,
 85 als ouch an Absalône,
 daz diu üppige krône
 werltlicher süeze
 vellet under füeze
 ab ir besten werdekeit,
 90 als uns diu schrift hât geseit.
 ez spricht an einer stete dâ :
«mêdiâ vîtâ
in morte sumus» ;
 daz bediutet sich alsus,
 95 daz wir in dem tôde sweben,
 so wir aller beste wænen leben.

80. für, inkább mint, nagyobb mértékben mint. Egész családjánál (nemzetségénél) jobban tisztelték és dicsérték.

83. nyomott, szomorú életté.

88. v. ö. Laiendoctrinal 135
Alle ding, dē (melyeket) man
âne Godes vruchten (félelem)
dôt (a. m. tuot), mōten (a. m.
müezen) vallen under vôt (a. m.
vuoz).

89. ab tulajdonítóval (besten werdekeit), valahonnan le; —

ir a nőnemű személyes név-
 más harmadik személyének
 sajátítója (= eius), melyből
 később a birtokos névmás
 nőnemű alakja lett, v. ö. 47
 sîn.

90. geseit a. m. gesaget, l.
 26 seit.

91. stete tulajdonító stat-ból.

94. ez úgy értendő.

95. so, hogyha, midőn; —
 aller (tb. gen.) beste, a legjob-
 ban (mindnyájan közt).

- Dirre werlte veste,
 ir stæte, unde ir beste
 unde ir grøeste magenkraft,
 100 diu stât âne meisterschaft.
 des muge wir an der kerzen sehen
 ein wârez bilde geschehen,
 daz sî z'einer eschen wirt,
 enmitten dô sî lieht birt.
 105 wir sîn von brøeden sachen.
 nû sehent, wie unser lachen
 mit weinen erlischet.
 unser süeze ist vermischet
 mit bitterre gallen.
 110 unser bluome der muoz vallen,
 so er allergrüenest wænet sîn.
 an hern Heinrîche wart wol schîn :
 der in dem høehsten werde

97. *dirre werlte* egysz. saj.

100. *nines* alapja, ingadozó.

101. *des* saj. függ *ein wâres bilde*-től: ennek találó képét láthatjuk; — *muge wir* e. h. *mugen wir*; a *wir* előtt az ige zár-n-je gyakran elmarad, főleg kérdező mondatokban.

104. *enmitten dô*, éppen akkor midőn, mialatt; *lieht bern*, világot adni, fényleni.

105. *gyarlók*, gyarló természetűek vagyunk, l. 12 *sachen*.

106. *sehent* — *sehet*. A tbes 2. személy ragja -*et*, de sokszor -*ent* is, főleg az alemann dialektusban (l. a 7. l. 1. jegyz.): lássátok.

109. *bitterre* egysz. dat. a nőnemű alakból: nom. *bitteriu*, gen. dat. *bitterre*, acc. *bitter*.

111. *so*, a mint, éppen akkor midőn; — *wænet*, látszik, tetszik.

113. *der*, az, a ki; ha valaki.

- lebet ûf dirre erde,
 115 der'st der versmæhete vor gote.
 er viel von sîme gebote
 ab siner besten werdekeit
 in ein versmæhelihez leit:
 in ergreif diu miselsuht.
 120 dô man die swæren gotes zuht
 gesach an sînem lîbe,
 manne unde wîbe
 wart er dô widerzæ-me.
 nû sehent, wie gar genæme
 125 er ê der werlte ware,
 und wart nû alse unmaere,
 daz in niemen gerne an sach;
 alse ouch Jôbe geschach,
 dem edeln und dem rîchen,

115. *derst, ebböl der ist.*

116. *von rendszerint okot, eredetet jelent: Isten parancsolata következtében, az ő parancsára.*

117. l. 89 *ab ir besten werdekeit.*

119. *in, öt; — ergreif mt. ergrífen-ből.*

120. t. i. *die swæren zuht gotes*, a sajátító a jelző és főneve közt a kfnben igen gyakori. Ebből keletkezett az úfnben az összetételek leggyakoribb

neme: die schwere Gotteszucht.

121. a *ge* a kfnben nemesak a múltban, hanem az igének minden egyéb alakjához is járulhat. Nyomatékosító, fokozó hatása van; pl. *arbeiten* dolgozni és *gearbeiten* munkával szerezni, *dienen* szolgálni és *gedienen* megszolgálni, *leben* élni és *geleben* megélni, *sehen* látni és *gesehen* meglátni, észrevenni stb.

122. minden embernek.

124. *sehent* l. 106.

- 130 der ouch vil jæmerlichen
 dem miste wart ze teile
 mitten in sîme heile.
 Und dô der arme Heinrich
 alrêst verstuont sich,
 135 dag er der werlte widerstuont,
 als alle sîne glîchen tuont,
 dô schiet in sîn bitter leit
 von Jôbes gedultikeit.
 wan ez leit Jôb der guote
 140 mit gedultigem muote,
 do ez ime ze lidenne geschach,

133. *dô alrêst* a. m. *dô alrêrste*, a mint, quum primum.

136. *tuont* t. i. *widerstuont*, a mint hozzá hasonlók t. i. a kütlegesek általában mind kiállhatatlanok, ellenszenvesek az emberek előtt. A *kfnben* a *tuon* ige gyakran lép egy előbbi ige helyébe, melyet tulajdonképen ismételni kellett volna. Ily esetekben a *tuon* a helyettesített ige szerkezetét is felveszi, pl. Gregorius 1769 *nû sach si in vliæzlichen an und mê, dan si keinen man vor des ie gêtæte* (t. i. *ansæhe*) ; Iwein 1379. *si gërten sinnes tôdes, alsam der wolf der schafe tuot* (t. i. *gert*) ; u. o. 5108 *den hern Gâweinen*

minne ich; ich wol, alsô (épen úgy) *tuot er mich*. Lanzelet 1209 *er wolt in hân ze tôde erslagen, als er vil manegen hât getân stb.*

137. keserves baja megfosztotta őt Jób türelmétől, nem tudta szerencsétlenségét oly megadó türelemmel elviselni mint Jób.

139., 144. *leit*, ebből *liden*.

141. *lidenne*, a főnévileg használt inf. tulajdonítója: midőn szenvednie kellett. Az inf. ragjai: gen. *-ennes*, *-enes*, *-ens*, dat. *-enne*, *-ene*, *-ne*, néha *-endes* és *-ende*; ez alakokból keletkeztek a mai nyelvben a latin gerundivum körülírására szolgáló az ily nehézkes kife-

durch der sêle gemach
 den siechtuom und die swacheit,
 die er von der werlte leit:
 145 des lobet' er got und fröute sich.
 dô tet der arme Heinrich
 leider niender alsô:
 wan er was trûrec und unfro.
 sîn swebendez herze daz verswanc,
 150 sîn swimmendiu fröude ertranc:

jezések: *der zu ehrende Mann, das zu lernende Gedicht* stb.

142. *durch* rendszerint czélt jelent: lelke üdvösségeért, békéjeért.

145. *des*, a mutató névmás sajátítója mint okhatározó is szerepel (v. ö. úfn. *deshalb, deswegen*): ezért, e miatt.

146. *tet* mt. *tuon*-ból.

149. *swebend*, magasan szárnyaló, v. ö. 82 *hôchmuot*; — *ver-swanc*, megszünt szárnyalni. A *ver* szóeska rendszerint ellenkezőjébe változtatja át azon ige értelmét, mely elé járul, pl. *sprechen* (igent) mondani, *versprechen* nem-et mondani, tagadni; *kiesen* választani, *verkiesen* vmiről lemondani; *sagen* mondani, ígérni; *versagen* megtagadni; *schaffen* csinálni, *verschaffen*

rossz módon szerezni; *swern* esküvel megerősíteni, *versuern* esküvel tagadni; *würken* eszközölni, *verwürken* elveszíteni stb. Néha a *ver-* (mint a *ge-*, l. 121) csak nyomatékosabbá teszi az ige értelmét, pl. *dienen* szolgálni, *verdienen* megérdemelni; *gelten* fizetni, *vergelt* megfizetni, *visszafizetni*; *jehen* mondani, *verjehen* megigérni; *leiten* vezetni, *verleiten* elcsábítani; *tragen* viselni, *vertragen* elviselni; *zagen* kételkedni, *verzagen* kétségbe esni stb. A *ver-* sokszor a cselekvés hatását, eredményét is jelenti, pl. *klagen* jajgatni, *sich verklagen* jajgatással tönkre tenni magát, agyon jajgatni magát; *weinen* sírni, *verweinen* sirással eltorzítani magát (l. 1364); v. ö. ma is *verweinte Augen* stb.

- sîn hôchvart muoste vallen,
 sîn honic wart ze gallen.
 ein swinde vinster donreslac
 zebrach im sînen mitten tac,
 155 ein trûebez wolken unde dic
 bedaht' im sîner sunnen blic.
 er sente sich vil sêre,
 dag er sô manege êre
 hinder im müeste lâzen.
 160 verfluochet und verwâzen
 wart vil ofte der tac,
 dâ sîn geburt ane lac.

Ein wênic frôuwet' er sich doch
 von eime trôste dannoch;
 165 wan im wart dicke geseit,
 dag disiu selbe siecheit
 ware vil mislîch

152. *gallen* dat. ze mellett.

153. *donre-slac* e. h. *doner-slac*.

154. *der mitte tac*, dél, ma *der Mittag*.

155. *dag wolken*, l. 68. — *dic*, a jelző melléknév a főnév után változatlan marad, a. m. *ein trûebez unde dikeze wolken*; v. ö. ma is, főleg a népdalban: *ein Ritter jung und schön* a. m. *ein junger und schöner Ritter*.

156. *bedaht* mt. *bedecken*-ből.

159. *im* pron. reflex., l. 6. — *hinder im lâzen*, elhagyni, vmitől elválni.

162. a melyre születése esett, melyen született; — *dâ és ane együvé tartoznak*, ma *daran*.

164. *von*, következtében, miatt, l. 116. — *dan-noch*, akkormég; — *eime*, ebből *eineme*, v. ö. 22 *sime*,

166. *disiu selbe*, a szóban forgó, kérdéses, l. 29.

- und etelichiu genislich.
 des wart vil maneger slahte
 170 sin gedinge und sin ahte.
 er gedâhte, daz er wære
 vil lihte genisbære,
 und fuor alsô drâte
 nâch der arzâte râte
 175 gegen Munpasiliere.
 dâ vand er vil schiere
 niht wan den untrôst,
 daz er niemer würde erlöst.
 Daz hôrte er vil ungerne
 180 und fuor gegen Salerne
 und suocht' ouch dâ durch genist
 der wisen arzâte list.
 den besten meister er dâ vant ;

168. *etelichiu*, némely faja
 (a kórnak).

169. *des*, ezért, l. 145. —
slahte, l. 59 *hande*.

172. *vil lihte*, igen könnyen,
 valószínűleg, talán, ma *viel-*
leicht.

173. *alsô drâte*, rögtön.

174. *nâch*, -ért, nem mint
 ma: szerint. Az orvosok taná-
 csát kikérendő (nem: az or-
 vosok tanácsára) ment Mont-
 pellierbe.

177. *niht wan*, semmit kivéve,

esupán; — *untrôst*, a kfnben
 még sok összetétel szokásos
un-nal, melyek ma már nem
 élnek többé a nyelvben. pl.
unnâch, épen nem; *untrôst*, el-
 csüggedés; *ungeburt*, alacsony
 származás; *unminne*, gyűlölet;
unminnen, gyűlölni, rosszul
 bánni stb.

181. *durch*, -ért, miatt; rend-
 szerint czélt jelent, l. 142;
durch genist, meggyógyulása
 czéljából, hogy meggyógyul-
 jon.

- der seite ime dâ zehant
 185 ein seltsæne mære,
 daz er genislich wære
 und wær' doch iemer ungenesen.
 dô sprach er: «wie mac daz wesen?
 diu rede ist harte unmügelich.
 190 bin ich gnislich, sô genise ich,
 und swaz mir für wirt geleit
 von guote oder von arbeit,
 daz trûwe ich vollebringen.» —
 «nû lât daz gedingen»,
 195 sprach der meister aber dô.
 «iuwerre sühte ist alsô,
 (waz frumt, daz ich'z iu kunt tuo?);
 dâ hæret arzenie zuo;
 des wærent ir genislich.
 200 nûn ist ab nieman sô rîch

184. *seite*, ebböl *sagete*, l. 20.

187. *ungenesen wesen*, meg nem gyógyítottnak lenni, betegnek maradni.

189. *diu rede a. m. diu sache*, ez a dolog, ez, l. 12.

190. *gnislich* = *genislich*; — *ich genise*, ebböl *genesen*.

191. *swaz mir von guote oder von arbeit für geleit wirt*, bár mennyi pénzt vagy bármily fájdalommal követeljenek tőlem.

194. *lâ, lât*, imper. *lâzen*-ból.

195. *aber sprechen*, felelni.

196. *betegségeddel úgy áll a dolog*, bajod olyan; *iuwerre sühte dat.*, v. ö. *dem ist sô*, így áll a dolog; *ich weiz wol, wie im ist*, jól tudom, hogy az ő ügye miben (hogyan) van,

198. *dâ zuo hæret arzenie*, e betegségre van orvosság.

199. *des*, ezért, ennyiben (meggyógyítható volnál); — *wærent* = *wæret*, l. 106.

200. *nûn a. m. nû ne*, l. 32.

noch von sô starken sinnen,
 dër sî müge gewinnen.
 des sît ir iemer ungenesen,
 got enwelle dan der arzât wesen.»

205 Dô sprach der arme Heinrich :

«war umbe untrœstent ir mich ?
 jâ hân ich guotes wol die kraft :
 ir enwellent iuwer meisterschaft
 und iuwer reht ouch brechen

210 und dar zuo versprechen

beidiu mîn silber und mîn golt,
 ich mache iuch mir alsô holt,

— *ab* = *aber*, ellenben, más oldalról.

201. sem olyan eszes, ügyes.

202. *dër*, ebből *daz er*, hogy megszerezhesse.

203. azért nem gyógyulhatsz meg soha.

204. ha csak Isten nem akar az orvos lenni. *Enwelle* : *en* vagy *ne* kötőmóddal sokszor szolgál oly függő mondat képzésére, mely a főmondat tartalmát kiegészíti vagy megszorítja ; első esetben «hogy»-gyal, a másodikban (midőn gyakran *dan jâ ul a ne*-hez) «ha csak nem»-mel fordítandó ; l. 208 *enwellent*.

206. *untrœstent* = *untrœstet*, l. 106.

207. *ich hân wol die kraft guotes*, nagyon gazdag vagyok. *Kraft* sajátítóval nagy mennyiséget jelent hasonlókép *wunder*, pl. *miuse ein michel wunder* roppant sok egér, *wunder pfaffen* sok lelkész.

208. *ir enwellent*, (= *enwellet*), l. 204.

209. *sin meisterschaft brechen*, tudományával nem élni ; v. ö. *sin reht brechen*, feladatát, hivatását nem teljesíteni ; — *ouch*, egyszersmind.

210. *dar zuo*, azon felül ; — *versprechen*, l. 149 *verswanc*.

211. *beidiu* — *und*, mind — *mind*.

dag ir mich harte gerne ernert.» —
 «mir wær' der wille unrewert»,
 215 sprach der meister aber dô ;
 «unde wær' der arzenie also,
 dag man si veile funde
 oder dag man si kunde
 mit deheinen dingen erwerben,
 220 ich enlieze iuch niht verderben.
 nu enmac des leider niht gesin.
 dá von muoz iu diu helfe mîn
 durch alle nôt sin versaget.
 ir müestent haben eine maget,
 225 diu vollen hibære
 und ouch des willen wære,
 dag si den tót durch iuch lite.

214. az én akaratomon nem múlik, én szivesen meggyógyítanálak.

216. unde, mint sokszor, feltételes kötőszó gyanánt: hogyha. Igy 582 unde möhtest du's erwerben, hogyha elérhetnéd; 623 unde lāze wir den sterben, ha megengedjük hogy meghaljon; 662 und lāstū uns gestēn, ha állítasz; — der arzenie dat., l. 196 der sühte: ha az orvosság oly természetű volna.

220. ich enlieze a. m. ne-

lieze, 221 enmac a. m. ne-mac l. 32.

221. des saj. niht-től függ, mely főnévileg mindig sajátítóval áll; des niht a. m. eius nihil, l. 9. iht.

222. dá von, ezen okból, ezért, l. 164.

223. durch alle nôt, szükségképen, minden esetre.

224. müestent = müestet, l. 106.

226. des willen, hajlandó, elhatározva.

227. durch iuch, érted, miat-

- nu enist ez niht der liute site,
 daz ez iemen gerne tuo.
 230 sô høert ouch anders niht dar zuo
 niu wan der maget herzen bluot :
 daz wær' für iuwer suht guot. »
 Nu erkante der arme Heinrich,
 daz daz wære unmügelich,
 235 daz iemen den erwürbe,
 der gerne für in stürbe.
 alsus was im der tröst benomen,
 ûf den er dar was komen,
 und dar nâch für die selben frist
 240 hât' er ze sîner genist
 dehein gedinge mære.
 des wart sin herzesære
 alsô kreftic unde grôz,
 daz in des aller meist verdrôz,

tad, l. 181. — *lite* mt. conj. *li-*
denböl.

229. *ez* t. i. *dentôt liden.*

230. *anders* (saj.) *niht*, egyéb
 sem, l. 9. *iht*

231. *der maget herzen bluot*
 t. i. *daz bluot des herzen der sel-*
ben maget.

232. *für*, ellen. Ez rendes ér-
 telme *für*-nek (ma is, főleg a
 nyelvjárásokban) *guot* és *hel-*
fen mellett, pl. *iss ein Stück*
Brod für den Hunger, einen
Apfel für den Durst; das Mittel

ist gut (vagy *hilft*) *für den Hu-*
sten stb.

235. *den*, azt, olyat.

236. *für in*, az ő érdekében,
 az ő javára.

238. *ûf den*, melynek alap-
 ján; *dar*, Salernóba.

239. *für die selben frist*, ezen
 időn túl, ezóta.

242. *des*, azért, ennek követ-
 keztében.

244. *des saj. verdriezen*-hez :
 az bántotta őt legjobban.

- 245 ob er langer solte leben.
 nû fuor er heim und begunde geben
 sîn erbe und ouch sîn varnde guot,
 als in dô sîn selbes muot
 unde wiser rât lêrte,
 250 dâ er'z aller beste bekêrte.
 er begunde bescheidenlichen
 sîn armen friunde richen
 und trôste ouch fremde armen,
 daz sich got erbarmen
 255 geruochte über der sêle heil;
 gotes hiusern viel daz ander teil.
 alsus sô tet er sich abe
 bescheidenlichen sîner habe
 unz an ein geriute :
 260 dar flôch er die liute.
 disiu jâmerlîche geschiht
 diu was sîn eines klage niht :

245. ob itt a. m. daz.

247. erbe és varndez guot el-
 lentétek : fekvő — ingó birtok
 (ez utóbbi = pénz).

248. sîn selbes muot, l. 26.

250. er begunde geben, da erz
 aller beste bekêrte, oda ajándé-
 kozta, hová (saját belátása és
 bölcs emberek tanácsa szerint)
 legjobban adhatta.

253. trôste mt. trœsten-ből,

255. über der sêle heil, t. i.
 über daz heil der sêle.

256. birtokának egyik részét
 szegény rokonai és egyéb sze-
 gények, másik részét templo-
 mok kapták.

257. sich abe tuon eines din-
 ges, lemondani vmiről, elválni
 vmitől.

260 flôch mt. vliehen-ből.

262. sîn eines saj., eius unius.

in klaget en elliu diu lant,
 dâ er inne was erkant,
 265 und ouch von vrenden landen,
 die in nâch sage erkanden.

Der ê ditz geriute
 und der ez dannoch biute,
 daz was ein frîer bûman,
 270 der vil selten ie gewan
 dehein grôz ungemach,
 daz andern bûren doch geschach,
 die wirs geherret wâren,
 und si die niht verbâren
 275 beidiu mit stiure und mit bete.
 swaz dirre gebûre gerne tete,

Nem egyedül ő siratta e szomorú történetet.

263. *elliu* tb. seml. *al*-ból.

264. *dâ inne* együvé tartoznak: melyekben, ma *darinnen*.

265. t. i. *klaget en in diu liute*, még idegen országokban is, hol csak hírből ismerték, siratták az ő sorsát.

257. *ê — dannoch*, régebben és még most is.

270. *selten ie*, ritkán valaha, sohasem. Ily ironikusan használtatnak még a kfnben: *klein és wênenec*, semmi; *tiure*, a mi nemesak drága pénzen, hanem

egyáltalában nem kapható; *wotveil*, a mi semmibe sem kerül; *lâz* (lusta), a mi teljesen elmarad. V. ö. Uhland, *König Karls Meerfahrt*, 8. versszak: *Denn süßes Wasser und guter Rath Sind oft zu Schiffe theuer* (= nem kapható, nincsen).

273. kiknek rosszabb uruk volt.

274. t. i. *und die herren si* (die bûren) *niht verbâren*, és kiket uraik meg nem kimélték.

276. *beidiu*, l. 211.

276. *gerne*, saját jószántából

- des dûhte sînen herren gnuoc ;
dar zuo er in übertruoc,
daz er dehein arbeit
280 von vremdem gewalte leit.
des was deheiner sîn gelîch
in dem lande alsô rîch.
zuo deme zôch sich
sîn herre, der arme Heinrich.
285 swaz er in het ê gespart,
wie wol daz nû gedienet wart,
und wie schône er sîn genôz !
wan in vil lûtzel des verdrôz,
swaz im ze lîden geschach durch in.
290 er hete die triuwe und ouch den sîn,
daz er vil willeclîchen leit
den kumber und die arbeit,
diu ime ze lîdenne geschach.

277. *des* (saj.) fûgg ettôl *gnuoc*
(= *genuoc*), l. 9. *iht*.

280. *der gewalt*, l. 68.

281. *des*, ezért, ennek követ-
keztében ; — *sîn* (saj.) *gelîch*,
ma szintûgy *seinesgleichen*,
egyetlen földmivelő hűbéres
sem.

282. *alsô rîch*, oly minden
tekintetben kedvező helyzet-
ben.

285. a miben eddigkimélte,

— *mennyire stb.*, — *in t. i.*
den búman.

287. *er t. i. Heinrich* ; — *ge-*
nôz sîn, hasznát vette annak.

288. *in t. i. den búman*.

289. *im geschach ze lîden*,
szenvednie kellett ; — *durch*
in, ura kedvéért, ura végett, l.
181.

290. oly hű és hálás volt,
hogy stb.

293. *diu tb. seml.*, egy him-

er schuof ime rîch gemach.

295 Got hete dem meier gegeben
nâch sîner ahte ein reinez leben :

er hete ein wol erbeiten lîp
und ein wol werbendez wîp ;
dar zuo het er schœniu kint,

300 diu gar des mannes fröude sint,
unde hete, sô man saget,
under den kinden eine maget,
ein kint von ahte jâren.

daz kunde wol gebâren

305 sô rehte gûetlichen :

diu wolte nie entwîchen

von ir herren einen fuoz ;

umbe sîne hulde und sînen gruoꝝ

sô diente si ime alle wege

310 mit ir gûetlichen pflege.

sî was ouch sô genæme,

daz sî wol gezæme

és egy nőnemű szóra vonatkozva ; — *ze lidenne*, l. 141. és 289 *im geschach ze liden*.

294. *er* (t. i. *der bîrman*) *schuof ime* (t. i. *sîme herren*) ; — *rîch gemach*, teljes kényelmet.

296. *nâch sîner ahte*, körül-ményeihez, állásához képest : — *ein reinez leben*, kifogástalan, minden igényt kielégítő életet.

297. *erbeit* ign. e h. *erbeitet*.

298. *ein wol werbendez wîp*, szorgalmas, tevékeny feleség.

299. *dar zuo*, azon felül.

307. *ir* egysz. saj., — *einen fuoz*, egy lábnyira.

309. *alle wege*, tb. acc. mint igh., mindenütt, mindig.

312. *gezæme* mt. conj. *geziemenből*, illenék, illetet volna.

ze kinde dem rîche
an ir wætliche.

315 Die andern heten den sin,
daz sî ze rehter mâze in
wol gemîden kunden :
sô flôch sî z'allen stunden
zuo ime und niender anders war.

320 sî was sîn kurzewîle gar,
sî hete gar ir gemüete
mit reiner kindes güete
an ir herren gewant,
daz man sî selten iender vant
325 wan undr ir herren fuoze.

313. *ze kinde*, gyermekül ;
— *dem rîche*, a német birodalomnak, császárnak. Ez a kfnben a legnagyobb dicséret, V. ö. Hartm. Erre 3767 *nu zæmet ir wærlîche* (valóban) *ze vrowen wol dem rîche* ; Hartm. Iwein 4376 *er sach engegen im gân sechs knappen wætliche* ; *sî zæmen wol dem rîche* ; Rolandsl. 49., 10 *wâ vunde man nû deheinen man, der deme rîche baz gazæme* ? U. o. 167., 11 *dâ gelac* (elesett) *manec helt quot, die deme rîche wol gezâmen*.

314. *an ir* (saj.) *wætliche* (l.

wât), szépségét tekintve. Oly kedves és szép volt, hogy császár leányának beillett volna.

315. a többigyermek az voltak, arra ügyltek.

316. *in*, a beteg urat. Nem alkalmatlankodtak neki.

318. *sô*, ellenben.

319. *anders war*, más hová.

322. *mit reiner kindes güete*, tiszta gyermeki jósággal ; *ma : mit reiner Kindesgüte*, l. 120.

323. *gewant* igh. *wenden*-ből.

324. *selten iender*, ritkán valahol, azaz : soha másutt, l. 270.

325. *under fuoze*, lábánál.

- mit süezer unmuoze
wonte si ir herren bi.
dar zuo sô liebet' er ouch si,
swâ mite er ouch mohte ;
330 und daz dem kinde tohte
zuo ir kintlichen spil,
des gap der herre ir vil.
ouch half in sêre, daz diu kint
sô lihte ze gewenenne sint.
335 er gewan ir, swaz er veile vant,
spiegel unde hârbant,
und swaz kinden lieb sol sîn,
gürtel unde vingerlîn.
mit dienste brâht' ers' ûf die vart,
340 daz si im alsô heimlich wart,
daz er si sîn gemahle hiez.
diu guote maget in liez
beliben selten eine :
er dûhte si vil reine.
345 swie starke ir daz geriete

326. *einem bi wonen*, vkinek
közeliében lenni.

329. *swâ mite*, a mivel csak.

331. *ir* nem nyelvtanilag,
hanem értelem szerint vonat-
kozik *kint-re*, mint 1285 is.

332. *des — vil*, l. 9. ikt. A *des*
a 330. versre (*daz dem kinde*
tohte) megy.

334. *ze gewenenne*, l. 141.

335. *veile finden*, mint 217.

339. *er s' = er si*, ő a leány-
gyermeket.

344. *reine*, tiszta, nem kü-
teges, egészséges, l. 1390.
Annyira megszerette, hogy
észre sem vette betegségét,
mely miatt mások annyira
utálták és kerülték.

345. *de bár mennyire bir-*

diu kindische miete,
 iedoch geliebte ir'z aller meist
 von gotes gebe ein süezer geist.

Ir dienest was sô gütlich.

350 dô dô der arme Heinrich
 driu jâr dâ getwelte
 unde im got gequelte
 mit grôzem jâmer den lîp :
 nû saz der meier und sîn wîp
 555 unde ir tohter, diu maget,
 von der ich iu ê hân gesaget,
 bi im in ir unmüezekeit
 und begunden klagen ir herren leit.
 diu klage tet in michel nôt ;
 360 wan sî vorhten, daz sîn tôt
 sî sêre solte letzen
 und vil gar entsetzen
 êren unde guotes,
 und daz herters muotes

ták is öt urának gyermeki
 ajándékai erre (*daz*), mégis
 stb.

348. von gotes gebe, Isten
 ajándékánál fogva, ajándéka-
 ból, l. 164.

358. ir tb. saj., herrenegysz.
 saj.

359. nagy okuk volt a pa-
 naszra, siratásra.

361. *solte*, a jövő idő körül-
 írása.

362. *solte sî entsetzen êren*
 (tb. saj.) *unde guotes*, meg fogná
 őket fosztani stb.

364. t. i. und daz ein ander
herre herters muotes würde, és
 hogy (H. halála esetére) egy
 másik uruk szigorúbb, szívte-
 lenebb volna.

365 würde ein ander herre.
 sî gedâhten alsô verre,
 unz dirre selbe bûman
 alsus frâgen began.

Er sprach : « lieber herre min,
 370 möht' ez mit iuvern hulden sîn,
 ich frâgete vil gerne.

sô vil ze Salerne
 von arzenien meister ist,
 wie kumt, daz ir deheines list

375 ze iuwerme ungesunde
 niht gerâten kunde ?

herre, des wundert mich. »

dô holte der arme Heinrich
 tiefen sûft von herzen

380 mit bitterlîchen smerzen ;

mit solher riuwe er dô sprach,
 daz ime der sûft daz wort zebrach.

« Ich hân disen schemelichen spot
 vil wol gedienet umbe got.

366 verre *gedenken*, gondola-
 tokba, gondokba elmerülni.

370. szives, kegyes engedel-
 meddel.

372. t. i. sô ze Salerne vil
meister von arzenien ist ; — vil
 az alany (azért ist), töle függ
meister tb. saj., — sô, minthogy.

374. ir deheines list, eorum
 nullius ars.

375. ze, illetőleg.

377. des okhat. saj., függ
wundert-töl.

382. daz wort zebrechen, fél-
 beszakitani, akadályozni a be-
 szédet. V. ö. Erec 5347 *ir her-*
zen sûft (sóhaj) *daz wort ze-*
brach.

384. umbe got, istentől.

- 385 wan dû sæhe wol hie vor,
 daz hôh offen stuont min tor
 nâch werltlicher wünne
 und daz niemen in sîme künne
 sinen willen baz hete dan ich ;
 390 und was daz doch unmügelich :
 wan ich enhete niht gar.
 dô nam ich sîn vil kleine war,
 der mir daz selbe wunschleben
 von sînen gnâden hete gegeben.
 395 daz herze mir dô alsô stuont,
 als alle werlttôren tuont,
 den daz saget ir muot,
 daz sî êre unde guot
 âne got mûgen hân.
 400 sus trouc ouch mich mîn tumber wân,

385. *dû sæhe*, mt. egysz. 2. szem.

386. *hôh e. h. hôhe*. — Minden törekvésem teljesen földi élvezetekre volt irányozva.

388. *in sîme* (= *sîneme*, l. 22.) künne, viszonyai közt, a maga helyzetében.

390. *daz* értelem szerint *wil-len-re* megy.

391. *niht gar*, semmit teljesen.

392. *vil kleine*, igen keveset,

épen nem, l. 270. *selten* ; — *sein*, eius.

394. *von sinen genâden*, kegyelméből, l. 164.

396. a. m. *als ez allen werlttôren stât*.

397. *den ir muot daz saget*, kikkel (ferde) gondolkodásuk (azt) elhíteti, hogy stb.

399. *mûgen*, képesek volnának — megszerezni és megtartani.

400. *trouc* mt. *triegen*-ből.

- wan ich in lützel ane sach,
 von des genâden mir geschach
 vil êren unde guotes.
 dô dô des hôhen muotes
 405 den hôhen portenær bedrôz,
 die sælden porte er mir beslôz.
 dâ kum ich leider niemer in :
 daz verworhte mir mîn tumber sin.
 got hât durch râche an mich geleit
 410 ein sus gewante siecheit,
 die niemen mac erlôesen.
 nu versmæhent mich die böesen ;
 die biderben ruochent mîn niht.
 swie böese er ist, der mich gesiht,
 415 des böeser muoz ich dannoch sîn :
 sîn unwert tuot er mir schîn ;
 er wirft diu ougen abe mir.

401. *in*, öt, a kinek kegyelméből stb.

403. *êren unde guotes*, a sajátítók *vil*-től függnek.

404. *dô dô*, midőn ekkor, az első ktsz., a második igh., — *der hôhe muot*, elbizakodottság, fennhéjázás = a mai *Hochmut*.

406. t. i. *die porte der sælden*, l. 120. *Frou Sælde*, a boldogság képviselője és adományozója, egy palotában lakik, melynek kapuit Isten kinyitja

és becsukja, a szerint, a mint valakit megjutalmazni vagy megbüntetni, t. i. bejuttatni vagy kizárni akar.

407. *da és in*, együvé tartoznak : oda be, ma *darein*; — *verworhte mt. verwürken*-ből.

409. büntetésül rám rótt.

412. *die böesen — die biderben*, alliteráló ellentét.

416. *des*, annál, mint az ; a sajátító a középfok mellett.

417. *abe einem werfen*, vkitől elfordítani, l. 89 *ab*.

- nû schînet alrêst an dir
 dîn triuwe, die dû hast,
 420 daz dû mich siechen bî dir lâst
 und von mir niht enfliehst.
 swie dû mich niht enschühst,
 swie ich niemen liep sî danne dir,
 swie vil dîns heiles stê an mir,
 425 da vertrüegest doch wol mînen tôt.
 nû wes unwert und wes nôt
 wart ie zer werlte merre?
 hie vor was ich dîn herre
 und bin dîn dürftige nû.
 430 mîn lieber friant, nû koufest dû
 und mîn gemahle und dîn wîp
 an mir den êwigen lip,
 daz dû mich siechen bî dir lâst. . . .
 des dû mich gefrâget hast,
 435 daz sage ich dir vil gerne.
 ich enkunde zuo Salerne
 einen meister niender vinden,
 der sich mîn underwinden

422. *swie dû*, de bár te.423. *niemen dat.*, l. 36.424. *dîns heiles függ vil-töl*;
— *ez stêt an mir*, tölem függ.425. mégis nyugodtan elvi-
selnéd halálomat.427. *zer a. m. ze der*; —
merre, l. *mêre*.429. és most reád szoru-
lok.430. *koufest* — *den êwigen*
lip, megszerzed az örök éle-
tet.434. *einen vrâgen eines dîn-*
ges, vkitől kérdezni vmit; —
des, a miről kérdeztél.

getörste oder wolte.

- 440 mit der genist ich solte
 miner sühte genesen,
 daz müeste ein solch sache wesen,
 die in der werlte nieman
 mit nihte gewinnen kan.
 445 mir wart niht anders dâ gesaget,
 wan daz ich müeste hân ein maget,
 diu vollen hîbære
 und ouch des willen wære,
 daz sî den tût durch mich lite
 450 und man sî zuo dem herzen snite,
 und mir wær' niht anders guot
 wan von ir herzen daz bluot.
 nû ist genuoc unmügelich,
 daz ir deheiniu durch mich
 455 gerne lide den tût
 des muoz ich schemeliche nôt

439. *getörste*, l. *geturren*.

440. t. i. *diu genist*, mit der
 ich solte genesen, l. 952 die
 triuwe dū an mir begāst t. i.
 die triuwe, die dū stb.

441. *miners sühte* — genesen,
 megszabadulni töle; az eltá-
 volitást, elválasztást, megsza-
 badulást stb. jelentő igék sa-
 játítóval állnak.

444. mit nihte, semmivel; v.

ö. ma mit nichten, semmiké-
 pen.

450 zuo dem herzen, szívébe;
 — snite l. sniden.

452. von ir herzen, de eius
 corde.

453. *genuoc unmügelich*, tel-
 jesen lehetetlen, l. 270 selten.

454. *ir deheiniu*, valamelyi-
 kök, ma eine derselben;

456. des. ezért, l. 169.

tragen unz an mîn ende.
 daz mir'z got schiere sende !»

Daz er dem vater hete gesaget,
 460 daz erhôrte ouch diu reine maget;
 wan ez hete diu vil sûeze
 ir lieben herren fûeze
 stânde in ir schôzen.
 man môhte wol genozen
 465 ir kintlîch gemüete
 hin ze der engel güete.
 sîner rede nam sî war
 unde marhte sî ouch gar;
 si enquam von ir herzen nie,
 470 unz man des nahtes slâfen gie.

458. mirz a. m. mir ez: bár
 gyorsan küldené (végemet)
 haláloomat az Isten.

459. daz, a mit.

463. stânde jel. ign. stân-ból,
 fûeze-re vonatkozik, mellyel
 esetben és számban megegye-
 zik: pedes habebat stantes.
 A kfnben a melléknév decli-
 nálható, ha mint állitmány
 vagy igehatározó vagy appo-
 sitió áll, v. ö. 673 alle, die
 mich schende sint; 785 der alte
 wirt junger; 1034 dô sî ir lie-
 bez kint von in gevrumten sô
 gesundez hin; 1093 ich brich
 ez lebende ûz dir; 1140 mir ist

ein muot alsô vester komen;
 1445 dâ er dâ siecher ûffe lac;
 Trist. 3876 nie dehein tac sô
 langer wart; Wigal. 2056 diu
 naht was wol halbiu hin; Bo-
 ner 46, 9 vor mangem tier, diu
 grôze sint.

468. marhte l. merken.

469. si t. i. diu rede; —
 quam, l. komen.

470. des nahtes, időhatározó
 sajátító, des tagesanalogiájára;
 hasonlóképen: einer zit v. eines
 zites (egyszer), jâres (éven-
 ként), dankes (önszántából),
 eines mâls (egyszer) stb., — gie,
 l. gân, l. 514. Ez ige sokszor

dô sî z'ir vater fûezen lac
 und ouch ir muoter, sô sî pflac,
 und sî beide entsliefen,
 manegen sûft tiefen
 475 holte sî von herzen.
 umbe ir herren smerzen
 wart ir riuwe alsô grôz,
 daz ir ougen regen begôz
 der slâfenden fûeze.

480 sus erwachte sî diu sûeze.

Dô sî der trehene enpfunden,
 si erwachten und begunden
 sî frâgen, waz ir wære
 und welher hande swære
 485 sî alsô tougen möhte klagen.
 nu enwolte sî es in niht sagen.
 und dô ir vater aber tete

segítő ige gyanánt szolgál, pl.
 Iwein 6545 nû giengen sî ouch
 ezzen; Parz, 501, 8 sî giengen
 ligen; Vrid. 73, 16 der wolf
 müssen (egerészni) gât stb., v. ö.
 ma schlafen, spazieren gehen,
 lat. cubitum ire.

471. zir = ze ir. T. i. dô sî
 ze ir vater und ouch ze ir muo-
 ter fûezen lac, sô sî pflac.

473. sî beide, amazok mind-
 ketten.

474. sûft tiefen, a jelző mel-

léknév a főneve után, l. 155
 dic.

478. ougen, tb. saj.

480. erwachte, l. erwecken, de

482. erwachten, l. erwachen;
 — sî, szülei.

481. trehene tb. saj., trahen-
 bül.

484. welher hande, l. 59.

486. es, saj. niht-hez, l. 1192.

— in tb. dat.

487. aber, ellene, vonakodá-
 sával szemben.

vil man ge drô unde bete,
 daz si ez ime wolte sagen,
 490 sî sprach : «ir möhtent mit mir klagen.
 waz möhte uns mê gewerren
 danne umb' unsern herren,
 daz wir den suln verliesen
 und mit im verkiesen
 495 beide guot und êre ?
 wir gewinnen niemer mêre
 deheinen herren alsô guot,
 der uns tuo, daz er uns tuot.»

Sî sprâchen : «tochter, dû hâst wâr.
 500 nû frumt uns leider niht ein hâr
 unser riuwe und dîn klage.
 liebez kint, dâ von gedage.
 ez ist uns alsô leit sô dir.

490. ti is velem jajgathat-
 natok, volna okotok velem
 jajgatni; — möhtent = möhtet
 l. 106.

491. mê a. m. mêre.

492. umbe, illetöleg.

495. beide — und, azt is, ezt
 is; nemesak — hanem.

500. niht ein hâr, legke-
 vésbbé sem. — A tagadás vagy
 becsmérítés nyomatékosabbá
 tételére a kfnben több ily ki-
 fejezés használatos, pl. 1101
 geriwet ez dich eines hâres

breit; 1196 si schamt sich
 niht eines hâres grôz; 1082 ez
 vrumet uns leider niht einbrot;
 vagy: daz ist rehte allez ein
 wint, ez mind nem ér sem-
 mit; daz hulfe niht ein blat, ez
 nem használna semmit; ich
 vürhte dich niht eine halbe
 bône, legkevésbbé sem félek
 töled; ir lop und ir gewin ge-
 goltten hete niht ein ei, nem ért
 semmit; szintúgy: niht ein
 nuz, niht ein strô stb.

503. uns és dir az ellentétek.

leider, nû enmuge wir
 505 ime ze keinen staten komen.
 got der hât in uns benomen :
 het ez iemen anders getân,
 der müese unsern fluoch hân.»

Alsus gesweigten sî sî dô.
 510 die naht beleip sî unfrô
 und morne allen den tac.
 swes iemen anders pflac,
 diz enquam von ir herzen nie,
 unz man des andern nahtes gie
 515 slâfen nâch gewonheit.
 dô sî sich hete geleit
 an ir alte bettestat,
 sî bereite aber ein bat
 mit weinenden ougen ;
 520 wan sî truoc tougen

504. muge wir, l. 101.

505. nem tudunk rajta segíteni.

506. már is elveszettnek tekintik urukat.

508. de Isten akaratába bele kell nyugodnunk.

509. sî sî, a szülők a gyermekleányt.

510. die naht, acc. temporis, ezen éjjel ; — szintúgy 511 *allen den tac*, az egész napon át ; — *bleip* e. h. *beleip*, l. *beliben*.

512. swes anders iemen pflac, bármivel mással foglalkozott is valaki, azaz : bármit tettek és beszéltek is a többiek.

513. diz, ezen gondolata, bálnata.

514. des andern nahtes, l. 470.

517. szokott helyére az ágyban, szülei lábaihoz ; — *an*, ma *in* állana, l. 2.

518. bereite e. h. *bereitete* ; — *ein bat*, könyes fürdőt.

nâhe in ir gemüete
 die aller meisten güete,
 die ich von kinde ie vernam.
 welch kint getete ouch ie alsam ?

525 des einen sî sich gar verwac :
 gelebete s' morne den tac,
 daz sî benamen ir leben
 umbe ir herren wolte geben.

Von dem gedanke wart sî dô
 530 vil ringes muotes unde frô
 und hete deheine sorge mê.
 wan ein vorhte tete ir wê :
 sô si'z ir herren sagte,
 daz er dar an verzagte,
 535 und sweine si'z in allen drin
 getate kunt, daz sî an in
 der gehenge niht enfunde,
 daz man's ir iht gunde.

Des wart sô grôz ir ungehabe,

521. *nâhe*, mélyen.

524. *getete*, l. *getuon*.

525. *verwac*, l. *verwegen*. Egy dologra nézve el volt határozva.

526. *gelebete s' a. m. gelebete sî*.

530. *vil ringes muotes werden*, megkönnyebülni.

532. *wan*, csupán.

533. *sô sî ez*, ha tudniillik ezt, ez elhatározását.

534. *hogy nem lesz bátor-sága hozzá*, l. 1018.

535. *in allen drin* (l. *drîe*), mind hármuknak : szüleinek és beteg urának.

536. *an in*, náluk, részükről.

537. *nem nyerne engedélyt*.

539. *mans a. m. man es*, e

- 540 daz ir vater dar abe
unde ir muoter wart erwacht
als ouch an der vordern naht.
si rihten sich ûf zuo ir
und sprâchen : «sich, waz wirret dir?
545 dû bist vil alwære,
daz dû dich sô manege swære
von solher klage hâst angenomen,
der niemen mac z'eim ende komen.
war umbe lâstû uns niht slâfen?»
550 sus begunden si si strâfen,
waz ir diu klage töhte,
die niemen doch enmöhete
verenden noch gebüezen.
sus wânden si die süezen
555 gesweigen an der selben stunt :

gen. *gunnen-töl* fûgg; — *iht*
fûggö mondatokban rendsze-
rint a. m. *niht*, mint *dehein* a.
m. *kein*.

540. *darabe*, töle; — *erwacht*,
l. *erwecken*.

542. *an der vordern naht*,
előbbi, előző éjjel; *an h. ma*
itt is in állana. l. 2. és 517.

544. *sich* imper. *sehen-böl*,
sokszor helyettesíti a megszó-
lítás; itt is a. m. *te!* gyer-
mek! — *wirret*, l. *werren*.

547. *sich ein dinc an nemen*,

vmit szívére venni, magára
venni.

548. *zeim* a. m. *ze eime*, *ze*
eineme; — *einer sache ze eime*
ende komen, *vmin segíteni*,
vmin változtatni. Hogy oly
nagy bánatot vettél szivedre
oly baj miatt, melyen senki
sem segíthet.

548. *lâstû* a. m. *lâst dû*.

551. *hogy mire való e jajga-
tás*; — *ir*, a leánynak.

554. *wânden*, l. *wânen*.

555. *an der stunde* vagy *an*
den stunden, akkor rögtön.

dô was ir wille in vil unkunt.

Sus antwurte in diu maget :

«als uns mîn herre hât gesaget,

sô mac man in vil wol ernern.

560 zewâre, ir'n welt mir'z danne wern,

sô bin ich ze der arzenie guot.

ich bin ein maget und hân den muot :

ê ich in sihe verderben,

ich wil ê für in sterben.»

665 Von dirre rede wurden dô

trûrec unde unfro

beide muoter unde vater.

sine tochter die bater,

daz si die rede lieze

570 und' ir herren gehieze,

daz si geleisten möhte ;

wand' ir diz niht entöhte.

[Er sprach :] «tochter, dû bist ein kint,

und dine triuwe die sint

556. *ir*, a leányé ; *in*, a szülöknek.

557. *antwurte*, l. *antwûrten*.

560. *ir ne welt mir ez wern*, ha csak nem akarjátok nekem megtiltani. l. 204 *enwelle*.

561. *ze der arzenie*, orvos-ságnak.

567. *beide* — *und*, l. 495.

569. *bater* e h. *bat* (*biten-böl*) *er*.

570. és csak azt, csupán olyat igérne (*geheizen*) urának, a mit azután véghez vinni is képes volna.

572. mert ez (a mit most mondott) nem neki való, erre nincs meg a képessége.

574. *triuwe* tb. (ma nem szo-

575 ze grôz an disen dingen.

du enmaht es niht für bringen,

als dû uns hie hâst verjehen.

dû hâst des tôdes niht gesehen.

swenn' ez dir kumet ûf die frist,

580 daz des dehein rât ist,

dû enmüezest sterben,

und möhtest du'z erwerben,

dû lebetest gerner dannoch;

wan dû'n quæme nie in leider loch.

585 dâ von tuo zuo dinen munt;

und wirstû für dise stunt

der rede iemer mêre lût,

ez gât dir ûf dine hût.»

kásos): hűségednek, ragaszkodásodnak nyilatkozatai, l. 835.

676. *dû maht*, l. *mügen*; — *es niht*, ebből semmit, ezt nem; *es saj*.

578. *des tôdes fűgg niht-tól*.

579. *ez kumet ûf die frist*, a döntő percz beáll.

580. hogy a halál ellen (*des*) nincs többé segítség, hogy a halál kikerülhetetlen, (581) és hogy tehát meg kell halnod.

582. *und a. m. ha*, l. 216; — *dû'z a. m. dû ez*. Ha lehetővé tehetnéd (ha lehetséges volna),

szívesen még tovább is szeretnél élni.

584. *dûn a. m. dû ne*; — *quæme*, l. *komen*; — *in leider loch*. Ezek után: *ie, nie, iemer, niemer*, *niht* a közvetlenül következő szó előtt sokszor elmarad a névelő, l. 1106.

586. *wirstû a. m. wirst dû*, l. 549 *lâstû*; — *für dise stunt*, ezen órán túl, ezentúl, l. 239 *für die selben frist*.

587. *iemer mêre*, még egyszer valamikor, újra; — *der rede lût werden*, így nyilatkozni, ily nézetet nyilvánítani.

588. veréssel fenyegeti.

Alsus sô wânde er sî dô
 590 beidiu mit bete und mit drô
 gesweigen ; dô enmohter.
 sus antwurt' ime sîn tohter :
 » Vater mîn, swie tump ich sî,
 mir wonet iedoch diu witze bî,
 595 daz ich von sage wol die nôt
 erkenne, daz des libes tôt
 ist starc unde strenge.
 swer ouch dann' die lenge
 mit arbeiten leben sol,
 600 dem ist iedoch niht sô wol.
 wan swenne er hie geringet
 und ûf sîn alter bringet
 den lip mit michelre nôt,
 sô muoz er lîden doch den tôt.
 605 ist ime diu sêle danne verlorn,
 sô wære er bezzer ungeboren.
 ez ist mir komen ûf daz zil,
 (des ich got iemer loben wil),

590. *beidiu* — und, 1. 567 ;
 — *wânde gesweigen* 1. 554.

591. *enmohter* a. m. *ne mohte*
er, de ö *ezt* nem tudta, az
 nem volt lehetséges.

594. *van mégis annyi eszem.*

598. *die lenge*, acc. tempori,
 sokáig, ma : *auf die Länge.*

599. *mit arbeiten*, munka és
 gond közepette.

600. *az sem oly boldog ám*
 (mint te gondolod) ; 1. 716 *mir*
behaget diu werlt niht sô wol,
 nem találom a világot olyan
 szépnek.

603. *michelre*, nön. egysz.
 dat., 1. 109 *bitterre.*

605. *verlorn*, 1. *verliesen*,

606. *bezzer*, 1. *baz.*

608. *des*, a miért.

- daz ich den jungen lîp mac geben
 610 umbe daz êwige leben.
 nû sult ir mirz niht leiden.
 ich wil mir unde iu beiden
 vil harte wol mite varn.
 ich mac iuch eine wol bewarn
 615 vor schaden und vor leide,
 als ich iu nû bescheide.
 ir hânt êre unde guot;
 daz meinet mînes herren muot,
 wan er iu leit nie gesprach
 620 und ouch daz guot nie abe gebrach.
 die wîle daz er leben sol,
 sô stêt iuwer sache wol;
 und lâze wir den sterben,
 sô müezen wir verderben.
 625 den wil ich uns fristen
 mit alsô schoenen listen,
 dâ mite wir alle sîn genesen.

613. Magammal is, veletek
is jót akarok tenni.

614. *ich* — *eine*, egyedül én.

615. a mint most meg· akarom nektek magyarázni, meg akarom értetni veletek.

617. *ir hânt* = *ir habet*.

618. azt uram gondolkodásának köszönitek; mostani tisztességes és bőséges állapototok urunk egyéniségén alapszik.

619. *inem leit gesprechen*, vkit szóval bántani.

621. *die wîle daz*, a míg; — *leben sol*, a jövő körülírása (l. 361), a meddig ő élni fog, életben van.

623. *und*, l. 216.; — *lâze wir*, l. 101.

626. oly szép módon, oly nemes eljárással.

627. hogy evvel (ezen eljárás-)

nû gunnet *mir's*; wan ez muoz wesen."

Diu muoter weinende sprach,

630 dô sî der tohter ernst ersach :

«gedenke, tohter, liebez kint,

wie grôz die arbeite sint,

die ich durch dich erliten hân

und lâ mich bezgern lôn enpfân,

635 dan ich dich høre sprechen.

dû wilt mîn herze brechen.

senfte mir der rede ein teil !

jâ wiltû allez dîn heil

an uns verwürken wider got.

640 wan gedenkest dû an sîn gebot ?

jâ gebôt er unde bater,

daz man muoter unde vater

minne und êre biete,

rásommal) mindnyájan meg vagyunk mentve.

628. *mir's* = *mir es*, a sajátító *es* függ *gunnen-től*; — *wan ez muoz wesen*, mert meg kell lennie.

629. *weinende*, l. 463.

633. *durch dich*, te miattad, ma: *um deinetwillen*; — *erliten*, l. *erliden*.

635. *dan*, mint. Jobb jutalmat kíván, mint leánya beszéd-jéből várhat, mint a milyenben leánya részesíteni akarja.

637. mérsékelj az én kedvemért, én reám való tekintetből (*mir*) beszédedet egy kissé.

638. valóban (*jâ*), Istennél megsemmisítet egész üdvödet irántunk tanúsított magadviselésével. Ugy bánsz velünk, hogy Isten nem fog irgalmában részesíteni; — *wider a. m. hin ze*, l. 25.

640. *wan*, ebből *waz ne*, miért nem ?

641. *gebôt*, l. *gebieten*; —

- und geheizet daz ze miete,
 645 daz der sêle rât werde
 und lancelben ûf der erde.
 dû gihest, dû wellest dîn leben
 umb unser beider fröwede geben ;
 dû wilt iedoch uns beiden
 650 daz leben vaste leiden.
 wan daz dîn vater unde ouch ich
 gerne leben, daz ist durch dich.
 waz solte uns lîp unde guot,
 waz solte uns werltlich muot,
 655 swenne wir dîn enbâren ?
 dune [solt uns sus niht swâren] ;
 jâ soltû, libiu tohter mîn,
 unser beider fröude sîn,
 gar unsers libes wünne,

bater, l. 568. — *Gebieten unde biten*, szokásos szólam : megparancsolni és meghagyni.

644. *geheizen*, megigérni, ma: *verheissen* ; — *ze miete*, jutalmúl.

645. a lélek üdvössége ; *ez wirt rât der sêle*, a lélek üdvözül (segítve lesz rajta, meglesz mentve).

647. *dû gihest*, l. *jehen* ; — *fröwede a. m. fröude*.

649. *iedoch*, ellenkezőleg, sőt inkább.

652. *durch dich*, te miattad, a te kedvéért, l. 633.

653—656. E verseket a St.-Flóriánban talált töredékek alapján (l. a bev. 22. l.) vették fel a kiadók. A zárjelbe tett szöveget, melyek a kéziratban olvashatatlanok, Pfeiffer egészítette ki.

654. *werltlich muot*, földi boldogság, szerencse.

657. *jâ*, sőt ellenkezőleg ; — *soltû* = *solt dû*,

659. *libes*, életünknek.

660 ein bluome in dime künne,
 unsers alters ein stap.
 und lâstû uns über din grap
 gestên von dinen schulden,
 dû muost von gotes hulden
 665 iemer sîn gescheiden.
 dag koufest an uns beiden.
 wiltû uns, tochter, wesen guot,
 sô soltû rede und den muot
 durch unsers herren hulde lân,
 670 die ich von dir vernomen hân.»
 «Muoter, ich getrûwe dir
 und minem vater her ze mir
 aller der genâden wol,

660. nemzetséged virága; —
ein bluome, l. 60. és 68.; — *dime*,
 ebből *dineme*, l. 22. *sîme*.

662. *lâstû* = *lâst dû*, l. 549.

663. *gestên*, lépni, állani; —
von minen, dinen, sinen stb.
schulden, az én hibámból stb.

664. örökre elveszítéd Isten kegyét.

666. ezt érdemled, szerzed meg részünkről, miattunk.

667—670. szintén a St.-Flórianban talált kéziratból származnak.

667. ha jót akarsz tenni velünk, ha jó gyermekünk akarsz lenni.

668. *soltû* = *solt dû*; — *muot*, elhatározás.

669. *herre*, Isten; — *durch unsers herren hulden*, Isten kegyelméért; — *lân*, abba-hagyni. Hagyj fel terveddel (*muot*) és ne szólj (*rede*) többet róla.

670. *die* t. i. *rede* és *muot*. A 669. és 670. versek jobban helyet cserélnének.

672. *her ze mir*, irányomban. Felteszek benned és apám-ban annyi szeretetet irányomban, a mennyivel szülőknek viseltetniök kell gyermekök iránt.

der vater unde muoter sol
 675 leisten ir kinde,
 als ich ez wol bevinde
 an iu allertegelich.
 von iuvern gnâden hân ich
 die sêle und einen schœnen lip.
 680 mich lobet man unde wîp,
 und alle, die mich sehende sint,
 sprechent, ich sî daz schœnste kint,
 daz sî z' ir lebene haben gesehen.
 wem solte ich der genâden jehen,
 685 niuwan iu zwein nâch gote ?
 des sol ich nâch iuerm gebote
 iemer mê vil gerne stân.
 wie michel reht ich dar zuo hân !

674. *der gen.* az acc. helyett ;
 a visszahozó névmás az előző
 mutató névmás esetébe lépett,
 mi kfn. költőknél, különösen
 eleven előadásban nem ritka
 eset: *ich getrûwe iuch der ge-*
nâden, der (helyesen *die*) *va-*
ter unde muoter leisten sol. V.
 ö. 1035 *den besten* (hely. *der*
beste) *zobel, den man vânt, daz*
was der maget gewant.

675. *ir kinde,* eorum libero.

676. *als ich,* a mint naponta tapasztalom részetekről.

678. *von iuvern gnâden,* töletek, általatok.

681. *sehende sint* a. m. *sehen,* l. 463.

683. *ze ir lebene,* más kéziratokban *zer* (*ze der*) *werlte,* életökben, e földön.

684. kinek tulajdonítsam e kegyeket ? kitől származottaknak mondjam ?

686. azért (*des*) mindig engedelmes leszek nektek ; *stân ze eines gebote,* vkinek parancsolatait teljesíteni, stare jussis.

688. mennyire vagyok arra kötelezve ! mily nagy ez irányban kötelezettségem ! V. ö. Hartm. Gregor. 1225 *dêswâr* (a. m. *daz ist wâr*) *des hab ich*

muoter, sæligez wip,
 690 sit ich nû sêle unde lip
 von iuvern genâden hân,
 sô lânt'z an iuvern hulden stân,
 daz ich ouch die beide
 von dem tiuvel scheide
 695 und mich gote mûeze geben.
 jâ ist dirre werlte leben
 niuwan der sêle verlust.
 ouch hât mich werltlich gelust
 unz her noch niht berüeret,
 700 der hin zer helle füeret.
 des wil ich gote genâde sagen,
 daz er in minen jungen tagen
 mir die sinne hât gegeben,
 daz ich ûf diz bræde leben
 705 ahte harte kleine.

Michel recht, erre valóban nagy
 okom van, erre mélyen köte-
 lezve vagyok.

692. azért engedjétek meg
 kegyesen.

693. *die beide*, lelkemet és
 testemet (690.)

694. az ördögtől megment-
 sem.

695. ezen mondat is 692-től
 függ: engedd meg, hogy Isten-
 nek szenteljem, szolgáltassam
 át magamat.

696. *jâ*, valóban; — *dirre*
werlte (egysz. saj.) *leben* a. m.
daz leben dirre werlte, e földi
 élet, ma lehetne: *dieses Welt-*
leben, l. 120.

700. *der t. i. der gelust*; —
zer = *ze der*.

701. *des* azért.

703. *die sinne*, azt a belátást.

705. *harte kleine*, nagyon
 keveset, épen semmit, l. 270.
selten.

- ich wil mich alsus reine
 antwürten in gotes gewalt.
 ich fürhte, unde würde ich alt,
 daz mich der werlte süeze
 710 zuhte under füeze,
 als si vil manegen hât gezogen,
 den ouch ir süeze hât betrogen ;
 sô wurde ich lihte gote entsaget.
 gote müeze ez sin geklaget,
 715 daz ich unz morne leben sol.
 mir behaget diu werlt niht sô wol.
 ir meiste liep ist herzeleit,
 (daz si iu für wâr geseit)
 ir süezer lôn ein bitter nôt,
 720 ir lanchleben ein gæher tôt.
 nu enhabe wir niht gewisses mê
 wan hiute wol und morne wê,
 und ie ze jungest der tôt.

706. *alsus reine*, a milyen most vagyok, midőn földi (világi) élvezet még nem érintett.

708. *unde*, hogyha, l. 216.

710. v. ö. 88. *vellet under füeze*.

713. *wurde conj.*, — *wurde entsaget*, elvonatnék, elszakadnék.

716. *niht sô wol*, t. i. mint ti gondoltjátok, l. 600.

717. *liep és leit ellentétek*.

V. ö. 1056 *ze liebe wart ir ungemach*; Troj. 9078 *durch liebe noch durch leide*; Wigal.

7410 *nâch kurzem liebe langez leit*.

718. *ez való igazság; — geseit = gesaget*.

721. v. ö. Iwein 5210 *nune habe wir niemen mêre*; egyáltalában csak egyet tudunk biztosan; *enhabe* e. h. *enhaben*.

- dag ist ein jæmerlichiu nôt.
 725 ez enschirmet geburt noch guot,
 schœne, sterke, hôher muot;
 ez enfrumt tugent noch ère
 für den tôt niht mære
 dan ungeburt und untugent.
 730 unser leben und unser jugent
 ist ein nebel unde ein stoup;
 unser stæte bibent als ein loup.
 er ist ein vil verschaffen gouch,
 der gerne in sich vazzt den rouch,
 735 ez si wip oder man,
 der sich des niht versinnen kan
 und dirre werlte volgende ist.
 wan uns ist über den fûlen mist
 der pfeller hie gespreitet;
 740 swen nû der blic verleitet,

mint sokszor *wir* elött, l. 101;
 — *gewisses* saj. *niht-töl* fűgg.

725. *ez* *enschirmet*-hez és 727.
ez *enfrumet*-hoz tartozik 728.
niht mære, nem védelmez, nem
 óv jobban: — *en* — *noch*, sem
 — sem; v. ö. alább 789 *da en-*
stirbet ros noch dag rint; 791
da enist ze heiz noch ze kalt;
 794 *da enist frost noch hunger*.

728. *für*, ellen, mint 232.

729. *ungeburt*, l. 177.

732. *unser stæte*, minden,
 a mit állandónak, maradandó-
 nak hiszünk.

734. t. i. a ki haszontalan,
 értéktelen, hiú dolgokban él-
 vezetét leli.

735. példabeszédszerű szó-
 lam: mindenki, kivétel nél-
 kül.

736. *des*, ezt, a 717—732. ver-
 sekben mondottakat.

737. *volgende*, l. 463.

- der ist zuo der helle geborn
 unde enhât niht mê verlorn
 wan beidiu sêle unde lip.
 nû gedenkent, sæligez wip,
 745 müeterlicher triuwe
 und senftent iuwer riuwe,
 die ir dâ habent umbe mich;
 sô bedenket ouch der vater sich.
 ich weiz wol, dêr mir heiles gan.
 750 er ist ein alsô biderber man,
 daz er erkennet wol, daz ir
 unlange doch mit mir
 iuwer fröude mûgent hân,
 ob ich joch lebende bestân.
 755 belîbe ich âne man bi iu
 zwei jâr oder driu,
 sô ist mîn herre lîhte tôt,

742. *niht mê* — *wan*, iróni-
 kusan: nem kevesebbet, mint
 földi és mennyei boldogságát.
 V. ö. Parziv. 12, 261 *ir strit*
galt niht mêre, wan fröude,
sælde und êre; Erec 840 *ez*
galt — mînre noch mêre, wan
beide lip und êre. Ma: *nichts*
weniger als stb.

743. *beidiu* — *und*, l. 567.

746. *mêrsékeld fâjdalmaat*;
 — *senftent* = *senftet*, mint 748.
habent = *habet*, l. 206.

748. *sô*, akkor majd.

749. *dêr*, ebböl *daz er*; —
gan, l. *gunnen*.

754. *még* ha most életben
 maradok is; *lebende bestân*,
 életben maradni.

755. ha nem megyek férjhez
 a legközelebbi két-három esz-
 tendőben, a meddig t. i. a lo-
 vag még élhet.

757. *lîhte*, könnyen, talán, a
 mai *vielleicht*: uram ez idő
 alatt talán meghal.

- und kument in sô grôze nôt
vil lihte von armuot,
760 daz ir mir alsolhez guot
z'einem manne niht mugent geben,
ich enmüeze also swache leben
daz ich iu lieber wære tôt.
nû swigen aber dirre nôt,
765 daz uns niht enwerre,
und uns mîn lieber herre
wer und alsô lange lebe,
unz daz man mich z'eim manne gebe,
der rîche si unde wert:
770 sô ist geschehen, des ir dâ gert,
und wænent, mir si wol geschehen.
anders hât mir mîn muot verjehen.

758. *kument* t. i. *ir kument* = *kumet*, l. 206.

759. *von armuot*, szegénységből, szegénységteknél fogva, l. 164.

760. *hogy nem vagytok képesek, engem tisztességesen kiházásítani*; — *zeinem* = *ze einem*; — *mugent* = *muget*, l. 206.

762. *ich enmüeze*, ha csak nem kell (ma: nem akarok) oly nyomorúságosan élnem, l. 204 *enwelle*.

764. *swigen*, t. i. *wir*, jel. conj., de most hallgassunk, ne

szóljunk többet; — *swigen* sajátítóval: *dirre nôt*.

765. *tegyük fel, hogy nagyobb bajunk nem lesz*.

767. *wer* jel. conj. *wern*-ből: *hogy életben marad*.

768. *zeim* = *ze einem*; — *ze manne geben*, férjhez adni.

769. *ki gazdag is, derék ember is legyen*.

770. *akkor beteljesedett kívánságtok*.

771. *wænent* (= *wænet*) t. i. *ir wænet*, mint 758 *kument*, l. 206.

772. *másról biztosít engem*

- wirt er mir lieb, daz ist ein nôt;
 wirt er mir leit, daz ist der tût,
 773 wan sô hân ich iemer leit
 und bin mit ganzer arbeit
 gescheiden von gemache
 mit maneger hande sache,
 diu den wiben wirret
 780 und si ze fröuden irret.
 setzent mich in den vollen rât,
 der dâ niemer zergât.
 mîn gert ein frier bûman,
 dem ich wol mines lîbes gan.
 783 zwâre, dem sult ir mich geben:
 sô ist geschaffet wol mîn leben.
 im gêt sîn pfluoc harte wol;

belátásom, meggyőződésom;
anders, saj. függ *verjehen-töl*,
einem eines dinges.

773. *er t. i. férjem*.

776. *mit ganzer arbeit*, vég-
 telen bajjal.

777. *maneger hande*, sokféle
 l. 59.

779. a mi az asszonyoknak
 bajt okoz és őket örömeikben
 (*ze fröuden*) zavarja.

781. *der rât a. m.* a mai *Vor-
 rat*; *der volle rât*, bőség; —
setzent = *setzet*, l. 206. He-
 lyezzetek engem oly bőségre,

mely soha el nem múlik (a
 mennyországot érti.)

783. *ein frier bûman*, Krisz-
 tust érti, l. 815.

784. *mines lîbes*, az első sze-
 mély körülírása, tehát a. m.
mîn. V. ö. az ily kfn. kifejezé-
 seket: *daz tuot mîn lîp, sô lebt
 mîn lîp, âne mînen lîp*, ezt én
 teszem, így élek, nálam nélkül
 stb.

785. *zwâre* = *zewâre*.

786. *wol geschaffet*, helyesen,
 jól berendezve.

787. üzlete, gazdasága igen

sîn hof ist alles râtes vol ;
 da enstirbet ros noch daz rint ;
 790 da enmüent diu weinenden kint ;
 da enist ze heiz noch ze kalt ;
 dâ enwirt der jâre niemen alt :
 der alte wirt junger ;
 da enist frost noch hunger ;
 795 da enist deheiner slahte leit :
 da ist ganziu fröude ân' arbeit.
 ze dem wil ich mich ziehen
 und solhen bû fliehen,
 den daz fiur unde der hagel sleht
 800 und der wâc abe tweht,
 mit dem man ringet unde ie ranc.
 swaz man daz jâr alse lanc

jólmegy, virágzik. V. ö. Reinh.
vil harte ebene gienc sîn pfluoc,
 nagyon jól ment dolga.

788, *râtes*, l. 781 : udvara
 tele van bőséggel.

789. *enstirbet* — *noch*, 791
enist — *noch*, és 794 *enist* —
noch, l. 725 *enschirmet* — *noch*.

790. *enmüent*, nem alkalmat-
 lankodnak, *müejen*-ből.

792. ottan senki meg nem
 vénül.

793. *junger* a. m. *junc*, a mel-
 léknév mint állitmány sok-
 szor ragoztatik a *kfnben*, l.
 463 *stânde*.

795, *deheiner slahte*, semmi-
 féle, l. 59 *hande*.

799. *sleht*, l. *slahen* ; — *daz*
fiur, itt a villám.

800. *tweht*, l. *twahen*.

801. *mit dem t. i. bû* : mely-
 lyel az embernek folyton küz-
 ködni kellett és most is küz-
 ködnie kell.

803. a mit az ember egy
 hosszú éven keresztül nagy
 fáradságot reá fordított.

805. *den bû*, ezt (a minden
 veszélynek kitett) gazdaságot.

807. *deist* = *dêst*, ebből *daz*
ist.

- dar ûf gearbeiten mac,
 daz verliuset schiere ein halber tac,
 805 den bû den wil ich lâzen,
 er sî von mir verwâzen.
 ir minnet mich : deist billich.
 nû sihe ich gerne, daz mich
 iwer minne iht unminne.
 810 ob ir iuch rehter sinne
 an mir verstân kunnent,
 und ob ir mir gunnent
 guotes unde êren,
 sô lâzent mich kêren
 815 ze unserm herren Jêsû Krist,
 des gnâde alsô stæte ist,
 daz sî niemer zergât,
 unde ouch zuo mir armen hât
 alsô grôze minne
 820 als z'einer küniginne.
 ich sol von mînen schulden
 ûz iuvern hulden

808. Nehogy szeretetek rossz-
 szúl bánjék velem ; *unminnen*,
 l. 177. — *iwer* = *iuwer* ; —
iht, a mellékmondatban a. m.
nîht, l. 538.

810. ha belátjátok, hogy he-
 lyesen cselekszem, hogy iga-
 zam van ; *sich rehter sinne ver-*
stân an einem, vkiről feltéte-

lezni, hogy okosan tesz ; —
 — *kunnent*, *gunnent* = *kunnet*,
gunnet, l. 206.

818. *unde a. m. und der t. i.*
 Krisztus.

820. *zeiner* = *ze einer* : en-
 gem is csakúgy szeret, mint
 egy királynőt.

821. *ich sol* = *ich werde*, a

niemer komen, wil ez got.
 ez ist gewisse sîn gebot,
 825 daz ich iu sî undertân,
 wan ich den lîp von iu hân:
 daz leiste ich âne riuwe.
 ouch sol ich mîne triuwe.
 an mir selber niht brechen.
 830 ich hôrte ie daz sprechen:
 swer den andern fröuwet sô,
 daz er selbe wirt unfrô,
 und swer den andern krœnet
 und sich selben hœnet,
 835 der triuwen sî ouch ze vil.
 gerne ich iu des volgen wil,

jövő idő körülírása, l. 361. —
von mînen schulden, saját hi-
 bából, az én szándékom-
 mal.

825. *hogy nektek engedel-
 mes legyek.*

826. *den lîp*, az életet.

827. *âne riuwe*, szívesen,
 örömet; v. ö. Erec. 2734
milte âne riuwe, szíves ada-
 kozó, és Vridanc 86, 16 *diu
 milte niht von herzen gât, swer
 nâch gâbe riuwe hât.*

828. *ouch*, ellenben, más ol-
 dalról magam irányában sem
 szabad a hűségről (mellyel ön-

magamnak tartozom) megfe-
 ledkezmem.

835. *der triuwen* tb., a hűség
 nyilatkozatai, a belőle szár-
 mazó cselekedetek, l. 574. A
 saj. függ. *vil*-től, mely a mon-
 dat alanya, állítmánya *sî*. A
 gondolathoz v. ö. Meister
 Eckartnak mondását: *trûwe*,
*daz ist, daz ein mensche sime
 nebin-cristin* (keresztyén fele-
 barátjának) *gunne alse ume*
 (= *ime*) *selbir*, a hűség abban
 áll, hogy az ember felebarát-
 jának annyi jót kívánjon, a
 mennyit önmagának.

836. *des*, abban.

dag ich iu triuwe leiste,
 mir selber doch die meiste.
 welt ir mir wenden min heil,
 840 sô lâze ich iuch ein teil
 ê nâch mir geweinen,
 ich enwelle mir erscheinen,
 des ich mir selber schuldec bin.
 ich wil iemer dâ hin,
 845 da ich volle fröude vinde.
 ir habet ouch mê kinde :
 diu lânt iuwer fröwede sin
 und getroestent ir iuch min.
 wan mir mac dag nieman erwern,
 850 zewâre, ich enwelle ernern
 minen herren unde mich.
 muoter, jâ hôrte ich dich
 klagen unde sprechen ê,
 ez tæte dime herzen wê,
 855 soltest dû ob mîme grabe stân.
 des wirst dû harte wol erlân :

838. *die meiste* t. i. *triuwe*.

840. inkább hagylak egy
ideig (*ein teil*) sirni utánam.

842. semhogy nem részesít-
sem magamat abban, a mivel
önmagamnak tartozom.

846. ouch, azonkívül, külön-
ben.

848. és. vigasztalódjatok, le-

gyetek megnyugtatta engem
illetőleg.

849. mert engem senki ne
akadályozzon meg abban, hogy
én megmentsem stb. — *ich*
enwelle, l. 204.

855. hogyha sírom felett
kellene állnod.

856. ezt biztosan nem kell

- dû stâst ob mîme grabe niht.
 wan dâ mir der tôt geschiht,
 daz enlât dich niemen sehen :
 860 ez sol ze Salerne geschehen.
 dâ sol uns viere der tôt lœsen
 von der helle und von den geisten böesen.
 des tôdes des genese wir,
 und ich doch verre baz dan ir.»
 865 Dô si daz kint sô sâhen
 zuo dem tôde gâhen
 und ez sô wîslichen sprach
 unde menschlich reht zebrach,
 si begunden ahten under in,
 870 daz den wistuom und den sin

tenned, ettől minden bizony-
 nyal meg leszesz mentve.

858. *dâ*, ott a hol ; — *mir ge-*
schihl der tôt, meghalok.

859. *daz* t. i. halálotat.

861, 62. E versek is a St.-
 Flóriánban talált töredékekből
 valók.

861. *uns viere*, a beteg lova-
 got, a leánygyermeket és en-
 nek szüleit.

862. *geisten böesen*, a jelző
 melléknév főneve után. V. ö.
 Erec. 5194 *die übelen geiste*,
die da tievel sint genant.

863. *des tôdes*, okhatározó
 saj., ezen halál által ; — *genese*

(e h. *genesen*, l. 101.) *wir*, szent
 életre jutunk, megmenekülünk
 a veszedelemtől.

864. *doch verre baz*, még sok-
 kal inkább, jobban.

868. és az emberi korlátokat
 lerontotta, az emberi termé-
 szet határain túllépett, vagy :
 az emberi okoskodást haszon-
 talannak, értéktelennek mu-
 tatta ki.

869. *in* (tb. dat.) pron. reflex.
 (= mai *sich*), maguk közt, egy-
 mással.

870. t. i. *daz dehein zunge*
in kindes munde niemêr erzi-
gen kunde den wistuom und den

- niemër erzeigen kunde
 dehein zunge in kindes munde.
 si jâhen, daz der heileg geist
 der rede wære ir volleist,
 875 der ouch Sant Nicolauses pflac,
 dô er in der wagen lac,
 und in die wisheit lêrte,
 daz er ze gote kêrte
 sîn kintlîch gemüete;
 880 sich bedahte ir güete
 daz sî sî niht enwolden
 noch wenden ensolden,
 des sî sich hete an genomen:
 der wille sî ir von gote komen.
 885 von jâmer erkalte in der lîp,

sin, melyet leányuktól hallottak.

873. *jâhen*, l. *jehen*.

874. volna e beszéd forrása részese.

875. Szt-Miklósról l. egy XIII. századi prédikációban: *wir lesen von im* (t. i. a «Legenda Aurea» 2. fejezetében), *daz er des êrsten tages, dô er geboren wart, stuont gerehener* (egyesesen) *in einem peche* (ma das Becken, a mosdó medenczében) *unde daz er zwên tage in der wochen, dô er dennoch* (midőn pedig még in der

wiegen lac, vastet, daz er niwan (csak) *ze einem mâle sîner muoter tutten* (anyja* emlőit) *souch* (szopta), — t. i. szerdán és szombaton, az egyház rendelte böjtnapokon, ő már mint csecsemő böjtölt. Szt-Miklós ezért a gyermekek védő szentje.

880. *ir güete*, körülírás: a jó szülék.

882. *wenden des*, visszatar-tani őt attól, mire elhatározta magát.

884. azt hitték, ez a szándéka Isten adománya.

dô der meier und sîn wîp
 an dem bette sâzen
 und vil gar vergâzen
 durch des kindes minne
 890 der zungen und der sinne
 sâ ze der selben stunde.
 ir dewederz enkunde
 ein wort niht gesprechen.
 daz gegihte begunde brechen
 895 die muoter von leide.
 sus gesâzen sî beide
 riuwec unde unfro,
 unz daz sî sich bedâhten dô,
 waz in ir trûren töhte;
 900 sô man ir doch niht enmôhte
 benemen ir willen unde ir muot,
 so enwære in niht alsô guot,
 sô daz sî ir's wol gunden
 wan sî doch niht enkunden

887. *an dem bette*, ma : *auf dem Bette*, l. 2.

889. *durch* : mert szerették gyermeköket, leányuk iránti szeretetből, l. 181.

890. nem tudtak sem beszélni (*zunge*), sem érezni (*sinne*).

893. *ein wort niht*, egyetlen szót sem.

895. *von leide*, fájdalomból, l. 164.

899. *in*, tb. *dat.*, mit érne, használna szomorúságok ; — *töhte*, l. *tugen*.

902. nem tehetnének helyesebbet, mint ha (*sô daz*) beleegyezéseket adnák ; — *ir' s* = *ir es*, e saj. *gunnen*-től függ.

904. t. i. *wan sî ir doch nie-*

905 ir niemer werden âne baz.
 enpfiegen sî der rede haz,
 ez möhte in umbe ir herren
 vil harte wol gewerren,
 und verviengen anders niht dâ mite.

910 mit vil willecllichem site
 jâhen sî beide dô,
 daz sî der rede wâren frô.

Des fröute sich diu reine maget.
 dô ez vil kûme was getaget,
 915 dô gie sî, dâ ir herre slief.
 sîn trûtgemahele ime rief;
 sî sprach: «herre, slâfent ir?»
 «nein ich, gemahele, sage mir,

mer baz âne werden enkunden,
 minthogy soha jobb módon
 el nem veszíthették őt (leányu-
 kat.)

906. ha ellenszenvvel fo-
 gadnák a dolgot, ha ez haragra
 lobbantáná őket, — *einer rede*
haz enpfahen, valamit harag-
 gal fogadni; *rede* itt a. m. *sache*,
 l. 189.

907. ez igen nagy bajt okoz-
 hatna nekik uruknál, ez t. i.
 e miatt neheztelhetne reájok.
 l. 491.

909. és mást (bajnál) nem
 szereznének maguknak vele
 (ellentállásukkal); *verviengen*,

l. *vervâhen*; — *anders*, saj. *niht-*
hez.

910. a legelőzékenyebben,
 szíves módon.

912. *frô eines dinges sîn*,
 vmibe beleegyezni, vminek
 örülni.

914. *ez was getaget*, megvir-
 radt.

915. *gie sî t. i. dar*, oda —,
dâ, hol stb.

917. *slâfent*, c. h. *slâfet*. l.
 206.

918. *nein* és *jâ* mellé sok-
 szor járul a személyes névmás
 így *jâ ich*, *jâ dû*, *jâ wir* stb.,
nein ich, *nein er*, *nein ir* stb.

- wie bistû hiute alsô fruo?»
 920 »herre, dâ twinget mich derzuo
 der jâmer iuwerr siecheit.»
 er sprach: «gemaheler, deist dir leit:
 daz erzeigest dû an mir wol,
 als ez dir got vergelten sol.
 925 nune mac es dehein rât sîn.»
 «entriuwen, lieber herre min,
 iuwer wirt vil guot rât.
 sît ez alsus umbe iuch stât,
 daz man iu gehelfen mac,
 930 ich'n gesûme iuch niemer tac.
 herre, ir hânt uns doch gesaget,
 ob ir hâtent eine maget,
 diu gerne den tût durch iuch lite,

919. *ich bin fruo*, korán fön
 vagyok; — *bistû*, ebből *bist dû*.

920. *dâ* sokszor áll feleletek
 élen, a nélkül, hogy valamely
 helyiségre vonatkoznék; —
derzuo, ebből *dar zuo*.

921. *iuwerr siecheit* okhat.
 saj., H. betegsége okozza a
 leány fájdalmát.

922. *deist* = *daz ist*, l. 807.
 Az én állapotom fáj neked.

925. csakhogyezen (*es*) nem
 lehet segíteni. V. ö. Erec 4772
es'n mac dehein rât sîn, nincs
 semmi segítség.

926. *entriuwen*, l. *triuwe*.

927. lesz rajtad segítve
 (ugyanezen vers áll Erec 6252.)
 — *iuwer* tb. saj., *dû-ból*; *iuwer*
wirt rât, segítve lesz rajtad.

927. más kéziratban: *sît*
iuwer dinc alsô stât, minthogy
 veled úgy áll a dolog, v. ö.
 Erec 3784 *ich sage iu, wie mîn*
dinc stât, elmondom neked vi-
 szonyaimat; u. o. 5969 a bo-
 londokról: *sô ir dinc vil schône*
stât, ha jó dolguk van.

930. nem váratlak egy na-
 pig sem tovább; *niemer* után
 elmarad a névelő, l. 584. —
ich'n = *ich ne*.

dâ soltent ir genesen mite.

935 diu wil ich, weiz got, selbe sin :
iwer leben ist nützer dan dag mîn.»

Do genâdete ir der herre
des willen harte verre,
und ervolleten im diu ougen

940 von jâmer alsô tougen.

[er sprach :] «gemahеле, jâ enist der tût
iedoch niht ein senftiu nôt,
alse dû dir lihte hâst gedâht.
dû hâst mich des wol innen brâht :

945 möhtestû, dû hulfest mir.
des genüezet mich wol von dir.
ich erkenne dinen süezen muot,
dîn wille ist reine unde guot !
ich ensol ouch mê von dir gern.

950 dû maht mich des niht wol gewern,

934. *dâ-mite*, ennek segítsé-
gével; — *soltent* (= *soltet*) a.
m. *würdet*, meggyógyúlnál.

937. *genâdete ir* (dat.), kö-
szönetet mondott neki, — sa-
játítóval: *des willen*, jó akarata-
ért; — *harte verre*, igen nagyon.

940. *von jâmer*, nyomorúsága
miatt, l. 164. — *alsô tougen*,
egészen titkon (hogya leány
észre ne vegye),

941. *hovâ gondolsz?* hiszen
(*jâ*) a halál nem stb.

944. meggyöztél arról (*des*).

945. t. i. *möhtest dû*, ha tud-
nál, képes volnál; — *hulfest*,
mt. conj. *helfen*-ből.

946. ez nekem teljesen elég
tőled, részedről; azaz: többet
nem kívánhatok tőled.

949. *ich ensol gern*, nem is
fogok (akarok) tőled többet
kérni, l. 361.

950. te nem teljesítheted azt
nekem, *einen gewern eines din-
ges*.

daz dû dâ gesprochen hast.
 die triuwe, die du an mir begâst,
 die sol dir vergelten got.
 ditz wâr' der lantliute spot,
 955 swaz ich für dise stunde
 mich arzenien underwunde
 und mich doch niht vervienge,
 wan als ez doch ergienge.
 gemahede, dû tuost als diu kint,
 960 diu dâ gâhes muotes sint:
 swaz den kumet in den muot,
 ez si übel oder guot,
 dar zuo ist in alles gâch,
 und geriuwet si sêre dar nâch.
 965 gemahede, alsô tuost ouch dû.
 der rede ist dir ze muote nû;

955—58. hogyha ezentúl
 (für dise stunde, ezen órán túl,
 l. 239.) bármely gyógyszereket
 használnék és ha ezek még
 sem járnának reám nézve más
 eredménnyel, mint hogy
 ugyanaz történnék, a mi a
 nélkül is (doch) történt volna.
 A lovag fél újra a gyógyításhoz
 hozzáfogni, mert attól tart,
 hogy nem lesz semmi sikere,
 és hogy e hiú kísérletek gúny
 tárgyává tehetnék őt.

955. swaz arzenien együvé

tartozik, a tb. saj. arzenien
 függ swaz-tól.

957. niht az alány.

958. csak úgy, a hogy külön-
 ben is menne.

960. gâhes muotes sin, gyor-
 san elhatározva, hirtelenkedő-
 nek lenni.

963. arra mindenképen tö-
 rekszenek; — alles saj. mint
 igh., teljesen.

964. dar nâch, utóbb.

966. most el vagy határozva
 arra, a mit mondasz; rögtön

der die von dir nemen wolte,
 sô man'z danne enden solte,
 sô geriuwe'z dich vil lihte doch.»
 970 und da sî sich ein teil noch
 baz bedæhte, des bater.
 er sprach: «dîn muoter und dîn vater,
 die enmügen dîn niht wol enbern.
 ich'n sol ouch niht ir leides gern,
 975 die mir iē gnāde tāten.
 swaz sî dir beide rāten
 liebiu gemahеле, daz tuo.»
 hie mite lachete er dar zuo,
 wan er lützel sich versach,
 980 daz doch sider dô geschach.

beváltanád szavadat. *Dir ist ze muote der rede* (saj.)

967. *der* (mint a latin *qui*): ha valaki; — *die rede nemen von einem*, vkit szaván fogni.

968. és ha azután keresztül akarnák vinni a dolgot (*ez*).

969. *geriuwe* mt. conj., megbánnád.

970. *ein teil baz*, kissé jobban; — *des bater* (= *bat er*, l. 568.), arra kérte őt.

973. nem lehetnek el nélküled; *dîn saj. enbern*-hez.

974. *ich en sol gern*, nem is akarom kívánni, *gern*-től függ leides, saj., *leit*-ből; *ir*, eorum.

975. a kik velem mindig jót tettek.

976. *rāten* jel. conj.

977. *liubiu*, a melléknév erős alakja. A vocativusban a melléknév gyenge vagy erős alakja állhat, egészen ragozatlan is maradhat, pl. vegyesen ez alakok: Kaiskr. 12624 *gnædeclicher trehtin* (úr) *guote*, vagy Ernst 1358 *vil werde helt mîn*.

978. *hie mite*, egyuttal.

979. *lützel*, keveset, azaz: épen nem, l. 270. *selten*.

980. *doch sider*, későbbben mégis.

Sus sprach er zuo der guoter.
 der vater und diu muoter
 sprâchen : « lieber herre,
 ir habet uns vil verre
 985 geliebet unde geêret;
 daz enwær' niht wol bekêret,
 wir engulten'z iu mit guote.
 unser tohter ist ze muote,
 daz sî den tôt durch iuch dol;
 990 des gunne wir ir harte wol.
 ez ist hiute der dritte tac,
 daz sî uns alleg ane lac,
 daz wir ir sîn gunden;
 nû hât siz' an uns funden.
 995 nû lâze iuch got mit ir genesen;
 wir wellen ir durch iuch entwesen. »
 Do im sîn gemahle dô bôt

981. *zuo der guoter.* A mel-
 léknév erős alakja a névelő
 után ritka s többnyire (mint
 itt is) csak a rím kedvéért áll.

986. *ezt rosszúl (niht wol)*
 viszonoznók.

988. *hacsak szeretettel, jó*
indulattal vissza nem fizetnök,
 l. 104. *enwelle.*

988. *ich bin ze muote,* el va-
 gyok határozva.

989. *durch iuch, érted,* l. 181.

990. *gunne = gunnen wir,* l.
 101.

993. *sîn, saj. t. i. des tódes,*
 hogy megengednök neki a ha-
 lált (érted).

994. *most végre elérte czél-*
ját nálunk,

995. *lâze* jel. conj., — *mit*
ir, általa, az ő segítségével.

996. *ir saj. entwesen-hez; a*
te kedvéért (durch mich, l.
181) le akarunk mondani róla.

997. *dô-dô,* az első kötőszó,
 a második igh., midőn akkor.
 Igen gyakori szerkezet a kfn-
 ben, pl. 1000 is.

für sinen siechtuom ir tôt
 unde man ir ernst ersach,
 1000 dô wart dô michel ungemach
 und jâmerlich gebârde.
 vil mislicheiu beswârde
 huop sich dô under in,
 zwischen dem herren unde in drin.
 1005 ir vater unde ir muoter die
 erhuoben michel weinen hie
 (des weinens tet in michel nôt,)
 umb' ir vil lieben Kindes tôt.
 nu begunde ouch der herre
 1010 gedenken alsô verre
 an des Kindes triuwe
 und begreif in ouch ein riuwe,
 daz er sêre weinen began,
 und zwivelte vaste dran,
 1015 weder ez bezzer getân
 mœhte sin oder verlân.
 von vorhten weinde ouch diu maget;

1004. *in drin* tb. dat., ma:
ihnen dreien.

1007. *mir tuot nôt eines din-*
ges, van okom vmire.

1010. *alsô verre*, igen beha-
 tóan.

1013. *er began weinen*, l. 8
begunde.

1015. *weder — oder*, mint a

lat. *utrum — an*: jobb volna-e,
 ha megtörténnek vagy ha ab-
 ban maradna; l. 1074—76.

1017. *von vorhten* (tb.), aggo-
 dalomból, mert félt, hogy nin-
 csen bátorsága hozzá (a kísér-
 lethez); — *verzaget sin an*
einer sache, kétségbe esni vmi
 felől.

sî wânde, er wære dran verzaget.
sus wâren s' alle unfrô.

1020 sî gerten keines dankes dô.

Ze jungest dô bedâhte sich
ir herre, der arme Heinrich,
und begunde sagen in
grôze gnâde allen drin

1025 der triuwen und des guotes
(diu maget wart riches muotes,
daz er's gevolgete gerne);
und bereite sich zuo Salerne,
sô er schieriste mohte.

1030 swaz ouch der megede tohte,
daz wart vil schiere bereit:
schoeniu pfert und richiu kleit,
diu sî getruoc nie vor der zit;

1019. *wâren s' t. i. sî*, ök
mindnyâjan.

1020. homályos vers, mely
a heidelbergi és kalocsai kéz-
iratokból hiányzik; talán: sok
volt a fájdalomuk (*der dank*
[*denken*-ből], gond, aggodalom,
baj), vagy: nem kívántak, vár-
tak egymástól köszönetet, any-
nyira szomorúak voltak. Sim-
rock: *So war beklommen*
jede Brust Und begab sich aller
Lust (?).

1021. *bedâhte sich*, magához
tért.

1025. a sajátítók *gnâde sa-*
gen-től (megköszönni) függ-
nek: hűségöket és jóságu-
kat.

1026. a leány megörült:
richer muot, emelkedett han-
gulat, jó kedv.

1027. *gevolgen eines dinges*
(*es*), vmibe belenyugodni,
vmire ráállani.

1028. *zuo Salerne*, a salernói
útra.

1029. *quam celerrime poterat*.

1031. *bereit*, mt. ign.

1032. *rich*, pompás, fényes.

- hermîn unde samît,
 1035 den besten zobel, den man vant,
 daz was der megede gewant.
 Nû wer möhte volgesagen
 die herzeriuwe und daz klagen
 der muoter grimmeclîchez leit
 1040 und ouch des vater arbeit?
 ez wær' wol undr in beiden
 ein jæmerlîchez scheiden,
 dô si ir liebez kint von in
 gefrumten sô gesundez hin
 1045 nimer ze sehenne in den tût,
 wan daz in senftet' ir nôt
 diu reine gotes güete,
 von der doch daz gemüete
 ouch dem jungen kinde quam,
 1050 daz ez den tût gerne nam.
 ez was âne ir rât komen:
 dâ von wart von ir herzen gnomen

1035. den besten zobel, — daz
 was e h. der beste zobel, den
 man vant, daz was, l. 666.

1043. in pron. reflex.

1044. gesundez, l. 463., —
 hin-gefrumeten, elbocsátották.

1045. úgy hogy soha többé
 ne lássák, ma: auf Nimmerwie-
 dersehen; — ze sehenne, infin.
 dat.

1046. wan daz, nisi quod,
 egyedül csak, l. 1053 és 1145

1048. daz gemüete, gondol-
 kodás, elhatározás.

1050. hogy olyan szivesen
 ment a halálba.

1051. âne ir rât, az ő hozzá-
 járulásuk, közreműködésök
 nélkül.

1052. dâ von, ez által, t. i.

alliu klage und swære ;
 wan ez anders wunder wære,
 1055 daz in ir herze niht zebrach.
 ze liebe wart ir ungemach,
 daz si dar nâch deheine nôt
 liten umbe ir kindes tôt.

Sus fuor gegen Salerne
 1060 frœlich unde gerne
 diu maget mit ir herren.
 waz möhte ir nû gewerren,
 wan daz der wec sô verre was,
 daz si sô lange genas ?
 1065 und do er si vollebrâhte
 hin, als er gedâhte,
 dâ er sînen meister vant,
 dô wart ime zehant
 vil frœlichen gesaget,
 1070 er hete brâht eine maget,
 die er in gewinnen hiez ;

hogy nem gyakoroltak befo-
 lyást gyermekökre.

1054. *anders*, máskülönb.

1056. örömmé lett fájdal-
 muk, l. 717.

1057. úgy hogy ezután stb.
 — *dehein* a mellékmondat-
 ban a. m. *kein*, mint *iht* = *niht*
 l. 538.

1064. *wan daz*, l. 1046 ; egye-

dül csak az, hogy az út oly
 hosszú volt s hogy (ennek kö-
 vetkeztében) még oly soká
 maradt életben (*genesen*).

1065. *vollebringen hin*, az út
 végére, utjuk céljára elvinni.

1068. *ime t. i. dem meister*.

1070. *er t. i. Heinrich*.

1071. *die*, a milyet ; — *in*, a
 beteg lovagot.

dar zuo er in sî sehen liez.

Daz dûhte in ungelouplich;
 er sprach: «kint, weder hâstû dich
 1075 dises willen selbe bedâht,
 od bistû ûf die rede brâht
 von bete od dines herren drô?»
 diu maget antwurt' im alsô,
 daz sî die selben ræte
 1080 von ir selber herzen tate.

Des nam in michel wunder,
 und fuorte sî besunder
 und beswuor sî vil verre,
 ob ir iht ir herre
 1085 die rede hæte ûz erdrôt.
 er sprach: «kint, dir ist nôt,
 daz dû dich berâtest baz,
 und sage dir rehte, umbe waz.

1073. *in*, a mester nem akarta hinni.

1074. *weder — od* (= *oder*), l. 1015; — *hâstû*, s alább *bistû* ezekből *hâst dû*, *bist dû*.

1075. *selbe* t. i. *dû selbe*; magad h tározta el magadat e lépésre.

1076. *ûf die rede bringen*, valamire, erre rávenni; *rede*-ről l. 12. és 189.

1077. *von*, által. következtében, l. 164.

1079. *die selben ræte*, a szóban forgó elhatározásokat. *Rât* többese ez értelemben ma nem szokásos.

1040. *ir selber*, sui ipsius, l. 26., saját szíve sugallatára.

1083. mindenre kérte.

1085. *erdrôt*, l. *erdröuwen* (= *erdrôn*).

1088. *sage* = *ich sage*; — *umbe waz*, miért t. i. miért szükséges, hogy jól megfontoljad a dolgot.

- ob dû den tôt liden muost
 1090 und dû daz niht vil gerne tuost,
 sô ist dîn junger lip tôt,
 und frumt uns leider niht ein brôt.
 nu enhil mich dînes willen niht.
 ich sage dir, wie dir geschiht:
 1095 ich ziuhe dich ûz rehte blôz,
 und wirt dîn schame harte grôz,
 die dû von schulden danne hâst,
 unde nacket vor mir stâst.
 ich bind' dir bein und arme;
 1100 ob dich dîn lip erbarme,
 sô bedenke disen smerzen:
 ich snide dich zuo dem herzen
 und brich ez lebende ûz dir.
 frôuwelin, nû sage mir,
 1105 wie dîn muot dar umbe stê.
 ez'n geschach nie kinde alsô wê,

1089—90. hogyha meghalsz,
 de nem szabad önelhatározá-
 sodból.

1092. *niht ein brôt*, semmit,
 l. 500.

1093. *hil imp. heln*-ből, ne
 titkold; — *dînes willen* saj.
niht-hez; *heln* kettős tárgy-
 esettel áll (mint a lat. *celare*
aliquem aliquid); *mich* — *niht*.

1095. *rehte blôz*, egészen
 meztelenre.

1097. *von schulden*, méltán
 joggal.

1098. *unde*, hogyha, l. 216.

1100. *ha* szereted életedet.

1102. *tul. szíved felé* (írá-
 nyában) megváglok.

1103. kiszakítom belőled;
lebende, l. 463.

1105. hogyan gondolkodol
 erről? van még bátorságod?

1106. *nie* után a nevelő sok-
 szor elmarad, l. 584.

- als dir muoz von mir geschehen.
 daz ich ez tuon sol unde sehen,
 dâ hân ich michel angest zuo ;
 1110 nû-gedenke selbe ouch dar zuo.
 geriuwet ez dich hâres breit,
 sô hân ich mîn arbeit
 unde dû den lip verlorn.»
 vil tiure wart sî aber besworn,
 1115 sine erkante sich vil stæte,
 daz sî sich's abe tæte.

- Diu maget lachende sprach; —
 wan sî sich des wol versach,
 ir hulfe des tages der tôt
 1120 ûzer werltlicher nôt — :
 «got lône iu, lieber herre,
 daz ir mir alsô verre
 hânt die wârheit gesaget.
 entriuwen, ich bin ein teil verzaget :
 1125 mir ist zwivel beschehen.

1110. fontold meg most
 magad is.

1111. hâres breit, legke-
 vésbbé is, l. 500.

1113. den lip, életedet.

1114. vil tiure (= 1083 vil
 verre), ma: hoch und theuer ;
 — aber, újra ismételve.

1115. hogyha nem ismerné,
 nem érezné magát állhatatos-

nak, ha nem bíznék erejében ;
 erkante tehát jel. conj.

1116. hogy mondana le róla
 (des), állna el tervétől, sich
 abe tuon eines dinges.

1117. lachende, l. 463.

1118. mert bizton remélte.

1119. des tages, még az nap.

1124. részben valóban két-
 ségbe eszem, l. 534.

1125. kétely fogott el.

- ich wil iu rehte bejehen,
wie der zwivel ist getân,
den ich nû gewonnen hân.
ich fürhte, daz unser arbeit
1130 gar von iuwerr zageheit
under wegen belibe.
iwer rede gezæme eim wibe.
ir sît eines hasen genôz.
iwer angest ist ein teil ze grôz
1135 dar umbe, daz ich sterben sol.
dêswâr, ir handelnt ez niht wol
mit iuwer grôzen meisterschaft.
ich bin ein wîp und hân die kraft:
geturrent ir mich snîden,
1140 ich getar ez wol erliden.
die engesliche arbeit,

1126. őszintén megvallo-
meked.

1130. von iuwerr zageheit dat.,
gyávaságodnál fogva, l. 164.

1131. under wegen beliben,
abban maradni.

1132. eim = eineme; — ge-
zæme mt. conj., illenék.

1133. eines hasen genôz, nyúl-
szivü, oly gyáva mint a nyúl.
V. ö. még az ily kfn. szólamo-
kat; gar ein hase des muotes
(bátorság tekintetében), ver-
zagter den (mint) ein hase stb.

1136. dêswâr = daz ist wâr,
valóban; — ez handeln, el-
járni; a kfnben több ige mellé
járul ez, a nélkül, hogy e név-
más egy előző főnévre vonat-
kozzék; v. ö. ma is: er hat es
lange getrieben; wie man's
treibt, so geht's; er hat es weit
gebracht, er hält es nicht aus
stb., — handelnt = handelt
mint 1139 geturrent = getur-
ret, l. 106.

1140. getar — erliden, inf.
zu nélkül, l. 8.

- die ir mir vor hânt geseit,
 die hân ich wol ân' iuch vernomen.
 zwâr, ich enwære her niht komen,
 1145 wan daz ich mich weste
 des muotes alsô veste,
 daz ich ez wol mac dulden.
 mir ist, bi iuvern hulden,
 diu bræde varwe gar benomen
 1150 und ein muot alsô vester komen,
 daz ich als engesliche stân,
 als ich ze tanze sûle gân;
 wan dehein nôt sô grôz ist,
 diu sich in eines tages frist
 1155 an mime libe geenden mac,
 mich endunke, daz der eine tac
 genuoc tiure si gegeben

1144. *zwâr* = *zewære*, valóban, igazán.

1145. *wan daz*, hogyha nem;
 — *weste* mt. conj. *wizzen*-ből.

1146. ha nem ismerném magamat oly elszántnak.

1148. *bi iuvern hulden*, irántam való jó indulatodra esküszöm.

1149. *bræde varwe*, a félelem sápadtsága.

1150. *ein muot alsô vester*, a jelző melléknév főneve után erős alakban: oly elszánt akarat.

1152. *als*, mintha.

1153. *wan*, mert; — *dehein* a. m. *kein*, l. 58 és 1057.

1156. *mich endunke*, hogy ne tetszenék nekem, hogy azt az egy napot elég drágán adtam oda, azaz: elég jól értékesítettem. A gondolat ez: nem történhetik velem baj, mely *egy* napnál tovább tartson; bármily nagy tehát ez a baj, az örök életért mindig csekély áldozat az, (az örök élet teljesen kárpótól érte, megéri).

- umbe daz êwige leben,
daz dâ niemer zegât.
1160 iu enmac, als min muot stât,
an mir niht gewerren.
getrûwent ir mîm herren
sînen gesunt wider geben
und mir daz êwige leben,
1165 durch got! daz tuont enzît:
lânt sehen, welch meister ir sit.
mich reizet vaste dar zuo.
ich weiz wol, durch wen ich ez tuo:
in des namen ez geschehen sol,
1170 der erkennet dienst harte wol
und lât sîn ungelônnet niht.
ich weiz wol, daz er selbe giht,
swer grôzen dienst leiste,;
des lôn sî ouch der meiste.
1175 dâ von sô sol ich disen tôt

1160. *iu enmac an mir niht gewerren*, téged semmi sem akadályozhat rajtam, -- *als min muot stât*, a milyen az elszántságom, a mennyiben az én elszánt akaratom szóba kerül.

1165. *durch got*, Istenre kérek.

1167. *mich reizet dar zuo*, nagyon kívánom, kívánczom utána.

1168. *durch wen*, kiért, kinek érdekében, l. 181.

1169. *in des namen*, annak nevében (ma: *in dessen Namen*).

1170. a ki a szolgálatot megtudja itélni.

1171. *sîn saj. niht-hez*: és nem hagy semmit jutalom nélkül, megjutalmaz minden szolgálatot.

1172. *gicht*, l. *jehen*.

hân für eine süeze nôt
 nâch sus gewissem lône.
 liez' ich die himelkrône,
 sô het ich alwâren sin,
 1180 wand' ich doch lihtes künnes bin.»

Nu vernam er, daz sî wære
 genuoc unwandelbære
 und fuorte sî wider dan
 hin zuo dem siechen man
 1185 und sprach zuo ir herren :
 «uns kan daz niht gewerren,
 iwer maget ensi vollen guot.
 nû habet frœlichen muot :
 ich mache iuch schiere gesunt.»
 1190 hin fuorte er sî zestunt
 in sîn heimlich gemach,
 dâ es ir herre niht ensach,

1175. *dâ von sô*, azért, t. i. a
 biztos jutalom nagyságához
 mérten.

1176. *édes bajnak veszem*
 ezt a halált.

1177. *nâch*, tekintve azt a
 biztos jutalmat.

1179. *bolond volnék*.

1180. *minthogy alacsony*
származású vagyok. V. ö.
leichter man s ellentéte *adelig-*
ger man; *lihte sache* vagy *lih-*
tez dinc, kis dolog; Wigal. *ein*

lihter man, der lützel oder niht
enkan.

1182. egészen kifogástalan;
genuoc l. 270 *selten*.

1183. *dan*, innen el, l. 1082
und fuorte sî besunder.

1186. az nem akadályozhat
 minket, mintha e leány ne
 volna teljesen jó (kifogástala-
 lan); — *ensi*, hogy ne legyen,
 ne volna.

1192. a hol az ura nem lá-

unde beslôz im vor die tür
und warf einen rigel für ;

1195 er enwolte in niht sehen lân,
wie ir ende solte ergân.

In einer kemenâten,
die er vil wol beraten
mit sîner arzenie vant,

1200 er hiez die maget alzehant
abe ziehen diu kleit.

des was sî frô unde gemeit:
sî zarte diu kleider in der nât.
schiere stuont sî âne wât

1205 und wart nacket unde blôz;
sî schamte sich nîcht hâres grôz.

Dô sî der meister ane sach,
in sîme herzen er des jach,
daz schoener créatiure

1210 al der werlte wære tiure.

gar sêre erbarmte sî in,
daz im daz herze und der sin

tott a dologból (*es*) semmit
(*niht*).

1193. *im vor*, ő elötte, a lo-
vag elött.

1194. és rátolta a reteszt.

1196. *solte*, a jövő körül-
írása, l. 361.

1202. *des saj. frô- és gemeit-*
hez.

1203. *zarte*, l. *zerren*, széjjel-
és leszakította ruháit; — *in*
der nât, a hol össze voltak
varrva.

1206. *niht hâres grôz*, legke-
vésbbé sem, l. 500.

1210. az egész világon nem
található; *tiure* ez irónikus
értelméről, l. 270.

vil nâch was dar an verzaget.
 nû ersach diu guote maget
 1215 einen hohen tisch dâ stân;
 dâ hiez si der meister ûf gân.
 dar ûf er si vil vaste bant
 und begunde nemen in die hant
 ein scharpfez mezzger, dâz dâ lac,
 1220 des er ze solhen dingen pflac.
 ez was lanc unde breit,
 wan daz ez sô wol niht ensneit,
 als im wære liep gewesen.
 dô si niht solte genesen,
 1225 dô erbarmete in ir nôt,
 und wolte ir sanfte tuon den tôt.
 Nû lac dâ bi in ein
 harte guot wetzestein;
 da begunde er'z ane strichen
 1230 harte müegeclichen,
 dâ bi wetzen. daz erhôrte,
 der ir fröude stôrte,
 der arme Heinrich, hin für,

1213. majdnem (*vil. nâch*)
 habozott munkához fogni, el-
 múlt a kedve.

1220. *des er pflac*, melyet
 használni szokott.

1222. csakogy nem volt
 olyan éles; — *sneit*, mt. *sni-*
den-böl.

1226. *wolte t. i. er wolte*; —
sanfte tuon, könnyűvé tenni.

1229. *er'z = er ez t. i. daz*
mezzger.

1230. nagyon lassan.

1232. *stôrte* mt. *stœren-böl*;
 — *ir*, a leányét.

1233. *hin für t. i. erhôrte*, a

dâ er stuont vor der tür,
 1235 und erbarmete in vil sêre,
 daz er si niemer mêre
 lebende solte gesehen.
 nu begunde er suochen unde spehen,
 unze daz er durch die want
 1240 ein loch gânde vant,
 und ersach si durch die schrunden
 nacket unde gebunden.

Ir lîp der was vil minneclîch.
 nû sach er si an unde sich
 1245 und gewan einen niuwen muot.
 in dûhte dô daz niht guot,
 des er ê gedâht hâte,
 und verkêrte vil drâte
 sîn altez gemüete
 1250 in eine niuwe güete.

Nû er si alse schœne sach,
 wider sich selben er dô sprach :
 «dû hâst ein tumben gedanc,
 daz dû sunder sînen danc

köszörülést kihallotta; für l.
 239.

1237. *lebende*, acc. *si*-hez, l.
 463.

1240. *ein loch durch die want*
gânde (jel. ign.)

1245. új belátásra jutott; ez
 megváltoztatta eddigi nézetét.

1247. a melyre előbb hatá-
 rozta volt magát.

1248. gyorsan átváltoztatta
 régi rosz nézetét új jó nézeté.

1251. *nû*, midőn most.

1251. *wider sich selben*, ön-
 magához.

1254. *sunder sînen danc*, an-

- 1255 gerst ze lebenne einen tac,
 wider den niemen niht enmac.
 du enweist ouch rehte, wag dû tuost,
 sit du benamen sterben muost,
 daz dû diz lesterliche leben,
 1260 daz dir got hât gegeben,
 niht vil willechlichen treist,
 unde ouch dar zuo enweist,
 ob dich diss kindes tôt ernert.
 swaz dir got hât beschert,
 1265 daz lâ dir allez geschehen.
 ich enwil diss kindes tôt niht sehen.»

Des bewac er sich zehant
 und begunde bôzen an die want:
 er hiez sich lâzen dar in.

- 1270 der meister sprach: «ich enbin
 nû niht müezic dar zuo,
 daz ich iu iht úf tuo.»
 «nein, meister, gesprechent mich.»

nak t. i. Istennek akarata nél-
 kül, mert *sinen* vonatkozik
wider den-re (1256); — *enmac*
 t. i. *leben*.

1258. minthogy egyszer
 mégis csak meg keli halnod.

1261. *treist* = *tragest*, l. 20.

1262. és hozzá még azt sem
 tudod.

1253. *diss* — *dises*.

1267. *bewac* l. *bewegen*: rö-
 g-
 tön el volt határozva.

1269. követelte, hogy őt be-
 erezszék.

1270. nincsen most arra
 időm.

1272. *iht*, valahogy.

1273. *gesprechent* = *gespre-*
chet, l. 106., szólj velem, hall-
 gass meg.

«herre, jâ enmach ich ;

1275 beitent, unz daz ditz ergê.»

«neinâ, gesprechent mich ê.»

«nû sagent mir'z her durch die want.»

«jâ'n ist ez niht alsô gewant.»

Zehant dô liez er in dar in.

1280 dô gie der arme Heinrich hin,
dâ er die maget gebunden sach.

zuo dem meister er dô sprach :

«ditz kint ist alsô wünneclich :

zwâre, jâ enmach ich

1285 sinen tôt niht gesehen.

gotes wille müeze an mir geschehen ;

wir suln sî wider ûf lân.

als ich mit iu gedinget hân,

daz silber, daz wil ich iu geben.

1274. *enmach* = *enmac* : nem tehetem.

1275. várjatok, míg ezt elvégeztem.

1276. *neinâ*, erősebb *nein* : dehogy ! Ez â a kfnben más hangosan kiálltott szókhoz (leginkább főnevekhez és az ige parancsoló alakjához) is járul, mintegy indulatszókká változtatva át azokat, pl. *wartâ* megállj ! *sperâ* lándzsát ide ! *genadâ* kegyelem ! *sihâ* láss ! Néha a kifejezés még erősebb fokozására ez alakok mellé az

egyszerű alakot ismétlik is, p. *neinâ nein ! sperâ sper ! lâzâ lâz* : tb.

1278. nem olyan természetű a dolog, hogy itt megmondhassam.

1279. *er in*, a mester a lova-got.

1284. *enmach*, l. 1264.

1286. teljesedjék én rajtam Isten akarata.

1287. engedjük ismét felkelni.

1288. a mint veled kikötöttem.

1290 ir sult die maget lâzen leben.»

Dô diu maget rehte ersach,
daz ir ze sterben niht geschach,
dâ was ir muot beswâret mite.
sî brach ir zuht unde ir site :

1295 sî gram unde roufte sich ;
ir gebærde wart sô jâmerlich,
daz sî niemen hete gesehen,
im enwær' ze weinenne geschehen.

Vil bitterlîchen sî schrê :

1300 «wê mir vil armen unde owê !
wie sol ez mir nû ergân ?
muoz ich alsus verlorn hân
die rîchen himelkrône ?
diu wære mir ze lône

1305 gegeben umbe dise nôt.
nû bin ich alrêst tôt.
owê, gewaltiger Krist,
waz êren uns benomen ist,
mînem herren unde mir !

1310 nu enbirt er und ich enbir

1292. hogy halálából nem
lesz semmi.

1293. *dâ-mite* : ez elkeseri-
tette szívét.

1294. megfeledkezett önma-
gáról, túllépett az illem és jó
erkölcs korlátain.

1295. *gram*, l. *grimmen*.

1298. hogy ne kellett volna
sírnia, l. 204.

1299. *schrê*, l. *schrien*.

1301. mi lesz most belőlem?

1305. csak most vagyok iga-
zán halott.

1308. *êren* tb. saj. *waz-hoz*
(mint a lat. *quid*).

der êren, der uns was gedâht.
 ob diz wære vollebrâht,
 sô wære ime der lîp genesen,
 und müeste ich iemer sælic wesen.»

1315 Sus bat sî gnuoc umbe den tût.
 dô wart ir nie darnâch sô nôt,
 sine verlûre gar ir bete.
 dô niemen durch sî dô niht tete,
 dô huop sî an ein schelten.

1320 sî sprach: «ich muoz engelten
 mînes herren zageheit.
 mir hânt die liute misseseit:
 daz hân ich selbe wol ersehen.
 ich hôrte ie die liute jehen,
 1325 ir wærent biderbe unde guot
 und hætent vesten mannes muot;
 sô helf mir got, sî hânt gelogen.

1311. *der uns was gedaht*,
 melyek nekünk szánva voltak,
 melyekre számot tarthattunk.

1315. *gnuoc* = *genuoc*, nagyon.

1316. *de bâr mennyit ki-
 vânta, kérését (ir bete) nem
 hallgatták meg; tul. sohasem
 kívánta a halált annyira, hogy
 hiába ne kérte volna; vagy:
 sohasem tartott annyira attól,
 hogy hiába kér, l. 204.*

1318. *midôn az ő érdekében,
 érte (durch sî) senki semmit*

*sem tett, midôn nem hallgat-
 tak kérésére.*

1320. *lakolnom kell uram
 gyávaságaért.*

1322. *misseseit* = *missesaget*,
 l. 20: az emberek nem mond-
 ták nekem az igazat.

1323. *ezt most magam is be-
 látom.*

1326. *vesten mannes muot*, l.
 120; *ma: festen Mannesmut.*

1327. *Isten engem úgy se-
 géljen.*

- diu werlt was ie an iu betrogen :
 ir wärent ie al iuwer tage
 1330 und sit ouch noch ein werltzage.
 des nim ich wol dā bî war :
 daz ich doch liden getar,
 daz'n turrent ir niht dulden.
 herre, von welhen schulden
 1335 erschrä Kent ir, dō man mich bant ?
 ez was doch ein dickiu want
 enzwischen iu unde mir.
 herre min, geturrent ir
 ein frömden tōt niht vertragen ?
 1340 ich wil iu geheizen unde sagen,
 daz iu niemen niht entuot,
 ez'n sî iu nütze unde guot. »
 Swie vil si flüeche unde bete
 unde ouch scheltens getete,
 1345 daz enmohte ir niht frum wesen :
 sî muoste iedoch genesen.
 swaz dō scheltennes ergie,
 der arme Heinrich ez enpfie,
 als ein frumer ritter sol,

1328. az emberek mindig
csalódtak benned.

1331. dā bî, abban (veszem
észre); — getar, l. geturren.

1334. mi okból?

1342. a mi neked hasznos
és jó ne volna.

1343. flüeche, bete, schelten
saj. vil-hez.

1346. mégis életben kellett
maradnia.

1347. scheltennes inf. saj.
swaz-hoz. Tul. a mi ekkor
szidás történt.

- 1350 tugentlichen unde wol,
 dem schœner zûhte niht gebrast.
 und dô der gnâdelôse gast
 sîne maget wider kleite
 und den arzât bereite,
 1355 als er gedinget hâte,
 dô fuor er vil drâte
 wider heim ze lande.
 swie wol er dô erkande,
 daz er dâ heime funde
 1360 mit gemeinem munde
 niuwan laster unde spot,
 daz liez er liuterlich an got.
 Nû hete sich diu guote maget
 sô verweinet und verklaget,
 1365 vil nâhe hin unz an den tôt.
 do erkande ir triuwe unde ir nôt
cordis spêculâtor,
 vor dem deheines herzen tor
 fûrnames niht beslozzen ist.

1350. illedelmesen és neheztelés nélkül.

1351. a ki nem szükölködött jó nevelésben; — *dem t. i. frumer ritter*; — zûhte tb. saj. niht-hez.

1353. *kleite*, *bereite* mt. *kleiden*, *bereiten*-ből, a régmúlt értelmével.

1360. minden ember részé-

ről, az egész világtól; *gemein* a. m. *communis*, nem *vulgaris*.

1362. *ez lâzen an got*, istenre bízni; az *ez*-ről l. 1136.

1364. *verweinen*, *verklagen*, l. 149.

1365. úgy hogy majdnem belehalt.

1367. a ki a szívbe lát, Isten, ill. Krisztus (l. 1375.)

- 1370 sit er durch sinen süezen list
 an in beiden des geruochte,
 daz er sî versuochte
 reht alsô volleclichen
 sam Jôben den rîchen,
 137 do erzeigte der heilige Krist,
 wie liep ime triuwe ist,
 und schiet sî dô beide
 von allem ir leide
 und machete in dâ zestunt
 1380 reine unde wol gesunt.

- Alsus bezzerte sich
 der guote herre Heinrich,
 daz er ûf sinem wege
 von unsers herren gotes pflege
 1385 harte schœne worden was,
 daz er vil gar genas
 und was als von zweinzic jâren.
 dô sî sus erfrôuwet wâren,
 do enbôt er'z heim ze lande

1370. *durch sinen süezen list*,
 kegyes módjával; l. 181., —
 minthogy kegyességében ket-
 tejökre nézve ugy tetszett neki,
 jónak látta (hogy t. i. megki-
 sértse őket), — az utómondat
 1375—81.

1378. *von allem ir leide*, min-
 den bajuktól; *ir* = eorum, a

gen. a főnév és jelzője közt,
 l. 120.

1379. *in a beteg lovagot*.

1383. *haza utaztában, még*
 útközben.

1385. *schœne* = 1380 *reine*;
 v. ö. Erec 4912 *schône gesunt*

1387. és olyan lett, mint egy
 husz éves ifjú.

- 1390 den, die er erkande
 der sælden und der güete,
 daz si in ir gemüete
 sînes gelückes wæren frô.
 von schulden muosten sî dô
 1395 von den genâden fröude hân,
 die got hâte an ime getân.
 Sine friunt die besten,
 die sîne kunft westen,
 die riten unde giengen,
 1400 durch daz sî in enpfiegen,
 gegen im wol dri tage.
 si engeloubten niemens sage
 danne ir selber ougen.
 sî kurn diu gotes tougen
 1405 an sîme schoenen libe.
 dem meier und sînem wîbe,
 den mac man wol gelouben,
 (man enwolde s' rehtes rouben,)

1390. *quos cognoverat esse eius bonitatis, genit. qualitatis,* a kiket oly derék és jó embe-
 reknek ismert.

1394. *von schulden,* l. 1097.

1395. *von,* miatt, l. 164.

1400. *durch daz,* hogy — fo-
 gadják.

1401. *gegen im,* elejébe.

1402. *niemens sage,* (dat.),
 senkinek szavára nem adtak.

1403. *wan,* csak, egyedül, l.
 423. — *ir selber suorum ipso-*
rum, l. 26.

1404. *kurn,* l. *kiesen*; — *diu*
gotes tougen t. i. *diu tougen go-*
tes (l. 120), isten csodáit, l. 120.

1406. *meier,* olv. *meir*.

1408. ha csak nem akarták
 őket (*s' = si*) joguktól meg-
 fosztani, ha csak nem akar-
 ták nekik megtiltani.

- daz sî dâ heime niht beliben.
 1410 sî ist iemer ungeschriben,
 diu fröude, die sî hâten ;
 wan sî got hete berâten
 mit lieber ougen weide :
 die gâben in dô beide
 1415 ir tohter unde ir herre.
 ez enwart nie fröude merre,
 danne in beiden was geschehen,
 dô sî hâten gesehen,
 daz sî gesunt wâren.
 1420 si enwesten wie gebâren.
 ir gruoz wart spâhe undersniten
 mit vil seltsânen siten :
 ir herzeliep wart alsô grôz,
 daz in daz lachen begôz

1410. leirhatatlan.

1412. mert Isten boldogította őket kedves látvánnyal ;
 — mit lieber ougen weide, l.
 120, ma = mit lieber Augenweide.

1416. nie fröude, soha öröm nagyobb nem volt. A névelő hiányáról nie után, l. 584. — merre, l. mère.

1419. hogy éltek.

1420. nem tudtak mit tenni, hogyan tenni ; wie gebâren mt. conj. Ha a kötőmód kívánsá-

got vagy felszólítást fejez ki, személyes névmás nélkül állhat, mint a parancsoló alak, pl. Nibel. 103 dô sprach der künec des landes : nu sî (legyen ő) uns uillekomen ; Iwein 3587 ditz sint kleider ; ich bedarf ir wol, nu sîn (legyenek) ouch mîn.

1421. üdvözlétöket furcsán keverték sajtósággal tettekkel.

1424. hogy nevetésöket könnyeik áztatták, vegyest nevettek és sírtak ; in tb. tul.

1425 der regen von den ougen.
 diu rede ist âne lougen :
 sî kusten ir tohter munt
 etewaz mê dan drîstunt.

Do enpfiegen sî die Swâbe
 1430 mit lobelicher gâbe :
 daz was ir willeclîcher gruoꝝ.
 got weiz wol, den Swâben muoꝝ
 ieglich biderber man des jehen,
 der sî dâ heime hât gesehen,
 1435 daz bezgers willen niene wart.
 als in an sîner heimvart
 sîn lantliut enpfiege,
 wie ez dar nâch ergiege,
 waz mac ich dâ von sprechen mê?
 1440 wan er wart rîcher vil dan ê
 des guotes und der êren.

1426. ez nem hazugság vagy túlzás.

1428. *etewaz mê* irónikusan: valamivel többet, aliquanto plus, azaz: sokkal többet; — *drîstunt*, háromszor. *Stunt* a sarkszámokkal sokszorozó számneveket alkot, pl. *vier stunt* négyszer, *tûsent stunt* ezerszer, *anderstunt* másodszor stb.

1429. *die Swâbe*. Sok népnév, mely ma gyenge, a kfnben erős főnév volt, pl. *der Swâp*, die

Swâbe; *der Dürinc*, die *ringe*; *der Beier*, die *Beier*; *der Unger*, die *Unger* stb.

1435. hogy több szivesség sehol nem található. A sváb nép e dicséretéből is azt következtethetni, hogy a költő sváb volt, l. Bev. 7. l.

1436. *an*, ma *auf* állna, l. 2.

1437. *daz lantliut* a. m. *daz volc*; ma csak tb.

1440. *rîcher des guotes*, *der êren*, l. 45.

daz begunde er allez kēren
 stæteclichen hin ze gote
 unde warte sime gebote

1445 baz, danne er ê tæte.
 des ist sîn êre stæte.

Der meier und diu meierin,
 die heten ouch vil wol umb' in
 verdienet êre unde guot.

1450 ouch het er nie sô valschen muot,
 sine heten'z harte wol bewant.
 er gap in ze eigen dâ zehant
 daz breite geriute,
 die erde und die liute,

1455 dâ er dâ siecher ûffe lac.
 siner gemahelen er dô pflac
 mit guote und mit gemache
 und mit aller slahte sache

1442. mind Isten tiszteletére
 fordította.

1444. warte mt. warten-ból :
 szolgáltá parancsolatai szerint.

1446. e miatt örök a dicső-
 sége.

1448. umb' in, töle.

1450. nem is volt ő soha
 olyan hálátlan.

1451. si (t. i. der meier und
 diu meierin) ne heten ez (t. i.
 szolgálatukat) harte wol be-

want : hogy iránta való szol-
 gálatkészségök igen jól alkal-
 mazva ne lett volna, azaz :
 hogy halájára ne számíthat-
 tak volna.

1455. siecher l. 463, v. ö. Erec
 144 dô er alsô junger reit (mint
 oly fiatal ember); — dâ és ûffe
 együvé valók.

1456. nejét ellátta, elhal-
 mozta.

1458. aller slahte, l. 169.

- als sîner frouwen oder baz ;
 1460 daz reht gebot ime daz.
     Nû begunden im die wîsen
     râten unde prîsen
     umb' êlichen hîrât.
     ungesamnet was der rât.
 1465 er seite in dô sînen muot :
     er wolte, diuhte ez sî guot,
     nâch sînen friunden senden
     und die rede mit in enden,
     swaz sî ime rieten.
 1470 biten und gebieten
     hie� er allenthallen dar,
     die sînes wortes næmen war.
     do er sî alle dar gewan,
     beide mâge unde man,

1459. mintha neje lett volna
 és (sőt) még jobban.

1460. *reht*, kötelesség.

1463. törvényes házasság.

1464. homályos vers. A családi tanács nem volt még összehíva? A házassághoz szükséges előkészületek nem voltak még megtéve?

1466. *diuhte ez sî guot*, ha helyeselnék.

1468. és az ügyet velök rendbe hozni, elintézni; *die rede* = *die sache*, l. 189.

1469. bármit tanácsoljanak is azok.

1470. *dar biten unde gebieten*, szokásos kifejezés, midőn arról van szó, hogy a hűbérúr rokonait és alattvalóit (*mâge unde man*) udvarába hívja, idézi.

1472. a kiket meghívni, maga elé idézni joga volt.

1474. midőn mind maga köré gyűjtötte.

1474. *mâge unde man*, alliteratíós szólás; *man* ezen ér-

- 1475 dô tet er in die rede kunt.
 nû sprach ein gemeiner munt,
 ez wære reht unde zît.
 hie huop sich ein michel strît
 an dem râte under in :
 1480 dirre riet her, der ander hin,
 als ie die liute tâten,
 dâ sî dâ solten râten
 Dô ir rât was sô mislich,
 dô sprach der arme Heinrich :
 1485 «iu ist allen wol kunt,
 daz ich vor kurzer stunt
 was vil ungenæme,
 den liuten widerzæme.
 nu enschiuht mich weder man noch wîp:
 1490 mir hât gegeben gesunden lip
 unsers herren gebot.
 nû rât mir alle durch got,

telembén: hűbéres, vazallus,
 a tbben változatlan marad.

1475. *die rede*, mint 1468.

1476. egyhaugulag oda nyilatkoztak, l. 1360.

1479. *an dem râte*, a gyűlésben, *an hely*. ma *in* áll, l. 2. Abban egyet értettek, hogy megnősüljön; csak arra nézve tértek el nagyon a vélemények, hogy kit vegyen nőül.

1481. *als*, mint.

1489. most nem kerül senki.

1492. *rât* = *râtet*: most, istenre kérlek (*durch got*, l. 181), adjatok tanácsot.

1493. t. i. *wie ich ez verschulde wider in* (hogy háláljam meg annak), *von dem* (ki által, l. 164) *ich die genåde hân*, *die mir got hât getân*, *daz ich gesunt worden bin*; — *in* (1493) tehát a későbbi (1496) *dem-re* vonatkozik.

von dem ich die genâde hân,
 die mir got hât getân,
 1495 daz ich gesunt worden bin,
 wie ichz verschulde wider in.»

Si sprâchen : « nement einen muot,
 daz im lîp unde guot
 iemer undertæ nec sî. »

1500 sîn trûtgemahle stuont dâ bî,
 die er vil gütlich ane sach.
 er umbevienc sî unde sprach :
 « iu ist allen wol gesaget,
 daz ich von dirre guoten maget

1505 minen gesunt wider hân,
 die ir hie sehent bî mir stân.
 nû ist sî frî, als ich dâ bin ;
 nû ræt mir aller mîn sîn,
 daz ich sî ze wîbe neme.

1510 got gebe, daz ez mir gezeme,
 sô wil ich sî ze wîbe hân.
 zewâre, mac daz niht ergân,

1497. *nement* (= *nemet*) einen
 muot, határozd el magad arra.

1498. *lîp und guot*, életed és
 birtokod, te magad mindened-
 del együtt.

1503. *mindnyátoknak bizo-
 nyosan (wol) tudomástokra
 jutott.*

1504. *von dirre maget*, e

leány segítségével, általa, l.
 164.

1505. *die t. i. die maget.*

1508. *'aller mîn sîn*, teljes
 szívem.

1510. *daz ez mir gezeme*,
 hogy hozzám illőnek tartsá-
 tok, l. 1521. — *ez*, mint 1518,
 házassági tervem.

- sô wil ich sterben âne wîp,
 wan ich êre unde lîp
 1515 hân von ir schulden.
 bî-unsers herren hulden
 wil ich iuch biten alle,
 daz ez iu wol gevalle.»
 Nû sprachen s' alle geliche,
 1520 bêde arm und rîche,
 ez wære ein michel fuoge.
 dâ wâren pfaffen gnuoge;
 die gâben si ime ze wîbe.
 nâch süezem lanclibe
 1525 dô besâzen sî geliche
 daz êwige rîche.
 als müeze ez uns allen
 ze jungest³ gevallen.
 der lôn, den sî dâ nâmen,
 1530 des helfe uns got. âmen.

1515. neki köszönöm.

1516. a kegyelmes istenre
 esküszöm, l. 1148.

1518. hogy bele egyeztetek.

1520. példabeszédszerű szó-
 lam: kivétel nélkül.

1521. nagyon illendőnek ta-
 lálták, l. 1510., v. ö. Iwein
 2417 *ez was michel fuoge*.

1525. *geliche*, egyformán,
 t. i. mind a ketten a mennyek
 országába jutottak.

1527. *als*, így essék (*ez* t. i.
daz êwige rîche) nekünk is
 mindnyájunknak osztályré-
 szül.

1530. *des helfe*, arra segítsen
 Isten bennünket.

SZÓTÁR.

[A számok a költemény verseit jelölik. — Zárjelben a mai alakok állanak. Az angol szók a german nyelvek alnémet ágát képviselik. — A többi rövidítéseket l. a 24-dik lapon]

abe, *ab* elj. tul., tól, től; le; gót *af*, gör. ἀπό, lat. *ab*.

aber, *ab* igh., ismét, újra (*abermals* — v. ö. Rückert, Chidher: *und aber nach fünfhundert Jahren will ich desselbigen Weges fahren*); — kt., de, hanem.

Absalôn t. n., 85.

adamas eh., gyémánt (*der Diamant*).

ahí indsz., fájdalmat és csodálkozást fejez ki.

ahte szn., nyolez (*acht*); gót. *ahtau*, ófn. *ahtowí*, lat. *octo*, ang. *eighth*.

ahte en., figyelés, megfontolás; állás; — *ahten* gyi., mt. *ahte*, figyelni, megfontolni (*achten*, *beachten*); gót. *ahjan* gondolni.

al szn., *aller*, *alliu* (*elliu*), *allez*, tb. *elliu*, egész, összes. A tb. saj. *aller* a felsőfok elé nyomatékuál áll: *aller best*, omnium optimus; — *allez* igh., folyton, szakadatlanul; gör. ὅλος, ólat. *sollus*, szkr. *sarva*.

allenthalben igh. (tulajdonképen tb. tul. ezekből: *al* és *halbe*, oldal, vidék), minden oldalról, ab (in omni) parte.

allertegelich igh., naponta, minden nap.

alrêst (ebből: *aller êrst*), igh. először; — *alrêst dô* kt., a mint.

als l. *alsô*.

alsam igh., egészen úgy, a hogy; nyomatékosabb *sam*.

alsô, *alse*, *als*, igh., úgy, ép úgy; a mint; midőn.

alsolch a. m. *solch*.

alsus (erősebb *sus*), igh. így.

alt mn., öreg, régi, régebbi; gót *aljan* táplálni (v. ö. lat. *altus* és *alere*).

alter es., öregség; — *uf sîn alter*, aggkoráig.

alwære mn., bányú, bolond (*albern*); ófn. *alawári*.

alze igh., nagyon is, túlságosan (*all zu*).

alzehant, erősebb *zehant* igh., rögtön, nyomban.

ander, nvm., másik; — saj. *anders*, igh., különben, máskülönben; angol *other*.

ane, *an* elj. tul., -on, ön; mellett; -ban, -ben; fölött; gör. *ἀνά*.

âne, *ân* elj. tárgy., nélkül, kívül (*ohne*), gör. *ἀνευ*; — *âne werden* eines, vkit elveszíteni.

angest eh., félelem (ma: *die Angst*); — *enge* mn. szűk, kis; gót *aggvus*, gör. *ἄγχω*, lat. *angor*, *angustus*.

antworten gyi., felelni (*antworten*); átadni (*überantworten*); mt. *antwortte*, l. *wort*.

arbeit en., munka, fáradozás, baj, fájdalom [gót *arjan* szántani, kfn. *ern*, gör. *ἄροον*, lat. *arare*].

arbeitsam mn., nehéz, fáradságos, bajjal járó.

arm mn., szegény, elhagyott, szerencsétlen; szkr. *armaka* szűk, gör. *ἐρημος* puszta, elhagyatott.

armuot en., szegénység.

arzút eh., orvos (*Arzt*), lat. *arciater*, gör. *ἀρχίατρος*.

arzenie en., orvosság (*Arznei*).

asche, *esche* gyn., hamu, gót. *azgô*, ófn. *ascâ*.

âventiure en., esemény, kaland, költemény, frz. *aventure*, lat. *adventura*; később *âbentür*, ma *das Abenteuer*.

bat saj. *bades*, tb. *beder* es., fürdő (*das Bad*).

baz igh. (középfok *wolhoz*), jobban, — és ebből a középfok: *bezogher*, még jobban, ang. *better*.

bedecken gyi., befedni, betakarni; mt. *be-dahte*; v. ö. ném. *dach*, lat. *tego*, gör. *στέγω*, *τέγος*.

bêde l. *beide*.

bedenken gyi., megfontolni, meggondolni; mt. *bedâhte*, conj. *bedâhte*; — *sich des willen bedenken*, elhatározni magát vmire, l. *denken*.

bediuten gyi., magyarázni; — *sich b.*, megjegyezni, l. *diuten*.

bedriezen ei. a. m. *verdriezen*.

begân rhi., vmit tenni; — *sich b.*, élni, l. *gân*.

- begiezen* ei., megnedvesíteni, öntözni; *mt.* *begöz*; *gót* *giutan*, gör. χέω (*giessen*).
beginnen ei. és *gyi.*, *mt.* *began* és *begunde*, kezdeni.
begrifen ei., *mt.* *begreif* (ma *begriff*), felfogni, megérteni.
behagen *gyi.*, tetszeni.
behalten ei., *mt.* *behielt*, tartani, megőrizni.
beide *nvm.*, *seml.* *bridiu* mind a kettő; — *beide* — *und* *kt.*, valamint — *ügy*; *mind* — *mind*; *ang.* *both*.
bein *es.*, csont, lábszár, *ang.* *bone*.
beiten *gyi.*, várni; — főnévileg: *daz* *beiten*, várás, várakozás.
bejehen ei., kijelenteni, ígérni, bevallani; *l.* *jehen*.
bekêren *gyi.*, alkalmazni, átadni.
beliben ei., *mt.* *beleip*, *ign.* *beliben* (ma: *bleiben*, *blieb*, *geblieben*), maradni; — *under wegen beliben*, *abba-*, elmaradni.
benamen (ebből: *bi-namen*), *igh.*, a szó valódi értelmében, biztosan, kétségtelenül, *l.* *name*.
benemen ei., elvenni.
berâten ei., vmivel ellátni; — *sich* *b.*, megfontolni.
bereiten *gyi.*, *mt.* *bereite*, elkészíteni, vmire irányozni; — *einen* *b. eines dinges*, vkít kifizetni, kielégíteni.
bern ei., *jel.* *ich* *bir*, *mt.* *bar*, *ign.* *geborn*, hordani, létrehozni, szülni; *lat.* *fero*, *gót.* *bairan*, *ang.* *bear*.
berouben *gyi.*, megfosztani, megrabolni.
berüeren *gyi.*, érinteni.
beschehen ei., történni (ma *geschehen*).
bescheiden ei., *einem* *ein* *dinc* *b.* vagy *einen* *b. eines dinges*, megmagyarázni, vkivel megértetni.
bescheidenlichen *igh.*, okosan, bölcsen.
bescheidenheit *en.*, ész, okosság, *pl.* *Vridankes Bescheidenheit*, a német középkor legjobb tanító költeménye.
beschern *gyi.*, szerezni, szolgáztatni, adni.
besitzen ei., *mt.* *besaz*, *tb.* *besâzen*, elfoglalni, birtokába ejteni, *lat.* *possido*.
besliezen ei., *mt.* *beslôz*, *ign.* *beslozzen*, bezárni.
besorgen *gyi.*, vmire gondolni, vmit viszonzni; *l.* *sorge*.
beste *mn.* és *igh.*, felsőfok *quot-hoz*; *ang.* *best*.
besunder *igh.*, külön (*besonders*, *abgesondert*).
beswærde *en.*, fájdalom, bú, *l.* *swære* (*Beschwerde*).

- beswæren* gyi., megszorítani (*beschweren*).
beswern ei., mt. *beswuor*, ign. *besworn* esküvel fogadni, nagyon kérni (*beschwören*).
bete en., kérés, parancs; adó (*Bitte*).
betriegen ei., mt. *betrouc*, ign. *betrogen*, elcsábítani, megcsalni (*betrügen*).
bette, *bet* es., ágy (*biten* eredetileg a. m. feküdni), ang. *bed*.
bettestat en., fekvő hely, ágy.
bevinden ei., észre venni, tapasztalni.
bewarn gyi., megóvni, oltalmazni.
bewegen ei., mt. *bewac*, *sich b. eines dinges*, vmire elhatározni magát, l. *verwegen*.
bewenden gyi., mt. *bewant*, alkalmazni.
bezzen sich, gyi., javulni; *bezog* = ang. *better*, l. *baz*.
bi elj. tul., -nál, -nél, után (*bei*), gör. ἐπὶ.
biben gyi., ign. *bibent*, reszketni, ingadozni (*beben*), gör. φέβομαι.
biderbe mn., derék, jó, hasznos (*bieder*); ófn. *biderben*, használni.
bieten ei., mt. *bót*, nyújtani, átadni, szolgáltatni.
bilde es., hasonlat, kép, ófn. *piladi*, ebből *pílan*, vésni, alkotni.
billich mn., illő, méltányos, helyes (*billig*).
binden ei., mt. *bant*, ign. *gebunden*, kötni.
biten ei., mt. *bat*, conj. *bæte*, kérni, parancsolni; lat. *petere*; *einen biten eines dinges*, vkinek meghagyni vmit.
bitter és *bitterlich* mn., keserű; gót. *baitr*, ebből *beitan* harapni (*beissen*); — *bitterlichen* igh., keserűn, fájdalmasan.
biuren vagy *biwen* gyi., mt. *biute*, *büte*, *boute*, mívelni, lakni.
blic eh., fény, szín; gör. φλέγω, lat. *fulgeo*.
blöz mn. mezítelen, vegyítetlen, ófn. *plöz*, büszke.
bluome gyh. és gyn., virág, *blüejen*, virágozni; ang. *bloom*.
bluot es., vér, ang. *blood*.
boese mn., csekély, értéktelen, rossz.
bote gyh., követ; — *sín selbes bote wesen*, saját ügyét vinni, saját érdekében cselekedni; l. *ge-bieten*.
bôzen ei., ütni, kopogni, ang. *beat*.
brechen ei. jel. *ich briche*, mt. *brach*, ign. *gebrochen*, törni, megsérteni, kínozni; lat. *frangere*.
breit mn., széles, messze terjedésű, híres, ang. *broad*.

bringen gyi., mt. *bráhte*, conj. *bræhte*, ign. *bráht*, hozni; — *vür bringen*, kivinni; — *úf die rede bringen*, rávezetni.

bræde mn. törékeny, mulandó, a. m. *bloede*.

brôt es., kenyér; *niht ein brôt*, legkevesebbet; ófn. *priuзан*, törni.

brücke, *brucke* en., híd.

bû saj, *bûwes* es., müvelt föld, gazdaság (*der Bau, Anbau*); *bûwen müvelni* (*bauen*), gör. *φύω*.

búman eh., földművelő, paraszt (*Bauersmann*).

buoch es., könyv, ebből *buoche* gyn., bikkfa, lat. *fagus*, (*das Fuch, die Buche*), ang. *book*.

bûr, *bûre* gyh., paraszt (*Bauer*); *bûwen-böl*.

bûwen, *bûwen* ei. és gyi., mt. *biute*, művelni a földet, építeni (*bauen, anbauen*), gör. *φύω*.

dâ igh., ott, hol.

danc eh., gondolat, gond (*denken*-hez), köszönet, akarat; — *sunder mînen danc*, akaratom ellenére; ang. *thanc*.

danne, *dan igh.*, aztán; a középfok mellett: mint; — tagadó feltételes mondatokban: haacsak nem.

dannoch igh., mégis, akkor még, sőt még.

dar igh., oda, ang. *there*.

daȝ kt., hogy.

dehein, *dekein* nvm., valaki, senki.

denken gyi., mt. *dâhte*, ign. *gedâht*, gondolkodni, gondolni.

der, *diu*, *daȝ*, névelő, mutató és visszahozó névmás; — *saj. des igh.*, azért; gót. *sa, so*, lat. *is-te, is-ta, is-tud*, ang. *the, that*.

deweder nvm., egyik a kettő közül, egysem a kettő közül, lat. *alteruter, neuter*.

dic mn., vastag, sűrű, sötét; — *dicke igh.*, gyakran; — ebből *dihen*, alakot kapni, fejlődni (*gedeihen*).

dienen gyi., szolgálni, megszolgálni, viszonzni; ófn. *dionôn*, gót. *thius*, kfn. *diu*, szolga.

dienest, *dienst* eh., szolgálat, szívesség.

dienstman eh., hűbéres, vazallus.

dinc es., *saj. dinges*, dolog, tárgy; törvényszéki tárgyalás, egyes-ség; *tagedinc* (összevonva *teidinc*), tárgyalás, *verteidigen*.

dingen gyi., beszélni, szerződni.

dirre, *disiu*, *diz*, mut. nvm.; *saj. dises*, *dirre*, *dises*; tul. *diseme*,

dirre, diseme; tárgy. *disen, dise, diz*; tb. *dise*, seml. *disiu*, ez., ang. *this*.

diuten gyi., érinteni, magyarázni, elbeszélni (*deuten*), tul. a néppel megértetni (a maga nyelvén), gót. *thiuda*, ófn. *diot*, kfn. *diot* nép; ebből *diot-isk* = *deutsch*, német.

dô, do igh. és kt., akkor; midőn.

doch kt., mégis.

doln gyi., szenvedni, tűrni (*dulden*), l. *dulden*; gót. *thulan*, lat. *tollo*, ang. *thole*.

donreslac eh., mennykő, villámesapás (*doner*, lat. *tonitrus*, ang. *thunder*; kfn. *don*, ma: *der Ton*, lat. *tonus*).

drâte igh., gyorsan, rögtön; — *alsô drâte*, nyomban.

drîe, driu, szn. három; — *dristunt* igh. háromszor; — *drîtte* szn., harmadik; gör. *τρεῖς*, lat. *tres*.

drô en., fenyegetés (*Drohung*); *drôuwen* és *drôn* fenyegetni.

drunder e h. *dar under*, alatta.

dû, dîn, dir, dich; tb. *ir, iuwer, iu, iuch*, te; szkr. *tu*, gör. *τού, τό*, lat. *tu*.

dulden gyi. tűrni, szenvedni, l. *doln*.

dunken gyi., mt. *dûhte*, conj. *diuhde*, látszani, tetszeni (*dünken*), a személy tárgyesetével: *mich dunket*; — *der dunc* vélemény, l. *denken*; ang. *think*.

dur, durch elj. tárgy., keresztül, ért, által; ang. *through*.

durchwerwen gyi., átszínezni, l. *varwe*.

durchzieren gyi., át ékesíteni.

dürftige gyh., koldus, szükölködő; — *diu dürft en.*, szükség; — *durfen, dürfen* kelleni, szükölködni, ma: *bedürfen* és *darben*.

ê e h. *êr*, előbb, szívesebben, inkább, mielőtt (*cher*).

edel mn. nemes: *adel* nemzetség, ófn. *uodal* haza.

eht igh., csak, csupán.

eigen es., tulajdon; — *ze eigen geben*, ajándékozni; gót. *aihan*, *aigan*, gör. *ἔγω*, ang. *own*.

ein névelő és szn., egy; gör. *ὀνός*, lat. *unus*.

eine igh., egyedül; — *einic* mn. egyetlen (még Luthernél: *seinen einigen Sohn*), ma *einzig*.

eit, saj. *eides* eh., eskü, ang. *oath*.

êlich mn., törvényes, házassági; ófn. *êwa, êa*, kfn. *êwe, ê*, örök-

kévalóság; régi jog, törvény; törvényes házasság (*die Ehe, ehelich*); gót. *aivs*, gör. αἰών, lat. *aevum*.

ellenden gyi., idegen országba, számkivetésbe menni; *ellende* idegen ország, ófn. *elilenti* (más ország), ma *Elend* nyomor [v. ö. Uhland: *Jedem ist das Elend finster, jedem glänzt sein Vaterland*].

enbern ei., jel. *ich enbir*. mt. *enbar*, ign. *enborn*; *eines dinges*, vmit nélkülözni, vmiben szűkölködni.

enbieten ei., mt. *enbôt*, ign. *enboten*, jelenteni, izenni, tudtára adni (*entbieten*).

ende es., vége; gót. *andeis*.

endelichen igh. teljesen.

enden gyi., bevégezni, keresztülvinni.

engel eh., angyal, gör. ἄγγελος, lat. *angelus*.

engelten ei., mt. *engalt*, ign. *engolten*, megfizetni; *eines dinges*, vmiért szenvedni, lakolni (*entgelten*), ellentéte *geniezen*.

engeslich mn. *angest-böl*, veszélyes, veszélylyel fenyegető, veszélytől tartó.

enmitten (= *in mitten*) igh., középen; — *enmitten dô*, mi alatt, míg.

enpfâhen, *enpfân* ei., mt. *enpfie*, *enpfieue*, elfogadni, fogadni (*empfangen*).

enpfinden ei., mt. *enpfant*, tb. *enpfunden*, érezni; — *eines dinges*, észrevenni (*empfinden*).

entsagen gyi., megszabadítani, eltávolítani.

entsetzen gyi., *einen eines dinges*, vkit megfosztani vmitől.

entslâfen ei., mt. *entslief*, elaludni.

entstân ei., mt. *entstuont*, ign. *entstanden*, szemben állni, észrevenni, belátni, érteni.

entwesen ei., *eines dinges*, vmit nélkülözni, vmiben szűkölködni.

entwichen ei., mt. *entweich*, ign. *entwichen*, hátrálni, távozni (*entweichen*).

enzît igh., idején, hamar (*bei Zeiten*).

enzwischen = *zwischen*.

er, si v. *sî*, ez, saj. *sîn*, *ir*, *es*; tul. *ime* v. *im*, *ir*, *ime* v. *im*, tárgy.

in, si v. *sî*, ez; tb. *si* v. *sî*, *ir*, *in*, *si* v. *sî*, szem. nvm. 3. sz.,

ő; gót. *is*, *ita*, szkr. *yas*, *yat*, lat. *is*, *id*.

erbarmen gyi., *einen erb.* vagy *sich erb. eines v. über einen*, vkin könyörölni.

erbe es., örökölt birtok; — ellentétben *varndez* *quot-hoz*: fekvő birtok.

erbeitengyi., megerőltetni, megerőltetés útján megedzeni, *l. arbeit.*

erde gyn., föld, világ; gót. *airtha*.

erdröuwen gyi., ign. *erdrôt*, fenyegetéssel kierőszakolni.

êre gyn., becsület, dicsőség, fény; — *êren* gyi., becsülni, tisztelni; gót. *aistan* becsülni, lat. *aestimare*.

ergân ei., mt. *ergie* v. *ergieuc*, conj. *ergienge*, történni, lefolyni, (*ergehen*).

ergeben ei., átadni, ajánlani.

ergriſen ei., mt. *ergreif*, megfogni.

erheben ei., mt. *erhuop* tb. *erhuoben* ign. *erhaben* vagy *erhân* kezdeni.

erhöeren gyi., mt. *erhörte*, hallani.

erkalten gyi., mt. *erkalte*, meghidegülni.

erkant mn., ismeretes (*bekannt*).

erkennelich mn., igen ismeretes.

erkennen gyi., mt. *erkante* v. *erkande*, belátni, ismerni.

erlâzen v. *erlân* ei., mt. *erliez* v. *erlie*, ign. *erlâzen* v. *erlân*, *einen eines dinges*, elengedni.

erleschen ei., *erlische*, *erlasch*, *erloschen*, elaludni.

erliden ei., mt. *erleit*, ign. *erliten*, szenvedni, tűrni, *l. liden*.

erlâesen gyi., ign. *erlôst*, eltávolítani.

ernérn gyi., megmenteni, meggyógyítani (*ma ernâhren*, táplálni), *l. genesen*.

erneuwen gyi., megújítani, emlékezetbe visszaidézni (*erneuen*).

ernest, *ernst* eh., harc, komolyság (ellentéte *schimpf* v. *spil*, trófa, játék).

erscheinen gyi., mutatni, engedni, hogy történjék.

erschrecken ei., mt. *erschrack*, tb. *erschrecken*, megijedni.

ersehen ei., mt. *ersach*, látni, észrevenni.

êrstê igh. először, *l. alrêst*.

ertrinken ei., mt. *ertrank*, megfúlni, tönkre menni.

ervollen gyi., megtölteni, kielégíteni (*erfüllen*); bnh. megtelni.

erwôuwen gyi., megörvendeztetni (*erfreuen*).

erwachen gyi., felébredni.

- erwecken* gyi., mt. *erwahte*, ign. *erwaht*, felkelteni.
erwerben ei., jel. *ich erwirbe*, mt. *erwarp*, conj. *erwürbe*, megszerezni, megkapni.
erwern gyi., *einen eines dinges*, vkit megakadályozni vmiben, töle távol tartani vmit.
erzeigen gyi., mutatni, bebizonyítani.
esche gyn., hamu, l. *asche*.
etelich, *eteslich* nvm., némely, valamely.
etewer, *etewaz* nvm., valaki, bárki, valami.
êwic mn. örök, l. *êlich*.
gabe en., adomány (*die Gabe*, *geben-ből*), l. *gebe*.
gaeh mn., gyors, heves; — *mir ist gâch* sietek; — saj. *gahes igh.*, gyorsan, hevesen (*jâh, jach*, szójárásilag *gach*, frz. *gai*).
gâhen gyi., sietni, l. *gaeh*.
gâhelôs mn., könnyelmű csábító, tul. a ki magát gyorsan, megfontolás nélkül átengedi a szenvedélyeknek.
galle gyn., epe, keserűség, szerencsétlenség, bánat; gör. *χολή*, at. *fel*.
gân v. *gên* ei., mt. *gie*, tb. *giengen*, menni (*gehen*, *gieng*), ang. *go*.
ganz mn., egész, sértetlen, tökéletes.
gar igh., teljesen, egészen.
gast eh., idegen; gót. *gasts*, lat. *hostis*, ang. *guest*.
gearbeiten gyi., dolgozni, munkával szerezni; *dar úf g.*, munkát, fáradságot fordítani vmire.
gebâren gyi., viselni magát (*sich gebâren*, *das Gebahren*).
gebærde en., mozdulat, külszín.
gebe en., a. m. *gabe*, adomány.
geben ei., mt. *gap*, tb. *gâben*, adni, ang. *give*; — *gibest*, *gibet* öszszefonva: *gist*, *gît*; — gót. *giban*.
gebieten ei., mt. *gebôt*, izenni, megparancsolni.
gebot eh., parancs (ma seml. *das Gebot*).
gebrechen ei., törni; — *abe gebrechen*, erőszakkal elvenni.
gebresten ei., mt. *gebrast*; *einem eines dinges*, hiányt szenvedni, szűkölködni vmiben; — *gebrest h.*, hiány, hiba (ma csak költőknél).
gebüezen gyi., valamely káron segíteni, javítani, eltávolítani.
gebûre gyh., paraszt, szomszéd, l. *bûr* és *bûwen*; ang. *boor*.
geburt gyn., születés, származás, főleg nemes származás, l. *bern*.

- gedagen* gyi., hallgatni, elhallgatni, lat. *tacere*.
gedanc eh., gondolat, l. *denken*.
gedenken gyi., mt. *gedächte*, ign. *gedächt*, gondolni; — *einem eines dinges*, vkinek szánni vmit.
gedienen gyi., megérdemelni, megszerezni, viszonzni.
gedinge gyi., remény, bizalom; — *gedingen* gyi., remélni; *an einen*, vkiről feltenni vmit.
gedultikeit en., türelem, l. *doln* és *dulden*; — *gedultic*, mn., türelmes.
geenden a. m. *enden* gyi., bevégezni.
gegen elj. tul., ellen, felé; — *gen*, után; — ang. *again*.
gegihte v. *gihte* es., görcs, köszvény; *gigen* reszketni (*die Gicht*).
gegrüezen, a. m. *grüezen*, gyi., üdvözölni, l. *gruoz*.
geheizen ei., mt. *gehiez*, conj. *gehieze*, megigérni (ma *verheissen*).
gehelfen a. m. *helfen*.
gehenge en., engedély; *gehengen* gyi., mt. *gehancte*, megengedni.
geist, tb. *geiste* eh., szellem.
geleben gyi., megélni.
geleisten a. m. *leisten*.
gelich, *glich* mn., egyenlő; — *geliche* igh., egyformán.
gelieben gyi., kedvessé tenni; — *einem g.*, tetszeni, kedvesnek lenni.
gelouben gyi., hinni.
gelten ei., jel. *ich gälte*, mt. *galt*, ign. *gegolten*, viszonzni, megfizetni, megszerezni (*vergeltten*), ang. *yield*.
gelücke es., szerencse (*Glück*).
gelust eh., öröm, élvezet (ma nőnemű: *die Lust*).
gemach es., nyugalom, kényelem, szoba.
gemahle és *gemåle* gyn., menyasszony, feleség.
gemeine mn., közös, együtt; gót. *gamains*, ebből *gam* és *ain*, mint lat. *communis*, ebből *com* és *unus*.
gemeit mn., vig; — *eines dinges*, ki vminek örvend; gót. *gamais*, gyarló, nyomorúlt; ófn. *gimeit*, gyenge szellemű, bolond.
gemêren gy., öregbiteni, l. *mêre*.
gemiden ei., kerülni, távol maradni.
gemüete es., szív, kedély, elhatározás, az egész belső világ, l. *muot*.
genåde en., kegy; — *genåde sagen* = *genâden einem eines d.*, megköszönni; gót. *nithan* támasztani, segiteni, lat. *nitor*.

genâdelôs mn., a ki isten kegyét elvesztette, boldogtalan.

genæme mn., kellemes, kedves, *nemen*-ből.

genesen ei., jel. *ich genise*, mt. *genas*, ign. *genesen*, megmene-
külni, megszabadulni, meggyógyulni, életben maradni, l.
ernern.

genieten gyi., *sich g. eines dinges*, örülni, élvezni.

geniezen ei., mt. *genôz*, élvezni, gót. *niutan*.

genisbære, *genislich* mn., meggyógyítható, *genesen*-ből.

genist en., meggyógyulás, *genesen*-ből.

genôz eh., társ (*Genosse*) ; — *genôzen* gyi., *g. hin ze*, összehason-
lítani vmivel, vele egy sorba állítani.

genüegen gyi., *mich genüegt eines dinges*, megelégszem, l. *genuoc*.

genuoc igh., elég ; gót. *naúhan* elérni, lat. *necesse*, ang. *enough*.

gequeln gyi., kizozni (*quälen*).

gerâten ei., mt. *geriet*, tanácsolni ; — *vhová* kerülni.

geringen ei., iparkodni, erőködni.

geriute es., mivel föld, majorság ; *riuten*, mt. *rûte* (ma *reuten*,
roden), v. ö. *Rütli* a Svájczban.

geriuwen gyi., mt. *gerou*, conj. *geriuwe*, *mich geriuwet eines*
dinges, megbánni (*gereuen*).

gern gyi., *eines dinges*, megkívánni (*begehren*), gör. *χάρω*.

gerne igh., szívesen, önként ; — középfok *gerner*.

geruochen gyi., méltóztatni, helyeselni, akarni.

geschaffen ei., mt. *geschuof*, conj. *geschüefe*, vmiről gondoskodni,
vmit megcsinálni, szerezni ; gót. *skapjan* (= ma *schaben*)
metszeni, gör. *σκάπτω*, lat. *scabo*.

geschehen ei., jel. *ich geschihe*, mt. *geschach*, történni.

geschicht en., esemény, történet.

gesehen ei., jel. *ich gesihe*, mt. *gesach*, meglátni.

gesin, lenni (*sein*).

gesitzen a. m. *sitzen*.

gesprechen a. m. *sprechen*.

gestân ei., megmaradni.

gesûmen gyi., késni, *einen gesûmen*, megvártni (*säumen*).

gesunde, *gesund* mn., egészséges, életben levő.

gesund eh., egészség (ma nn. *die Gesundheit*).

gesweigen gyi., elhallgattatni.

getragen ei., mt. *getruoc*, vinni.

getræsten sich gy., *eines dinges*, vmivel beérni, vmit elfelejteni.
getrúwen gyi., hinni, bízni; — *einem g. eines dinges*, vmit fel-
 tenni vkiről.

geturren gyi., jel. *ich getar*, mt. *getorste*, merni.

getuon a. m: *tuon*.

getweln gyi., múlatni, tartózkodni.

gevallen ei., részesülni, tetszeni.

gevarn ei., mt. *gevuor*, menni (*fahren*); — *wol gevarn* jól járni,
 útját szerencsésen végezni.

gevolgen gyi., *eines dinges*, vmiben engedni.

gevrumen gyi., előbbre vinni, elküldeni (*frommen* bnh., hasz-
 nálni).

gewalt eh., erő, hatalom, erőszak, igazságtalanság (ma nn. *die*
Gewalt); — *gewaltic* mn., erős, hatalmas.

gewant ign. *wenden*-ből -nemű, -forma (ma *bewandt*); — *so ge-*
wante sache, oly természetű dolog; — *ez ist alsô g.*, fontos;
 — *ez ist niht alsô g.*, nem úgy van.

geweinen gyi., a. m. *weinen*, sírni.

gewenen gyi., ign. *gewent*, megszokni (*gewöhnen*).

gewern gyi., *einen eines dinges*, megszerezni, megtenni (*ge-*
währen).

gewerren ei., *wirre*, *war*, *wurren*, *geworren*, zavarba hozni, meg-
 akadályozni, bajt okozni.

gewinnen ei., mt. *gewan*, ign. *gewunnen*, megkapni, eljutni, gót.
vinnan szenvedni.

gewis mn., saj. *gewisses*, biztos, bizonyos; — *gewisse* igh. biz-
 tosan, kétségtelenül, *wizzen*-ből.

gewonheit en., megszokás; — *nách g.*, szokás szerint.

gezemen ei., mt. *gezam*, conj. *gezæme*, a. m. *zemen*, illeni (*ge-*
ziemen).

golt es., arany, gót. *gulth*.

got eh., isten, gót. *guth*.

gouch eh., kakuk, bolond, szkr. *kôkila*, gör. *κόκκυζ*, lat. *cuculus*.

grap es., sír; *graben* ei., ásni, gör. *γράβω*.

grimme mn., borzasztó, nagy.

grimmen ei., mt. *gram*, dühöngni, gót. *gramjan* izgatni, gör.
χρημίζω, morogni.

grôz mn., nagy, felsőfok *græzist*, *græst*; lat. *grandis*, ang. *great*.

- grüen* mn., zöld, *grüezen* és *grüenen* gyi., zöldelni.
gruoz eh., köszönet, üdvözet: *grüezen* gyi., megszólítani, üdvözölni, gót. *grêtan*, jajgatni, sirni.
gunnen, jel. *ich gan*, tb. *wir gunnen*, mt. *gunde*, — *einem eines dinges*, vmit nem irigyelni vkitől, kívánni, megengedni neki (*gönnen*).
guot mn., jó, üdvös; — *daz guot*, birtok; — *güete* en., jóság; — *güetlich* mn., barátságos, jószívű; — *güetlichen* igh. barátságosan; gót. *god*, gör. ἡγάθός, ang. *good*.
gürtel eh., öv. = *gurt* eh., gót. *gairdan*, körülvenni.
haben v. *hân*, jel. *ich hân*, *du hâst*, *er hât*, *wir hân*, *ir hânt*, *si hânt*; mt. *ich hâte* v. *hete*, conj. *ich hæte* v. *hete* v. *het*, bírni, tartani; — *habe* en., birtok; lat. *capere*, *habere*, ang. *have*.
haft eh., bilincs, kötelék, *haben*-ből.
hagel eh., jégeső, szerencsétlenség, vész.
halp saj. *halbes*, szn., fele, ang. *half*.
handeln gy., cselekedni, eljárni, *hant*-ből.
hant en., kéz. Saj. *hande*, mód, l. 59. v.
hâr es., haj; — *hêrbant* es., szalag a hajban, hajék, mely sokszor igen szép és drága volt.
hart mn., kemény; középfok *herter*; — *harte* igh. nagyon; *vil harte* vagy *harte verre*, igen nagyon; gót. *hardus*.
hase gyh., nyúl; lat. *canus* (*casnus*-ből) szürke.
haz eh., gyűlölet; gót. *hatis*, lat. *odium*, ang. *hate*.
heben ei., mt. *huop*, emelni, felemelni, kezdeni; gót. *hafjan*, lat. *capere*, ang. *heave*.
heil es., üdv, szerencse; — *heilic* mn., szent; gót. *hails*, gör. χαλός, ang. *hail*, *hale*.
heim eh. és es., haza, ház; — tul. *heime*, otthon; — tárgy. *heim*, haza; — *heimlich* és *heimlich* mn., házi, bízalmas, csendes; — *heimvart* eh., hazamenetel (ma nn. *die Heimfahrt*); gót. *haims* falu, gör. χαῖμα fecüdni, χώμη falu, ang. *home*.
Heinrich t. n. ebből *Heimrich*, ófn. *Heimarich*, Henrik.
heizen ei., mt. *hiež*, neveztetni, parancsolni, gót. *haitan*,
heiz mn., meleg = *hei*; *heien*, égni, gör. χαίειν.
helfe en., segítség (*die Hilfe*); — *helfen* ei., mt. *half*, conj. *hulfe*, parancs. *hilf*; *einem helfen*, vkin segíteni; *einen helfen*, vkit felhasználni.

helle en., pokol, ang. *hell*; — *hellemôr* eh., a pokolbeli fekete, ördög; *heln*-ből.

heln ei., mt. *hal*, parancs. *hil*, betakarni, eltitkolni; gör. καλύπτω, lat. *celare, occultare*.

her igh., ide.

her es., sereg, gót. *harjis*, ófn. *hari*.

hermîn es., hermelin = *der harm* v. *harme*.

herre, *her* gyh., úr, parancsoló; — *herren* gyi., úrrá tenni: — *geherret sin*, a kinek ura van; ófn. *hêriro*, *hêrro*, középfoka ennek: *hêr* magasztos (*hehr*).

herze gys., szív; — *herzeclich* mn., szíves; — *herzeleit* es., szívbeli fájdalom; — *herzeliep* es., szívbeli nagy öröm; — *herzeriuwe* mn., nagy bú, fájdalom; — *herzesêre* en., mély fájdalom, szíve fájdalma; gót. *hairtô*, gör. καρδιά, lat. *cord*, ang. *heart*.

hie igh., itt (*hier*).

himel eh., ég; — *himelkrône* en., az ég koronája, gót. *himins*.

hin igh., el, oda; — *hin für*, kint.

hinder elj. tul., mögé; — tárgy. mögött.

hien, *hîwen* gyi., megházasodni; — *hîwe*, *hie* gyh. és gyn., férj, feleség; — *hîrât* eh. házasság (ma *die Heirat*); — *hîbære* mn., felnőtt, férjhez mehetô; gót. *heiva* ház, gör. κείμαι, feküdni.

hiute igh., ma, ófn. *hiuto*, ebből *hiutu* t. i. *hiu tagu* (instrumentalis), ezen napon.

hoch mn., magas; felsôfok *hœhst*; — *hœchmuot* eh., öntudat, nemes gondolkodás, kevélység, szerencse; — *hœchvârt* en.. kevélység, dölýf; — *hœhe* igh., magasan; gót. *hauhs* magas, ang. *high*.

hof, saj. *hoves* eh., udvar; gör. κήπος kert.

holn gyi., valamiért menni; *tiufen siuft holn*, mélyen felsehajtani.

holt mn., kegyes, jó; — *einen holt machen*, valakit megnyerni, lekenyerezni, gót. *hulths*, lat. *clement*.

honec és *honic* eh. és es., méz, ófn. *honag*, *honang*.

hænen gyi., gúnyolni, becsmérlni; ófn. *hônên* ugatni.

hœren gyi., mt. *hôrte*, hallani, tartozni (*gehören*), szükségesnek lenni; gót. *hausjan*.

hübesch mn., udvari, nemes, finom műveltségű, lovagi, =
hövesch, *hof*-ból, urbanus, courtois (kfn. is *kurteis*).

hulde en., kegyesség, jóakarat, l. *holt*; — *mit hulden*, engedelemmel.

hunger eh., éhség, gót. *huhrus*.

hús es., tb. *hiuser*, ház, templom, ang. *house*, l. *hüt*.

hüt en., bőr (lat. *cutis*), eredetileg a. m. befedő, betakaró (= *hús*).

ich, *min*, *mir*, *mich*, tb. *wir*, *unser*, *uns*, *uns*, nv., én; gót. *ik*,
 szkr., *aham*, gör. lat. *ego*, ang. *i*.

ie igh., valaha, valamikor; ófn. *éo*, *io*; l. gót. *aiv*, kfn. *éwe*, *é*, l.
 fent *êlich*.

iedoch igh., mégis, daczára annak.

ieglich nv., mindenki (*jeglicher*), ang. *ilk*.

ieman és *iemer* nv., valaki (*jemand*); *io*-man-ból, l. *ie*.

iemer igh., mindig (*immer*); *io*-mêre-ből, l. *ie*.

iht, valami, netalán, ófn. *iowiht*.

in elj. tul. -ban, -ben; — tárgy. -ba, -be; — igh., bent, bele; —
dâ-in, bele.

inne(n) igh., bent; — *inne bringen eines dinges*, megismertetni,
 megértetni; (ma *inne werden*, észrevenni).

ir nv., az övé, az övéké, ered. egysz. nőn. saj. és tb. saj.

irren gyi., tévútra vezetni, akadályoztatni; gót. *airzjan* tévútra
 vezetni, lat. *errare*.

iuer v. *iwer* nv., a tiétek, ang. *your*.

jâ indsz., valóban, igazán!

jâmer eh., baj, fájdalom; — *jâmerlich* mn., fájdalmas, szomorú;
 — *jâmerlichen* igh.

jâr es., év; gót. *jêr*, gör. ὥρᾱ, ang. *year*.

jehen ei., jel. *ich gihe*, mt. *jach*, tb. *jâhen*; *einem eines dinges*,
 mondani, állítani, tulajdonítani; ófn. *jehan*, ósz. *gehan*.

Jêsûs tulajdonnév.

Jôb tulajdonnév.

joch igh., is, szintén.

jugent en., ifjúság; ófn. *jugund* és *jungunt*, ang. *youth*.

junc mn., fiatal; — *ze jungest*, végre; gót. *juggs* (olv. *jungs*), lat.
juvenis, ang. *young*.

kalt mn., hideg; gót. *kalds*, lat. *gelu*, *gelidus*.

kein nv., senki, ebből *dekein*, *dehein*.

kemenâ e gyn., szoba, kamra ; klat. *caminata* (kályhás szoba), lat. *caminus*.

kêren gyi. mt. *kêrte* és *karte*, fordítani, fordulni, menni ; — *ze gote kêren*, Istenhez fordulni, Isten szolgálatára fordítani.

kerze gyn., gyertya, ófn. *cherzâ*, *charza* (azaz : gyertyabél).

kiesen ei., mt. *kôs*, tb. *kurn*, vizsgálni, ítélni, megtekinteni, választani ; gót. *kiusan*, lat. *gustare* (Kur-Fürst választófejedelem) ; — v. ö. frz. *choisir*.

kindisch mn., gyermekeknek való ; — *kint* es., gyermek ; — *kintlich*, mn., gyermeki ; l. *künne*.

kusch mn., szűz, hibátlan ; ófn. *chiuske*, *kiesen*-ből.

klage en., panasz ; — *klagen* gyi., panaszkodni, siratni.

kleiden gyi., mt. *kleite*, ruházni ; — *kleit*, saj. *kleides* es., tb. *kleit* és *kleider*, ruha.

kleine igh., keveset.

komen ei., jel. *ich kume* v. *kum* ; mt. *quam*, *dû quæme*, jönni ; gót. *quiman*, gör. βαίνω, lat. *venio* (= *gvenio*), ang. *come*.

kôr eh., kar, lat. *chorus*.

koufen gyi., szerezni, vásárolni ; gót. *kaupôn*, ófn. *choufôn*, lat. *caupo*.

kraft en., erő, tömeg, sokaság ; — *kreftic* mn., erős.

krêatiure en., teremtmény, lat. *creatura*, frz. *créature*.

Krist t. n. Krisztus.

kristallin mn., kristályból való, kristálytisztá ; lat. *crystallus*.

kriuze es., kereszt, ófn. *chrûzi*, lat. *crux*.

krône en., korona ; — *krænen* gyi., koronázni ; lat. *corona*.

kumber eh., fájdalom, bú (*Kummer*) ; frz. *comble*, *encombre*, tömeg, lat. *cumulus*.

kûme mn., gyenge, törékeny ; — igh., alig, nehezen.

künden gyi., hirdetni, igérni.

kunft en., megérkezés (*Ankunft*).

künic eh., király, ófn. *chuning*, ang. *king* ; — *küniginne* en., királyné, l. *künne*.

künne es., nemzetség, rokonság ; gót. *kuni*, lat. *genus*, ang. *kin*, *kind* ; l. *kint*, *künic*, *kunnen*.

kunnen, kunnen, jel. *ich kan*, mt. *kunde* v. *kund*, tudni, érteni, képesnek lenni ; szkr. *janâmi* nemzek, *jânâmi* ismerek, gör. γένος és γινώσκω, lat. *genus* és *gnosco*, ang. *can*.

kunt mn., ismeretes, híres, *kunnen*-ből.

kurz mn., kicsiny, rövid; — *vor kurzer stund*, nem rég, az imént;
lat. *curtus*.

kurzeweile en., mulatság, időtöltés (*die Kurzweil*).

küssen gyi., mt. *kuste*, csókolni; gót. *kukjan*.

lachen gyi., nevetni; gót. *hlahjan*.

lanc mn.. hosszú; — *lange* igh., — középfok *langer*; — *lange*
en., hosszúság; tárgy. *die lenge* igh., hosszán; gót. *laggs*
(olv. *langs*), lat. *longus*, ang. *lank*.

lancleben es. vagy *lanclip* eh., hosszú élet.

lant es., föld, ország; — *lantliut* es., földiek, vazallusok, ált.
lakosok; gót. *land*.

last eh., teher (ma *die Last*), *laden* megrakni.

laster es., gyalázat, szégyen; — *lesterlich* mn., gyalázatos; gót.
laian, ófn. *lahan* gyalázni.

lâzen ei., mt. *liez*, *lie*, conj. *lieze*; parancs. *lû*, *lât* v. *lânt*, hagyni,
engedni; átengedni; elhagyni, feladni; gót. *lêtan*.

leben es., élet; — *leben* gyi., élni; gót. *liban*, ang. *live*; l. *lip*.

legen gyi.. ign. *geleit*, fektetni; — *arbeit dar an legen*, fáradságot
fordítani vmire; — ang. *lay*.

leiden gyi., *einem ein dinc*, megkeseríteni, gyűlöletessé, lehetet-
lenné tenni, ófn. *leidjan* (*verleiden*).

leisten gyi., a nyomot követni; követni, engedni, tenni; gót.
laistjan, *laists* nyom.

leit mn., saj. *leides*, kellemetlen, fájdalmas; — középfok *leider*,
rosszabb, kellemetlenebb; indulatszó gyanánt is szolgál; l.
liden.

lenge l. *lanc*.

lêren gyi., tanítani, oktatni; gót. *laisjan*.

lesen ei., jel. *lise*, mt. *las*, gyűjteni, olvasni, gót. *lisan*, ang.
lease.

lesterlich l. *laster*.

letzen gyi., megrövidíteni, megsérteni (*verletzen*); gót. *lats*
(lusta), kfn. *laz*, lat. *lassus*, *lædere*.

liden ei., mt. *leit*, tb. *liten*, conj. *lite*, menni, elmenni hagyni;
szenvedni, tűrni; gót. *leithan* menni.

liebe en., öröm, élvezet, szeretet, szerelem; — *lieben* gyi.,
örömet okozni, megörvendeztetni, megajándékozni; gót

liubs, ófn. *liup*, kfn. *liep*, gör. λίπτειν, lat. *libet*, *lubet*, *libido*, ang. *lief*.

liegen ei., *liuge*, *louc*, *lugen*, *gelogen*, hazudni; gót. *liugan*, ang. *lie*.

licht es., világosság; gót. *liuhath*, gör. λευκός, lat. *luceo*, *lux*, ném. *Lohe*, ang. *light*.

liep saj. *liebes*, mn., kedves, örvendetes; — es., öröm, élvezet; l. *liebe*.

ligen ei., mt. *lac*, feküdni; — *dar an ligen*, vmin alapulni; — *einem ane ligen*, vkit kérésekkel ostromolni; gót. *ligan*, ófn. *likkan*, gör. λέχος, lat. *lectus*, ang. *lie*.

lihte mn., könnyű, értéktelen; — igh. könnyen, talán (*viel leicht*); gót. *leihts*, lat. *levis*, ang. *light*.

lip eh., fest, élet; l. *leben*,

list eh., okosság, tanács, művészet, eszköz (ma nn. *die List*); gót. *leisan* tudni; l. *lesen*, *lernen*.

liut es., tb. *liute*, nép, emberek, sokaság (ma csak tb. *die Leute*); gót. *lauths* férfi, *liudan* nőni.

liuterlich, l. *lúter*.

loben gyi., dicsérni, igérni, (ma : *geloben*); — *lobelich* mn., dicséretes, szép; l. *liebe*.

loch es., lyuk, tömlöcz, barlang, szorult helyzet; gót. *lukan*, kfn. *lúchen*, bezárni.

lôn eh., jutalom; — *lônen* gyi., megjutalmazni; gót. *laun*, gör. λούειν (élvezni), lat. *lucrum*.

lop eh. és es., dicséret (ma csak *das Lob*); l. *liebe*.

lôrzwî v. *lôr-ber-zwî*, eh. és es., borostyánág; lat. *laurus*; l. *zwî*.

lôsen gyi., *hin ze einem*, vkinek hizelegni.

loufen ei., *lief*, *geloufen*, szaladni; gót. *hloupan*.

lougen es., tagadás (ma: *das Lâugnen*); — *âne lougen*, valóban, igazán; — *lougen* gyi., tagadni; l. *liegen*.

loup saj. *loubes* es., lomb; gót. *laufs*.

lût mn., hangos, világos; — *lût werden eines dinges*, vmiről szólni; — *lût*, eh. hang (*der Laut*); ófn. *hlût*, gör. λούω, lat. *cluo*.

lúter mn., világos, tiszta, őszinte (*lauter*); — *liuterlichen* vagy *liuterlichen* igh., világosan, teljesen; gót. *hlutrs*, ófn. *hlûtar*, gör. λούζω, lat. *cluo*.

- lützel* mn. és igh., kicsiny, kevés; középfok *minner*, igh. *min*; felsőfok *minneste*, *minste*; gót. *leitils*, ófn. *luzil*.
- mâc* eh., saj. *mâges*, tb. *mâge*, rokon; — *magenkraft* en., erő, dicsőség; gót. *mêgs* vő; l. *mügen*.
- machen* gyi., tenni; ang. *make*.
- maget* (= *meit*) en., szűz, leány (*Magd*); gót. *magus* fiú, *magaths* leány.
- man* eh., saj. *mannes*, ember; gót. *manna*, frz. *on*; szkr. *man* gondolkodni.
- manec* mn., némely, sok; gót. *manags*.
- mære* es., elbeszélés, hír, történet (ma *die Mære*); — *mære* mn., a miről sokat beszélnek, ismeretes, híres; gót. *mêrs*, ófn. *mâri*, lat. *memor*.
- mâze* en., mértékletesség, mód; — *ze rehter mâze*, helyesen, illő, szerény módon; — *ze einer mâze*, keveset, alig.
- meier* eh., bérlő; — *meierin* en., bérlőné; lat. *major*-ból.
- meine* en., értelem, eszme; — *meinen* gyi., gondolni, okozni, tervezni; l. *man*.
- meist*, *vil*-nek felsőfoka (l. *mêre* is), legtöbb; gót. *maists*, gör. μέγιστος, ang. *most*.
- meister* eh., mester; — *meisterschaft* en., erő, hatalom, ügyesség, vezetés, rend; — *âne meisterschaft stân*, erőtllenül, alap nélkül, mulandónak lenni; — lat. *magister*-ből.
- melden* gyi., hirdetni, tudatni, elárulni.
- menschlich* mn., emberi; *mensche*, *mensch* eh. s es., ember, ófn. *mannisc*, *mennisc*, tul. mn. *man*-ból.
- mer* es., tenger; gót. *marei*, ófn. *mari*, lat. *mare*.
- mêre* v. *mê*, *vil*-nek középfoka, több; ang. *more*; még egyszer fokozva: *mêrre*, *merre*, több, tovább, mint ma *mehrere*; gót. *mais*, lat. *magis*.
- merken* gyi., mt. *marhte*, észrevenni, emlékezetébe vésni; — *marc*, saj. *markes* es., jel; gót. *marka*, gör. μαρκος, lat. *margo*.
- mezzar* es., kés; ófn. *mezzarahs*, ebből *mezzi-sahs*, t. i. *maz* es., étel, gót. *mats*, gör. μαδάω, lat. *madeo*, *mando*, — és *sahs* es., kés; lat. *secare*.
- micel* mn., nagy; gót. *mikils*, gör. μέγας, lat. *magnus*, ang. *mikle*
- mûden* ei., mt. *meit*, elhagyni, kerülni (*meiden*).

miete en., jutalom, bér, ajándék; gót. *mizdô*, ófn. *miatâ*, gör. *μισθός*.

milte en., bőkezűség, kegy; — mn., kegyes; gót. *milds*.

mîn, dîn, sîn, unser, iuwer, ir nv., enyém, tied, stb., tul. a szem. nv. sajátitói.

minne en., megemlékezés, kedves emlék, szerelem; — *minneclich* mn., kedves, szeretetteljes; — *minnen* gyi., szeretni; — *minnesinger* eh., szerelem dalnoka, költő; — ófn. *minnja*, *minna*, l. *man*.

miselsuht en., rüh; — *misel* mn., rühes, középlatin *misellus*-ból.

mislich, misselich mn., különböző; gót. *missa-leiks*.

misse-, *mis-* összetételekben rosztára, ellenkezőre fordítja a vele összekapcsolt szó értelmét (ellentéte *wol-*); gör. *μετά*.

misselingen ei., *einem misselingt*, nem sikerül, rossztúl út ki.

missesagen gyi., ign. *misseseit*, megcsalni, hazudni.

missewende en., hiba, vétek, szennyfolt.

mîst eh., szemét, sár; gót. *maihstus*, gör. *ὀμύχτιν*, lat. *mingere*.

mît v. *mîte* elj. tul., -val, -vel, mellett, által; gót. *mîth*, görögül *μετά*.

mitte mn., *mitter*, *mittiu*, *mitte*z, középen levő, középső; — *mitten* igh.; — gót. *midjis*, gör. *μέστος* (e. h. *μεστος*), lat. *medius*.

morne (ebből *morgene*) igh., holnap, más napon; — eh., reggel, délelőtt; gót. *maurgins*, ang. *morn*.

müezen v. *müen* gyi., fárasztani, kinozni, bajt okozni.

müeterlich mn., anyai, l. *muoter*.

müezen, jel. *ich muoz*, *dû muost* stb., conj. *müeze*, mt. *muoste*, conj. *müeste*, kell, szabad, illik, hogy stb.

müezic mn., munka nélkül, tétlen; — *müezic sîn*, ideje van, ráér.

mügen v. *mugen*, jel. *ich mac*, *dû maht* stb., conj. *müge*, mt. *mohte*, conj. *môht* v. *môht*, tudni, képesnek lenni; ang. *may*.

Munpasiliere t. n., Montpellier, Mons pessulanus, 1196. alapított középkori egyetem, híres orvosi iskolával.

munt saj. *mundes* eh., száj; gót. *munths*.

muot eh., gondolkodás, felfogás, nézet, elhatározás; — *riches muotes werden*, jó kedvtűvé lenni; — gót. *môds*.

muoter en., anya, szkr. *mâtâ*, gör. *μήτηρ*, lat. *mater*, ang. *mother*.

nâch elj. tul., után, szerint, ang. *nigh*; l. *nâhe*.

nâch v. *nâhe* igh., közel; — *vîl nâch*, majdnem; — *nâhe tragen*,

- szívére venni ; — *nâhe in ir gemüete*, szíve mélyében ; —
 gót. *nêhr*, l. lat. *nanciscor*.
- nacket* v. *nackent* mn., meztelen ; gót. *naqaths*, szkr. *nagna* mez-
 telen, ang. *naked*.
- naht* en., éj ; gót. *nahts*, gör. *νύξ*, lat. *nox*, ang. *night*.
- name* gyh., név ; gót. *namô*, gör. *ὄνομα*, lat. *nomen*.
- nât* en., varrás (*Naht*) ; — *næjen*, gyi., varrni (*nâhen*) ; lat. *neo*.
- nebel* eh., köd ; ófn. *nebul*, skand. *niðl*, gör. *νεφέλη*, lat. *nebula*,
nubes.
- neigen* gyi., lehajtani ; l. *nigen*.
- nemen* ei., jel. *ich nim*, mt. *nam*, tb. *nâmen*, conj. *næme*, ign.
genomen, venni ; gót. *niman*.
- nennen* gyi., mt. *nante*, ign. *genant*, nevezni ; gót. *namnjan*, lat.
nominare l. *name*.
- nie* igh., soha ; gót. *ni air* (nem időben), ófn. *ni êo*, *nico*, *nio*, l.
êwe, *êlich*, *ie*.
- nieman* v. *niemen*, saj. *niemens*, senki ; ófn. *nêoman* = *ni êoman*,
 l. *ieman*.
- niemêr* v. *niemer* v. *nimer* igh., nem többé, sohasem, soha többé ;
nie-mêr-ből.
- niender* igh., semmiképen ; ófn. *nioner*, *ni-êoner*-ből.
- nigen* ei., *neic*, *genigen*, hajolni, esni ; gót. *hneivan*, ófn. *hnîgan* ;
 mivelletője *neigen*.
- niht* főnév sajátítóval, semmi ; — igh., nem ; — *ni eowiht*-ből ;
 ang. *nought*, *not*.
- niuwān* v. *niwān* (= *niht w n*) kt., semmi mint, csak.
- niuwe* mn., új (*neu*) ; got. *niujis*, gör. *νέος*, lat. *novus*, ang. *new*.
- noch* igh., még ; — *en-noch*, sem-szem ; gót. *ni-h*, ófn. *noh*, lat. *nec*.
- nôt* en., baj, veszély ; — *mir ist nôt*, szükségem van, nekem kell ;
 — *mir tuot nôt*, van okom ; — *nôthaft* mn., szegény, szűköl-
 ködő, szorúlt helyzetben ; — gót. *nauths* ; kfn. *niuwen* ösz-
 szenyomni, tönkre tenni ; ang. *need*.
- nû* v. *nu* igh., most ; gót. *nu*, gör. *νύ*, *νύν*, lat. *num*, *nunc*, ang. *now*.
- nütze* mn., hasznos ; l. *niezen* használni, gót. *niutan*.
- ob* kt., ha, azon esetben ha ; hátha ; hogy ; gót. *ibai*, *iba*, ófn.
ubi, *oba*.
- oder*, *ode*, *od* kt., vagy ; gót. *aiththau*, ófn. *odo*.
- offen* igh., nyitva, nyiltan ; ófn. *ofan*, l. *úf*, ang. *open*.

ofte igh., gyakran ; gót. *ufta*, ófn. *ofto*, ang. *often*.

ouch igh., is ; gót. *auk*, ófn. *ouh* ; v. ö. lat. *augere*.

ouge gys., szem ; gót. *augô*, gör. ὀφθαλμοί, lat. *oculus*, ang. *eye* ;

— *ougenweide* en., szem öröme (*die Augenweide*).

Ouwe t. n., Aue ; — *ouwe* en., víz, vízzel körülvett v. borított föld ; gót. *ahva*, lat. *aqua*.

owê inds., jaj, o jaj !

pfaffe gyh., pap, lelkész ; lat. *papa*-ból.

pfeller eh., finom szőnyeg, selyemkendő a. m. *pfell* eh. (*das Fell*), lat. *pallium*, *palliolum*-ból.

pfert es., tb. *pfert*, ló ; klat. *parafredus* (*paraveredus*-ból) és ebből *parafrid*, *parevrit*, *pherfrit*.

pflege en., ápolás, gondozás, felügyelet ; — *pflegen* ei., mt. *pfac*, szokva lenni, vele élni, vmiről gondoskodni ; ófn. *plegan*.

pfuoc es., eke, tb. *pfluege* (*ma der Pflug*) ; átvitt értelemben : élet, üzlet, l. 787 ; — ófn. *plôh*, *pluog*, ang. *plough*.

porte en., kapu, ajtó ; — *portenaer* eh., kapus (*Pforte*, *Pfortner*) ; lat. *porta*-ból.

pris eh., hir, dícsőség (*Preis*) ; — *prisen* gyi., dicsérni, dicsőíteni ; — *prisen umbe etewaz*, dicsérve szólni vmiről ; lat. *pretium*-, ill. frz. *prix*-ből.

râche en., bosszú, büntetés ; — *durch räche*, büntetésül ; — *rechen*, mt. *rach*, ei., megbüntetni, bosszút állani ; gót. *vrikan*, gör. ἔργω, lat. *urgeo*.

rât eh., tb. *ræte*, tanács, gond, segítség, eszköz, holmi, elhatározás ; — *ez wirt rât eines dinges*, gondoskodnak vmiről ; — *ez ist rât eines dinges*, lehet vmin segíteni ; — *râten* ei., mt. *riet*, tanácsolni, gót. *rêdan*.

rede en., beszéd, felelet, elbeszélés ; dolog ; gót. *rathjo*, ófn. *radja*, *redja*, lat. *ratio*.

regen eh., eső ; gót. *rign*, ófn. *regan*, lat. *rigare*.

reht es., jog, kötelezettség, a mi illik ; — *reht* mn., helyes, illő ; — *rehte* igh., helyesen, nagyon ; gót. *raihts*, lat. *rectus*, ang. *right*.

rein mn., tiszta, hibátlan, tökéletes ; gót. *hrains*, ófn. *hreini*.

reise en., utazás, menet ; ebből *risen*, *reis*, *rirn* ei., mozogni, gót. *reisan*.

reizen gyi., izgatni, csábítani, ösztönözni (*reiten*) ; míveltető

ehhez *rízen*, *reiz*, *rízzen* ei., elszakadni; gót. *vreitan*, skand. *ríta*.

riche v. *rich* mn., gazdag, nagy, pompás; szabad; — *richen* gyi., gazdaggá tenni; megjutalmazni; — *richeit* en., gazdagság, hatalom, tekintély; — gót. *reiks*, szkr. *râjan* király, lat. *regere*, ang. *rich*.

riche es., ország, császári udvar; — *daz ewige riche*, mennyország; gót. *reiki*.

rigel eh., retesz; ebből *rihen*, *rêch*, *rigen* ei., összefűzni.

rihten gyi., mt. *rihte*, rendezni, intézni; l. *reht*.

ringe mn., könnyű; — *ringes muotes*, könnyelműen.

ringen ei., mt. *ranc*, birkózni, törekedni; ófn. *hringan*.

ritter (*ritære*) eh., lovag; — ebből: *riten* ei., mt. *reit*, tb. *riten*, lovagolni, ang. *ride*.

riuwe en., szomorúság, szánalom (*Reue*); — *riuwee* mn., szomorú, bánatos; — ebből: *riuwen*, *rou*, *ruwen*, *geruwen* ei., szomorkodni, szomorítani.

ros és *ors* es., ló; ófn. *hros*, agsz. *hors*, ang. *horse*.

rouben gyi., rabolni, megrabolni; ófn. *roubôn*, ang. *rob*; l. *roufen*.

rouch eh., füst, *riechen*-ből.

roufen gyi., tépni, kiszakítani, l. *rouben*.

rücke eh., hát; — *über rücke*, a hátán, vállain; ófn. *hrucki*, gör.

ῥάχις.

rüemen gyi., dicsőíteni, dicsérni; — *ruom* eh., dicséret; ófn. *hruom*.

ruochen gyi., valamivel törődni, valamit figyelembe venni, *eines dinges*; ma *geruhen*, ang. *reck*.

ruofen ei., mt. *rief*, hívni; gót. *hrôppjan*, ófn. *hruofen*, lat. *crepare*. *sâ igh.*, azonnal, rögtön.

sache en., tárgy, dolog; gót. *sakjo*, czivodás, *sakan* czivódni; — ang. *sake*.

sage en., kijelentés, beszéd; — *von* vagy *nâch sage*, hallomás után; — *sagen* gyi., *sagt* és *seit*, *sagte* és *seite*, *gesaget* és *geseit*, elbeszélni; ang. *say*.

Salatin t. n., Saladin, Szyria és Egyptus szultánja, megh. 1193.

sælde en., szerencse, üdv; jelesség.

sælic mn., saj. *sæliges*, szerencsés, boldog, jeles; v. ö. gót. *sêls* jó.

Salerne t. n., Salerno, hires orvosi iskola, 1143 óta egyetem.

Gyakori felkeresése példabeszédszerű fordulatokra adott alkalmat, pl. *Herr, daß tuon ich gern, und solt' ich varn gen Salern.*

sam igh., úgy, hogyan, mintha; ang. *same*.

samit eh., bársony; klat. *samitum*, *samita*, ol. *samito* (a. m. *heremitus*, hat fonalú).

sanc eh., saj. *sanges*, ének, ang. *song*; l. *singen*.

sante v. *sant*, a szent; — *sanct* mn., szent, lat. *sanctus*-ból.

sanfte igh., gyöngéden, kellemesen; gót. *samjan*, tetszeni, magát megkedveltetni; aln. *sacht*, ang. *soft*.

schade gyh., kár, veszteség; — *schaden* tuon a. m. *schaden*, ártani; — gót. *skattis*, ófn. *scado*.

schaffen ei., mt. *schuof*, teremteni, megszerezni, berendezni; gót. *skapjan*, gör. *σκάπτω*, lat. *scabo*, ma: *schaben*.

schaffen gyi., intézkedni, rendezni; — *wol geschaffet*, jól ellátott; ófn. *scaffön*.

schame gyn., szégyen, szégyenérzet; — *schamen* gyi., szégyelleni; — *schemelich* mn., gyalázatosan; — ang. *shame*.

schapel es., koszorú; — kfrz. *chapel*-, ill. lat. *capa*-ból.

schar gyn., sereg.

scharpf mn., éles; gör. *σάρπη* sarló, lat. *sarpio*; ang. *sharp*.

scheiden ei., mt. *schiet*, ign. *gescheiden*, elválasztani, megszádatani, megfosztani; — bh. elválni, eltávozni; gót. *skeidan*, gör. *σχιζω*, lat. *scindo*.

schelten es., szidás; inf. szidni, ang. *scold*.

schemelich l. *schame*.

schiere igh., nem sokára, rögtön; — felsőfok *schierest*.

schilt eh., pajzs, ótalom; gót. *skildus*.

schin eh., látszat, fény, bizonyíték; — *eines dinges wirt schin*, valamely dolog napvilágra kerül; — *schin* tuon, mutatni; — *schin werden*, mutatkozni, világossá lenni; — *schinen* ei., mt. *schein*, tb. *schinen*, ign. *geschinen*, fényleni, világosítani, nyilvánosságra jutni; gót. *skeinan*, gör. *σκάω*, lat. *scio*; ang. *shine*.

schirmen gyi., oltalmazni, védeni, ang. *scrimer*.

schiuhen gyi., félni, kerülni (*scheuen*, *die Scheu*).

schöne mn., szép; — *schöne* en. szépség; — *schöne* igh., szépen; gót. *skauns*, l. *schouwen*?

schouwe en., látás, nézés; — *schouwe nemen an etewaz vmit* áttekinteni, átvizsgálni; — *schouwen* gyi., nézni, látni; gót. *skarjan*.

schóze gyh. és en., kebel, öl (ma is *der* és *die Schooss*); gót. *skauts*.

schriben ei., mt. *schreip*, ign. *geschriben*, írni; ófn. *skripan*, lat. *scribere*-böl.

schrien ei., mt. *schré*, ign. *schrirn*, kiabálni.

schrift en., irás, a szent irás, forrás.

schrunde gyn., hasadék, nyílás; l. *schrinden*, meghasadni; ófn. *srintan*.

schulde en., ok; — *von schulden*, okkal, méltán; — *von welchen schulden*, miért; — *schuldec* mn., bűnös, adós, *einem sch. sein eines dinges*, vkinek tartozni vmivel; *süln*-böl.

sehen ei., jel. *ich sihe*, mt. *ich sach*, *du sahe* stb., tb. *sáhen*, conj. *sähe*, ign. *gesehen*, parancs. *sich*, látni; gót. *saihvan*, lat. *sequi*, gör. *ἑπεσθαι*; ang. *see*.

séle gyh., lélek; gót. *saivala*.

selp, saj. *selbes*, nv., maga; gót. *silba*.

selten igh., ritkán; — *seltsæne* mn., sajátságos, feltűnő.

senden gyi., *sante*, *gesendet*, küldeni, átadni, műveltető ehhez: *sinden*, gót. *sinthan*, ófn. *sindôn*, menni, ang. *send*.

senen sich, gyi., búsulni; — ign. *sender*, pl. *sender man*, boldogtalan ember; *senediu klage*, fájdalmas panasz; *sender trôst*, fájdalmas vigasz.

senfte mn., könnyű, gyöngéd, csendes; — *senften* gyi., megkönnyíteni, csendessé tenni, l. *sanfte*.

sère igh., nagyon, hevesen.

setzen, *sazte*, *gesetzt*, *gesetzt* gyi., ültetni, állítani, gót. *satjan*, műveltető *sitzen*-hez, ang. *set*.

sicherheit en., ígélet, biztosítás; — *sicher* mn., biztos, gondtalan; ófn. *sichur*, lat. *securus*-böl.

sider igh., azóta, később; középfok *sit*-hez.

siech mn., beteg; gót. *siuks*, ebből *siukan*, kfn. *siechen* v. *süchen*, betegnek lenni; — *siecheit* en., és *siechtuom* eh., betegség (ez utóbbi ma seml. *das Siechtum*), ang. *sick*.

silber es., ezüst; gót. *silubr*, lat. *sulfur*?

sin saj. *sinnes*, eh., gondolkodás, ész, nézet; — *den sin haben*, oly nézetben lenni, úgy akarni vmit.

sin l. *mín*.

sin v. *wesen* szem. ige, lenni (*sein*); jel. *bin, bist, ist, sin, sit* (*birn, birt*), *sint*; conj. *sin, sist, si, sin, sit, sin*; imper. *wis* és *bis* (pl. Bürgernél: *Bis wolgemut und tummle dich*), *sit* és *weset*, ign. *gesin*; mt. *was, wære, was, wären, wäret, wären*, conj. *wäre*.

singen ei., mt. *sanc*, énekelni; gót. *siggvan*.

sit igh., azután (*seit*); — kt., miután, midőn; — *sit* *daß*, mint-hogy már; gót. *seithus*, ang. *sith*.

site eh., szokás, erkölcs, életmód; gót. *sidus*, gör. ἥθος, lat. *suescere*.

sitzen ei., mt. *saz*, tb. *sázen*, ign. *gesezzzen*, ülni, lakni (31); gót. *sitan*, gör. ἕδος, lat. *sedere*, l. *setzen*.

slac eh., saj. *slages*, csapás, szerencsétlenség, vész, l. *slahen*.

sláfen ei., mt. *slief*, aludni; gót. *slêpan*, ang. *sleep*.

slahen ei., jel. *ich slahe, du slehst, er sleht*, ütni, megsemmisíteni; gót. *slahan*, ang. *slay*, l. *slac*.

slahte en., nemzetség, mód. L. 59. v., *slahen*-ből (v. ö. ma: *der Menschenschlag*).

smerze gyh., fájdalom, l. lat. *mordere*.

sniden ei., mt. *sneit*, conj. *snite*, vágni; gót. *sneithan*.

sô v. *so* igh., így, ily módon; ép úgy, ha, mig; gót. *sva*.

sol l. *suln*.

solch mn., ily, ily természetű, ebből *sô-lich*, gót. *sva-leiks* (ily alakú), ang. *such*.

sorge gyn., gond; — *sorgelôs* mn., gondtalan, gondoktól ment; gót. *saurga*, ang. *sorrow*.

spâhe igh., csinosan, furcsán, l. *spehen*.

sparn gyi., takarékoskodni, kimélni; — *spar* mn., takarékos; gör. σπαρνός, lat. *sparum*.

spehen gyi., kémlelni, vizsgálni, megfontolni (*spâhen*); gör. σκέπτομαι, lat. *specio*, ang. *spy*.

spiegel eh., tükör; — *spiegelglas* es., fényes kép; frz. *espiègle*, ol. *spieglio*, lat. *speculum*.

spil es., játék.

spot eh., gyalázat, gúny; — *âne spot*, komolyan.

- sprechen* ei., jel. *ich spriche*, mt. *sprach*, tb. *sprâchen*, ign. *ge-sprochen*, beszélni; — *ez spricht*, így szól.
- stân* v. *stên* ei., mt. *stuont*, állni; — *ez stât umbe mich*, úgy vagyok, oly állapotban vagyok; — *daß herze stêt alsô*, az a törekvés, szándék; szkr. *sthâ*, lat. *sto*, gör. ἵστημι, ang. *stand*.
- stap*, saj. *stabes*, eh., bot, támasz (*Stab*); gót. *s'abs*.
- starc* mn., erős, nehéz, keserű, kemény; — *starke* igh., nagyon, hatalmasan; ófn. *starh*.
- stat* en., tul. *stete*, hely (*Statt, Stätte*).
- state* en., alkalmas hely, alkalom; — *ze staten komen*, segítségére jönni, segíteni.
- stæte* en., állandóság, tartósság, a mi mindig egyforma; — *stæte* mn., tartós, maradandó; — *stæteclichen* igh., maradandóan, állandóan, mindig.
- sterben* ei., jel. *ich stirbe*, mt. *starp*, tb. *sturban*, conj. *stürbe*, meghalni; ófn. *sterpan*, ang. *starve* éhen halni.
- sterke* en., erő, erősség, l. *starc*.
- stiure*, en., adó, adomány (*Steuer*); ang. *stir*.
- stœren* gyi., mt. *stôrte*, zavarni, akadályozni.
- stoup*, saj. *stoubes*, eh., por: *stieben*-ből (porzani).
- strâfen* gyi., gáncsolni, rendre utasítani.
- streng* mn., szigorú, barátságtalan, kérlelhetetlen, l. *stranc*, saj. *stranges*, eh., kötél (*Strang*), lat. *stringo*.
- strichen* ei., simítani; sietni, menni; ang. *strike*.
- strît* eh., harc; — *den strît verlâzen*, elállni a harctól.
- stunde* en., óra, idő, *stân*-ból; — *stunt*, nem ejtegethető nőnemű főnév, óra, idő, -szor, -szer; ang. *stount*.
- süeze* mn., kellemes, édes; — *süeze* en., kellem, kedvesség, csáb; gót. *sutis*, gör. ἡδύς, lat. *suavis* (e. h. *suadvis*), ang. *sweet*.
- süft* eh., sohaj; — *siufen* gyi., sóhajtani (*seufzen*).
- suht* en., saj. s tul. *sühthe*, betegség, l. *siech*.
- süln*, jel. *ich sol*, *dú solt* stb., tb. *suln*, conj. *süle*, mt. *solte*, kell; sokszor csak a jövő időt jelöli; gót. *skulan*, ang. *shall*.
- sumelich* nv., bárki; némely, egynémely, ang. *some*.
- sumerzit* en., nyár ideje.
- sunder* elj. tárgy., nélkül, ellen; — *sunder minen danc*, akaratom ellenére; gót. *sundro* (középfokú alak), lat. *sine*.

sunne gyn., nap ; gót. *sunna* gyh. és *sunnô* gyn., ang. *sun*.

suochen gyi., keresni, ang. *seek*.

sus igh., így, ily módon, l. *sô*.

Swâben t. n., Sváb hercegség, tul. *swâp* (l. ezt) tb. tulajdonítója.

swache igh., kicsiny, értéktelen, alacsony, rossz : — *swacheit* en., becstelenség, gyalázat.

Swâp, saj. *Swâbes* t. n., sváb ember.

swære mn., terhes, unalmas, fájdalmas ; — *swære* gyn., teher, bánat ; — *swæren* gyi., vkit megszomorítani, vkinek bűt okozni.

sweben gyi., lebegni, szárnyalni.

swenne kt., ha, míg, ebből *sô wenne*.

swer, *swaz* nv., ki, mi, ebből *sô wer*, *so waz* (= *si quis*).

swie igh., hogyan, bár hogyan, ebből *sô wie*.

swîgen ei., *sweic*, *swigen*, *geswigen*, hallgatni.

swimmen ei., *swam*, *swummen*, úszni.

swinde mn., hatalmas, heves ; gót. *swinths*.

tac, saj. *tages*, eh., nap ; — *ez taget*, nappal lesz ; gót. *dags*, ang. *day*.

tanz eh., táncz, frz. *danse*, ol. *danza*.

teil eh. és es., rész ; — *te teile werden*, részesülni ; — *ein teil*, valami, egy kevés, részben ; gót. *dails*, ang. *deal*, *dole*.

tief mn., mély ; gót. *diubs*.

tisch eh., asztal, lat. *discus*-ból.

tiure mn., igh., drága, költséges, ritka, a mi nincs, ang. *dear*.

tiuvel eh., ördög, lat. *diabolus*-ból. ang. *devil*.

tohter en., leány ; gót. *daúhtar*, gör. *θυγάτηρ*.

tor es., kapu ; gót. *daúr*, gör. *θύρα*, lat. *fores*, ang. *door*.

tôr gyh., bolond, örült.

tôrperheit en., aljasság, durvaság, a *hübescheit* (udvari finom modor) ellentéte ; — *dorpære*, *dôrper*, *dörpel*, durva ember, ebből *dorp* falu (*Tölpel*).

tôt mn., holt ; — *tôt*, saj. *tôdes*, eh. halál ; — *in dem tôde sweben*, halálos veszélyben lenni ; — ebből : *töuwen* gyi., a halállal küszködni, meghalni, gót. *divan*, gör. *θύω*.

tougen es., titok, esoda ; — *tougen* igh., titkosan, titokban.

tragen ei., mt. *truoc*, vinni ; gót. *drahan* vonni, lat. *trahere*.

trahen eh., tb. *trehene*, csöpp, könny (ma: *die Thräne, Zähre*),
gör. δάκρυ, lat. *lacrima*.

triegen ei., mt. *trouc*, csalni, megcsalni.

triuwe en., hűség; — *entriuwen*, mit *triuwen*, valóban, valóság-
gal; — *triuwen*, *trúwen* gyi., hinni, vélni, remélni (*Treue*),
ang. *true*.

trôst eh., vigasztalás; — *trœsten* v. *trôsten* gyi., mt. *trôste*, ign
getrœstet v. *getrôst*, vigasztalni, segíteni.

trüebe mn., borús, komor.

trürec mn., szomorú; — *trüren* gyi., szomorkodni.

trütgemahele en., mennyasszony; — *trút* mn., kedves (*traut*).

tügen, *tugen*, jel. *ich touc*, mt. *tohte*, conj. *töhte*, jónak, alkal-
masnak lenni, érni, illeni; — *tugent* en., derékség, erény,
erő, hatalom, a mi valamit ér; — *tugentlichen* igh., nemes
magatartással.

tump, saj. *tumbes*, mn., tapasztalatlan, esztelen, bolond; fiatal;
gót. *dumbs* néma (ma: *dumm*).

tuon, mt. *ich tete* v. *tet*, tb. *tâten*, conj. *tæte*, parancs. *tuo*, ign.
getan, tenni, vkivel vmit v. vhogy tenni; — *kunt tuon*, nyil-
vánítani; — *wol tuon*, szívesnek lenni; *wol tuon ze einem*,
vkivel jól tenni; gör. τίθημι, ang. *do*.

tür en., ajtó, l. *tor*.

turren, mt. *torste*, merni, szabad; gót. *ga-daursan*, gör. θάρσος
bátorság, ang. *dare*.

twahen ei., du *twehst*, er *tweht*, mosni; *abe twahen*, elmosni;
gör. τέγω, lat. *tingo*.

twingen ei., mt. *twanc*, nyomni, kényszeríteni, bilineselni
(*zwingen*).

übel mn., rossz, gonosz; középfok *wirser*, igh. *wirs*; felsőfok *wir-
seste*, *wirste*; gót. *ubils*, középfok *vairs*.

über tul. és tárgy., fölött, fölé, miatt, ért; — *über* igh., vmin túl;
gót. *ufar*, gör. ὑπέρ, lat. *super*, ang. *over*.

übertragen ei., mt. *übertruoc*, *einen eines dinges*, vkit fölmenteni
vmi alól, őt megmenteni vmi ellen.

úfe v. *úf* elj. tul. s tárgy., től, -ig, -hoz, -hez; — igh., föl; gót.
iup, ang. *upon*.

umbe v. *umb*, elj. tárgy., ért, körül; *dar umbe* igh. azért; ófn.
umpi, *umbi*, gör. ἀμφί, lat. *amb-*.

- umbevâhen* ei., mt. *umbevienc*, megölelni (*umfangen*), l. *vâhen*.
unde kt., és, ha ; őfn. *anti*, *enti*, *inti*, *unti*, *unta*, ang. *and*.
under v. *undr* elj., tul. és tárgy., alatt, alá ; közt, közé ; közel ;
 gót. *undar*, lat. *inferus*.
undersniden ei., mt. *undersneit*, ign. *undersniten*, megakasztani,
 összekeverni.
undertân ign. *undertuon*-ból, mn., alázatos.
underwinden sich ei., mt. *underwant*, tb. *underwunden*, conj.
underwunde, *eines dinges*, vmire rá állani, vmit elvállalni.
ungeborn mn., meg nem született ; — *ungeburt* en., alacsony
 származás, l. *bern*.
ungehabe en., bú, bánat, fájdalmas állapot.
ungelônet mn., meg nem jutalmazott.
ungelouplich igh., hihetetlen.
ungemach es., baj, szerencsétlenség, fájdalom.
ungenæme mn., kellemetlen, kiállhatatlan (*unangenehm*), l. *ne-*
men és *genæme*.
ungenesen mn., meg nem gyógyítva, l. *genesen*.
ungerne igh., nem szívesen, kellenetlenül.
ungesammet mn., nem egyesítve, nem egy értelemmel.
ungeschriben mn., meg nem írt és meg nem írható.
ungesunt saj. *ungesundes*, eh., betegség.
unkunt mn., ismeretlen.
unlange igh., rövid ideig.
unmære mn., csekély, értéktelen, ismeretlen, semmibe sem vett,
 kiállhatatlan, l. *mære*.
unminnen gyi., *einen*, vkivel csúful banni.
unmügelich mn., lehetetlen, el nem érhető.
unmuoze en. és *unmüezekeit* en., munka, elfoglaltság.
unnâch igh., épen nem, semmi esetre.
unnôt en., a *nôt* ellentéte.
unrewert e h. *unerwert*, mn., meg nem akadályozva, szabad.
unser l. *mîn*.
unstæte en., állhatatlanság, l. *stæte*.
untrôst eh., rossz vigasztalás, elcsüggedés, félelem ; — *untræsten*
 gyi., elcsüggesztetni, vigasztalanná tenni.
untugent en., neveletlenség, műveletlenség, l. *tugen*.
unvrô mn., örömtelen, szomorú.

unwandelbære mn., tántoríthatatlan, állanó ; hibátlan.

unwendic mn., megmásíthatatlan.

unwert eh., megvetés, lenézés, értéktelenség.

unze, unz elj. és kt., -ig ; mig ; — *unz an*, kivéve ; — *unz her*, eddig ; gót. *unte*.

üppic, saj. *üppiges* mn., szükségtelen, hiú, mulandó.

úz elj. tul., -ból, -ből (*aus*) ; — igh., -ból, -ből, ki ; gót. *ut*, ang. *out*.

vâhen ei., mt. *vienc*, fogni, venni, tartani (*fangen*) ; gót. *fahan*, gör. *πῆγνυμι*, lat. *paciscor*.

vallen ei., mt. *viel*, esni, osztályrészülni jutni ; — *under vüeze vallen*, porba hullani ; gör. *σπάλλω*, lat. *fallō*.

valsch eh., hiba, vétek, hamisság, csalás ; lat. *falsus*-ból.

vâren eines dinges gyi., leselkedni, üldözni.

varn ei., mt. *vuor*, menni, indulni ; — *varndez guot*, ingó birtok, pénz ; — *einem wol mite varn*, jól banni vkivel, jó indulattal viseltetni ; — *varn lâzen*, szabadon engedni ; gót. *faran*, gör. *περάω, πόρος*.

vart en., út, utazás ; — *einen uf die vart bringen*, vkit oda vinni, rábírní arra, hogy stb.

varwe en., szín, külső, alak, (*Farbe*) ; mn. *var*.

vaste igh., erősen, nagyon, hevesen.

vater eh., atya ; gót. *fadar*, szkr. *pitâ*, gör. *πατήρ*, lat. *pater*, ang. *father*.

vâzzen gyi., fogni, gyűjteni.

veile mn., a mi pénzért kapható, megvásárolható (*feil*).

ver- l. a 149. vershez írt jegyzetet.

verbêrn ei., mt. *verbâr*, kimélni.

verderben ei., tönkre menni, elveszni.

verdienen gyi., megérdemelni.

verdriezen ei., mt. *verdrôz*, vmit sokallani, *mich verdriezet eines dinges*, bánt, bosszant.

verenden gyi., befejezni.

vergelten ei., megfizetni, visszafizetni.

vergezzen ei., mt. *vergaz*, tb. *vergâzen*, elfelejteni ; ang. *forget*.

verjehen ei., megigérni, kijelenteni.

verkêren gyi., megfordítani, megváltoztatni, elrontani.

verkiesen ei., vmiről lemondani, abba hagyni, elfelejteni, l. *kiesen*.

- verklagen sich* gyi., jajgatással tönkre tenni magát.
verlâzen és *verlân*, ei., abba hagyni, ang. *forlet*, l. *lâzen*.
verleiten gyi., elcsábítani.
verliesen ei., jel. *verliuse*, mt. *verlor*, tb. *verlurn*, conj. *verlûre*,
 ign. *verlorn*, elveszíteni, tönkre tenni; — *verlust* eh., vesz-
 teség, vész, veszedelem (pl. *der sêle*); — ang. *forlorn*.
vermischen gyi., összekeverni.
vernemen ei., mt. *vernam*, tb. *vernâmen*, ign. *vernomen*, észre-
 venni.
verre mn. és igh., messze, távol; — *verre baz*, sokkal jobb; —
vil verre igen nagyon; — *alsô verre*, nagyon, behatóan
 (*fern*).
versagen gyi., megtagadni.
verschaffen ei., rossz módon csinálni, szerezni; — ign. *verschaf-
 fen* mn., rosszul alkotott, szerencsétlenségre teremtet,
 ferde.
verschulden gyi., *wider einen*, viszonzni, visszafizetni.
versehen ei., mt. *versach*, észrevenni, felismerni; — *sich versehen
 eines dinges*, vmit várni, reményleni; vmitől tartani, félni.
versinnen sich, ei., *eines dinges*, vmit megfontolni.
versmâhen gyi., megvetni, megvetőleg bánni; — *versmâhelich
 mn.*, gyalázatos, szégyenletes.
versprechen ei., visszautasítani, nem-et mondani.
verstân ei., mt. *verstuont*, észrevenni, belátni, tudni.
verstôzen gyi., elűzni.
versuochen gyi., megkísérteni, megvizsgálni.
versuern ei., mt. *versuor*, ign. *versworn*, esküvel tagadni, hami-
 san esküdni; ang. *for swear*.
verswingen ei., mt. *verswanc*, megszűnik lebegni, leesik.
vertragen ei., mt. *vertruoc*, conj. *vertriëge*, elviselni.
vervâhen ei., mt. *vervienc*, conj. *vervienge*, elérni, elnyerni, esz-
 közölni; — *mich vervâhet*, nekem használ.
vervluochen gyi., elátkozni.
verwâzen ei., tönkre tenni, elátkozni.
verwegen sich eines dinges, ei., mt. *verwac*, elhatározni magát
 vmire, l. *bewegen*.
verweinen gyi., sirással eltorzítani magát.
verwürken gyi., mt. *verworhte*, elveszíteni.

verzagen gyi., kétségbe esni; — *verzagen an einem dinge*, nem bírni bátorsággal vmire.

veste mn., erős, határozott; — *veste* en., erő, állandóság, kitartás.

vigieren gyi., eltalálni (mint nyíllal), lat. *figere*-ből.

vil mn., sok; — főnév seml., sajátítóval; — igh. nagyon; — *vil sêre*, igen nagyon; gót. *filu*, gör. πολός, lat. *plus*.

vinden ei., mt. *vant*, tb. *funden*, conj. *funde*, ign. *funden*, találni; — *ez an einem vinden*, vmit vkinél keresztülvinni, elérni; gót. *finthan*.

vinger eh., újj; gót. *figgrs*; — *vingerlin* es., gyűrű, (mint δακτύλιος).

vinster mn., sötét (= *dinster*, *dunster*, *duster*, *düster*, lat. *tenebræ*).

viur es., tűz, villám; gör. πῦρ, ang. *fire*.

vliehen ei., jel. *vliuhe*, mt. *vlôch*, futni; — *einen vliehen*, vki elől menekülni; — *vluht* en., menedékhely.

vluoch eh., tb. *vlüeche*, átok; gót. *flēkan* siratni, lat. *plango*.

vol mn., tele; — *ze vollem lobe*, hogy teljes dicséretet arasson; *vollen* igh., teljesen; gót. *fulls*, gör. πλέως, lat. *pleo*, ang. *full*

volgen gyi., követni.

volgesagen gyi., teljesen megmondani.

vollebringen gyi., mt. *vollebrâhte*, ign. *vollebrâht*, ezélra vezetni, keresztül vinni, elvégezni.

volleclichen igh., teljesen, egészen.

volleist eh., segítség, okozó.

von elj. tul., -tól, -től, vnél fogva, által.

vor elj. tul. s tárgy., előtt, elé, ért; gót. *faúr*, gör. παρος, ang. *fore*.

vorder mn., előbbi, régibb; *vor-nak* középfoka, ang. *forth*, *further*.

vorhte en., félelem; — *von vorhten*, félelemből; gót. *faurhts*.

vrâgen gyi., kérdezni; gót. *fraihnan*, lat. *precor*.

Vranken t. n., frank herczegség.

vri mn., szabad, nőtelen; gót. *freis*, lat. *privus*, ang. *free*.

vrist en., idő; — *vristen* gyi., életben megtartani, megmenteni.

vrô mn., vig, megelégedett; — *vrælich* mn., örvendetes; — *vrælichen* igh.

vrömde, *vremde* mn., idegen; — *vrömede* en., távolság; gót. *fram*, távol, tovább.

vrost eh., fagy, *vriesen*-ből (*Frost*, *frieren*); gót. *friusan*, lat. *prurire*, *pruina*.

vröude en., öröm; — *vröuen*, *vröuwen* gyi., örülni, megörvendeztetni, *vrô*-ból.

vrô, gyh., úr; — *vrouwe* gyn., úrnő. asszony; — *vröuwelin* es., kisasszony, leány.

vröuwên gyi., vkit megörvendeztetni, boldoggá tenni.

vrum mn., derék, jeles, hasznos (*fromm*); — *vrumen* gyi., használni, segíteni, eszközölni (*frommen*).

vruo igh. korán; — *vruo sin*, korán fel lenni (*früh*).

vueren gyi., mt. *vuorte*, vezetni.

vûl mn., rothadt; gót. *fuls*, gör. *πύλω*, lat. *pus*, *puter*, ang. *foul*.

vuoge en., illedelem, a mi illik.

vuo eh., tb. *vüeze*, láb; gót. *fôtus*, gör. *πούς*, lat. *pes*, ang. *foot*.

vür elj. tárgy. és igh., előtt, elé; vki vagy vmi ellen és vki vagy vmi javára; túl, több mint; ang. *for*, l. *vor*.

vürhten gyi., mt. *vorhte*, félni, vmitől tartani, ang. *fright*.

vürnames igh., a szó valódi értelmében, teljesen (*vornemlich*).

vürste gyh., fejedelem, *für* felsőfoka, ófn. *furistô*.

wâc eh., saj. *wâges*, víz, hab, áram (*Woge*), frz. *vague*.

wage és *wige* gyn., bölcső; — *wegen* ei., *wige*, *wac*, mozgatni; gót. *vigan*, lat. *vehere*, gör. *ἔχειν*.

wâge gyn., mérleg, l. *wage*.

wan igh., kivéve; — *niht wan*, csak; — *wan daz*, csakhog, hacsak nem.

wan v. *wande* v. *wand* kt., mert, minthogy.

wân eh., hit, nézet; alaptalan remény, téves vélemény; — *wænen* gyi., mt. *wânte*, gondolni, hinni, reményleni; gót. *vêns*, remény, kívánság; ófn. *wânjan*.

wanc eh., saj. *wankes*, fordulat, elpártolás, hűtlenség.

want en., saj. *wende*, fal.

war igh., hol, hová; — *anders war*, máshová; — *war umbe*, miért (*warum*).

war en., észrevevés; — *war nemen*, figyelni, meglesni, észrevenni, figyelembe venni (*gewahren*, *wahrnehmen*).

wâr mn., igaz, való; — *zewâre*, *zwâr*, valóban, igazán; ugyan; — *wâr hân*, igazságának lenni; — *wârheit* en., igazság; lat. *verus*.

- warten* gyi., mt. *warte*, nézni, figyelni, ang. *ward* (v. ö. *die Warte*).
- wât* en., ruha, öltözet; — *wætliche* en., szépség; — *wäten* ei., mt. *wat*, tb. *wâten*, kötni, összekötni; gót. *vidan*; ang. *weed*.
wê mn. és igh., fájdalmas; — *wê tuon*, fájni; — indsz., jaj! gör. οὐαί, lat. *væ*, ang. *wæ*.
- wec* es., saj. *weges*, út, utazás, hazatérés (ma hn. *der Weg*); gót. *vîgs*, ang. *way*; l. *wage*.
- weder* nv., melyik a kettő közül; — igh., vajon; gót. *hvathar*, gör. *χότερος, πότερος*, l. *uter* (e h. *cuter*).
- weinen* gyi., mt. *weinde*, sirni, kiáltani; — es., sirás, jajgatás; gót. *qainôn*.
- welch* nv., milyen, mely; gót. *hvi-*, *hve-leiks*, ófn. *hwelich*.
- wellen*, jel. *ich wil, du wilt, er wil*, tb. *wellen*, conj. *ich welle*, mt. *wolte*, akarni; gót. *viljan*, gör. *βούλεσθαι*, lat. *velle*.
- wenden* gyi., mt. *wante*, ign. *gewant*, fordítani, elfordítani, megakadályozni; — *einen w. eines dinges*, vkit megakadályozni vmiben; — *einem w. ein dinc*, vkinek juttatni vmit.
- wénic* mn., kevés, kicsiny.
- wenken* gyi., mt. *wancte*, inogni, ingadozónvá lenni, hátrálni.
- wer, was* nv., ki, mi.
- werben*, mt. *warp*, *wurfen* ei., megfordulni, ide oda menni, szorgalmasnak lenni, törekedni, cselekedni, hatni; gót. *hvairban*, ófn. *hverban* (v. ö. *das Gewerbe*).
- wer*c, saj. *werkes*, es., mű, munka; ófn. *werah*, gör. *ἔργον* (*ἔργον*), ang. *work*.
- werdekeit* en., méltóság, tekintély, dicsőség.
- werden* ei., jel. *ich werde, du wirst, er wirt*, tb. *werden*; mt. *wart*, tb. *wurden*, conj. *würde*; ign. *worden*, lenni; — *im wart über*, kelleténél többel birt; gót. *vairthan*, lat. *vertere*.
- werfen* ei., jel. *ich wirfe*, mt. *warf*, tb. *wurfen*, dobni, megsza-
 lasztani; gót. *vairpan*, gör. *πίπτω*.
- werlt* en., saj. *werlte*, világ, emberiség; — *werltlich* mn., földi, világi; — *werlttôre* gyh., világ bolondja; — *werltzage* gyh., borzasztó gyáva; ófn. *weralt* a. m. az emberiség kora, mert *wer* (eh., gót. *vair*, lat. *vir*) férfi, ember.
- wern* gyi., visszatartani, megakadályozni; gót. *varjan*, ófn. *war-
 jan*, *werjan* (*abwehren*).

wern gyi., tartani, életben, erőben maradni (*währen*).

werren ei., jel. *ich wirre*, *war*, tb. *wurren*, *geworren*, akadályul szolgálni, nyugtalanítani; — *mir wirret*, bajom van; ófn. *werran*, lat. *verrere*; — *werre* h. és n., zavar, baj, akadály; ebből lett azután klat. *gwerra*, ol. *guerra*, frz. *guerre*.

wert saj. *werdes*, eh., dicsőség, fény, szerencse; — mn., méltó, értékes; gót. *vairths*, ang. *worth*.

wesen, jel. *ich bin*, conj. *ich wese*, mt. *was*, tb. *wāren*, conj. *wære*, lenni; gót. *visan*, szkr. *vas* (lakni), gör. *ἄστυ* (lakóhely, város), l. *sin*.

wetzen mt. *wazte*, gyi., köszörülni; — *wetzestein* eh., köszörülő kő; ebből *was*, saj. *wasses* mn., éles, tehát: élessé tenni; gót. *hvatth*, ófn. *hwas* és *wahs*, lat. *cos cotis*, *acutus*.

wider elj. tárgy., ellen, -hoz, -hez; — igh. ismét, vissza; gót. *vithra*.

widerstān ei., mt. *widerstuont*, ellentállni, ellenére lenni.

widerzāme mn., ellenséges, kiállhatatlan, utálatos, gyűlöletes, l. *zemen*.

wie kt., hogy; gót. *hwaiva* = *hve aiva*, ófn. *hwêo*, *wêo*, *wio*, l. *êwe*.

wile en., idő, időtartam; — *under wilen*, néha; gót. *hweila*, skand. *hvila* (nyugágy), lat. *quies*, ang. *while*.

wille gyh., akarát, hajlam; — *willeclich* mn., szíves, akarva; kívánva; — *villeclichen* igh., örömet; l. *wellen*.

winken ei., inteni, ófn. *winchan*.

wip, saj. *wibes*, tb. *wibe* és *wip*, asszony, nő.

wirs, középfok, rosszabbul, gonoszabbul, l. *übel*; ang. *worse*, *worst*.

wise v. *wis* mn., okos, bölcs; — *wislichen* igh., bölcsen; — *wisheit* en. v. *wistuom* eh., en., ész, okosság, bölcsesség; gót. *weis*, l. *veitan* = *wizzen*.

witze en., ész, okosság, ang. *wit*, l. *wizzen*.

wizzen, jel. *ich weiz*, *dú weist*, *er weiz*, tb. *wizzen*, conj. *wizze*, mt. *weste*, tudni; gót. *veitan*, látni. gör. *ᾶειν*, lat. *videre*.

wol igh., jól, helyesen; — *mir ist wol*, jó dolgom van; gót. *veila*, ófn. *wola*, rekon *wellen*-nel; ang. *wel*.

wolken gyi., felhő (ma nn. *die Wolke*), ang. *welkin*.

wonen gyi., lakni; — *mir wont bi*, bírok, nekem van.

wort es., szó, beszéd, felszólítás; gót. *vaúrd*, gör. *ἔπος*, lat. *verbum*, ang. *word*.

- wunder* es., csodálkozás, csoda; — *mich nimt wunder eines dinges*, csodálkozom vmin; — *wundern sich és ez wundert mich eines dinges*, csodálkozni; ófn. *wuntar*, ang. *wonder*.
- wünne* en., öröm, élvezet; — *wünneclich* mn., örvendetes, szép, kellemes; — *wünneclichen* igh.
- wunsch* eh., kívánság, eszmény, tökéletesség; — *wunschleben* es., élet, melynél jobbat és szebbet nem kívánhatni, a legboldogabb élet.
- zageheit* en., félénkség, gyávaság; — *zage* mn., félénk; cseh. *zagic* nyúl.
- ze* v. *zuo* elj. tul., -hoz, -hez; gót. *du*, ófn. *za*, *zi*, gör. -ὄε, lat. -do, ang. *too*.
- zebrechen* ei., mt. *zebrach*, eltörni, elrontani, elpusztítani.
- zehant* igh., rögtön, nyomban (*zur Hand*); l. *hant*.
- zehen*, szn., tíz; gót. *taihun*, szkr. *daçan*, gör. δέξα, lat. *decem*; — *zehende* szn., a tizedik.
- zeichen* es., jel; gót. *taikns*, ebből *teihan* mutatni (*zeigen*), ang. *token*.
- zemen* ei., jel. *ich zime*, mt. *zam*, illeni, tetszeni; gót. *timan* (= *ziemen*, illik) és *tamjan* (= *zähmen* legyőzni), gör. δαμάω, lat. *domare*.
- zerren* gyi., mt. *zarte*, húzni, rángatni, szakítani, elszakítani; ófn. *zerjan*, v. ö. *zern* = gót. *gatairan* összetépni, gör. δέρειν.
- zestunt* igh., rögtön, l. *stunt*.
- zewâre* l. *wâr*.
- ziehen* ei., jel. *ich ziuhe*, mt. *zôch*, ign. *gezogen*, húzni; — *sich ziehen*, visszavonulni, vhová menni. L. *zuht*; gót. *tiuhan*, lat. *ducere*.
- zil* es., czél; — *ûf daz zil komen*, azon elhatározásra jutni, arra határozni el magát.
- zinsen* gyi., adóul adni, oda adni; — *zins* adó, a lat. *census*-ból
- zit* en., idő, ang. *tide*.
- zobel* eh., czoboly, orosz *sobol*-ból, ang. *sable*.
- zücken* gyi., mt. *zuhte*, gyorsan húzni, rángatni; — *under vüeze zucken*, leteríteni, meghódítani, ziehen-ből.
- zuht* en., vonás, út, büntetés, neveltség, l. *ziehen*.
- zunge* gyn., nyelv, haza; gót. *tuggô*, lat. *lingua* (ólat. *dingua*), ang. *tongue*.

zuo l. *ze*.

zwêne, *zwô*, *zwei* szn., tul. *zwein*, kettő [még Luthernél: *zween Füsse*, *zwo Hände*, *zwei Augen*] ; óang. *tweine*, *two*, *tway* ; — gót. *trai*, gör. *ῑύο*, lat. *duo*, szkr. *dva*.

zweinzic szn., húsz.

zwi es., ág (*ma der Zweig*) = *zwic*, saj. *zwíges* h. és s. ; v. ö. *zwêne* ; ang. *twig*.

zwischen elj. tul. s tárgy., között, közé ; ang. *betwixt*, *tween*.

zível eh., kétely, bizonytalanság, elhatározatlanság ; — *zíveln* gyi., kételkedni, habozni, l. *zwêne*, v. ö. lat. *duplus*, *dubium*.
